

Lars Thoris

Den schizofrene

eller

Döden i Maleme

En berättelse inifrån

Harry kämpar för att hålla sina psykiska besvär under kontroll. Han har insett att det tillstånd han befinner sig i inte är någon sjukdom i medicinsk mening. Han har rest till Kreta. Där försöker han få ordning på sina anteckningar, allt det han försökt skriva om, men han har svårt att komma i gång.

Samtidigt sugs han mot döden, han har mer eller mindre gett upp och är inställd på att försvinna ute på havet. Han vill dock först göra upp med den militarism som varit hans stöd, den disciplin som är nödvändig om man ska ta sig igenom ett liv som hans. Han vandrar över ett slagfält och förstår till sin förskräckelse att han kanske skulle ha trivts tillsammans med de tyska luftburna truppena våren 1941, när Kreta invaderades. Och han dras mer och mer mot självmordet, möjligen en klen lösning på livsproblematiken, ingenting annat tycks dock återstå. Men han har svårt att bestämma sig ...

Lars Thoris har tidigare skrivit om denne Harry, i den mer eller mindre självbiografiska "Glasväggen", som också finns i Läs en bok.

Lars Thoris

Den schizofrene

eller

Döden i Maleme

En berättelse inifrån

Hjälplöst
ostängbara
slår ögonblickets fjärilsdörrar
för de gyllene lansarna
mordbrännarna
på barnångestens blödande slagfält.

—

Hur många dödssjuka erövringar
måste de göra
innan de vänder hem
med månmjök i munnen
i den skriande luften
över deras helvetesprydda barnlekplatser -

Nelly Sachs

DET BEGRAVDA BARNET, tänker Harry, det är ju precis det jag försöker skriva om. För att komma i stämning har han som vanligt börjat dagen med att läsa igenom den artikel han klistrat in längst fram i anteckningsboken. – En indianstam i Amazonas, Suruhawi, begraver sina önskade barn levande, varför framgår inte klart i sammanhanget, en tidningsartikel som handlar om kulturrelativism, förmodligen ligger det något religiöst i botten, som i många fall av egenartat mänskligt beteende; den kvinna som berättar, i artikeln, säger att hon en gång ville ta hand om ett barn som låg där nere i jorden och grät en hel natt, tills gråten tystnade, men patriarkerna i stammen förbjöd henne att gräva upp barnet, de hindrade henne från att utföra denna akt av barmhärtighet, kärlek, dessa män ansåg att barnet inte hade någon rätt att leva, det kanske var en flicka. – Detta måste vara den yttersta utsattheten, den absoluta fasan,

och därmed har han anslagit tonen, gett gryningen den färg som passar till det han har att skriva om, nu är han tvungen att våga göra denna sista resa intill sorgens ände.

Havet låter annorlunda här nere på Kretas nordkust, skriver han sedan, den plats dit han flytt undan den hemliga polis som jagar honom, överjagets *Gestapo*, inte samma svallande ljud som på de öar där havet vräker sig in mot stranden, men barnets gråt låter likadant, och eftersom det här med barnet är så kusligt skulle man kanske istället kunna börja med havet, och om att han här nere vid Medelhavet alltid har blivit en annan, att han kunnat umgås med folk och träffa kvinnor, att han gått till sängs med dem och gjort kärlekens gärningar trots att han inte vet vad kärlek är, hur det känns att vara kär, bara nästan, han har någon gång anat hur sådana känslor skulle kunna vara; man kunde till exempel börja med berättelsen om Olga, den kvinna från Moskva som han träffade en höst vid författar- och översättarcentret på Rhodos, en mera lättsam och trevlig upplevelse, tills också den kärvade till sig, det börjar

redan bli länge sedan, men naturligtvis minns han Olga, långt borta, genom en ridå av vemod, bortom de häftiga vinterregn som for genom öarnas städer, Olga, Olga Någonting, han har glömt hennes efternamn, han bodde i vindarnas rum, blåsten kom in genom södra fönstret och for ut genom det västra, hon bodde en trappa ner, de ringde till varandra på förmiddagarna när hon satt och arbetade, han kunde inte, han bara låtsades vara upptagen av ett manuskript, det var där han förstod att han aldrig skulle kunna skriva sin stora roman; han vet inte om det var kärlek men han började i varje fall känna något, hon påstod att det var kärlek, inte heller hon upptäckte att det är något fel på honom, hon är den sista han har att minnas, som han helt enkelt borde glömma, det kommer inte att bli fler amorösa upplevelser, nu är han för gammal. Rent allmänt vore det mindre farligt att skriva om Olga, mindre riskabelt för honom själv även om det inte var kärlek, att göra om den livsberättelse han arbetar med till något mera idylliskt, något mera behagligt än det han envist hela tiden försöker skriva om trots att han inte borde, men han måste ju,

han har inget annat, de säger att man kan börja med vad som helst, men han har ingen läggning för livslögner, det måste bli sanningen, någon sorts sanning, det är hans uppgift i livet, att berätta för dem där ute i verkligheten vad vansinnet är för något, en uppgift som inte är på något sätt självpåtagen eftersom han tvingas av sin plågsamt gnagande sanningslidelse, han skulle helst vilja slippa; han har försökt nu i trettionio år, skriver han vidare, i dessa svarta anteckningsböcker som han gett olika rubriker som Dagbok, Arbetsjournal, och så *Roman*, den roman som väl aldrig blir av, kommer han att kunna acceptera det? under årens lopp har han till och med fått ut några böcker på ledande förlag, de väckte ingen uppmärksamhet, men bara det faktum att man får ut en bok lär kunna göra vem som helst tokig av glädje, dock inte honom, han är tokig på ett helt annat sätt, han vet inte riktigt vad glädje är, hur den känns, lika litet som kärleken, glädjen är för honom bara ett ord som beskriver något hos andra, han kan se det på dem. Han förstår att det inte kommer att bli så mycket skrivet här heller, han får hålla sig till dagboken, det tjocka vaxduks-

häfte som han reserverat för dagens händelser, dessa häften har med åren blivit allt fler, där ligger också Anteckningar, i den skriver han mest, dit beger han sig när han i dagboken skrivit ner dagens få begivenheter, i häftet Roman står det minst, egentligen just ingenting, bara utkast, anslag, *Anfang* för att hålla sig till det tyska som han alltid kommer tillbaka till, det som är ett av hans uppdrag här nere; efter alla dessa år kan han skrivandets hantverk i grunden, i teorin, men han kan inte göra det, gestalta fram en roman, han måste finna en annan stil, ett annat språk, formuleringar där han till slut kommer att kunna säga sanningen, kanske essäer, det är ju också det som är huvuduppdraget, att skriva, inte det tyska, men han saknar datorn, det hjälpmedel hemma på skrivbordet som han kallar sitt invalidredskap, där kan man göra om tills texten får stadga, eller tills man fastnar i detta klippa och klistra, i varje fall gör han det, och får ångest av alla versioner som tycks möjliga, eller omöjliga, första andra och tredje versionen, obeslutsamheten, till slut vet han varken ut eller in, det är lugnare att, som nu, skriva på papper med penna. Han ser sitt ansikte i

spegeln, en bild som börjat suddas ut av den tilltagande grå starren, om han tar av sig glasögonen ser han till sin fasa att hans ögon alltmer liknar morfaderns, ja, faktiskt, han skriver ner det, *fasa*, men han känner ingen fasa, han bara konstaterar att här torde det ordet vara på sin plats, någonstans under vägen har han insett att här borde man, han, ”känna” fasa, det har han lärt sig genom att tillämpa någon av sina intrikata deduktionsmetoder, men denna fasa uppgår i, är en delmängd av, den vanliga ångesten, en av de få känslor han kan känna utan vidare, osökt, dock inte outhärdlig här nere – den gamles tunga ögonlock och blåsvullna hängande kinder på de sista fotografierna, svartvita, de mörka partierna under ögonen torde vara det som i verkligheten var blåsvullet, som hans eget ansikte i spegeln, herregud han är ju mycket äldre än vad morfadern någonsin blev, den rödbrusigt osunda huden och ansiktets tunga dys-terhet, som Hindenburg, den tyske fältherren, säkert en av morfaderns hjältar, han lade möjligen an på att likna den tyske dödsguden, eller kanske ännu hellre Bismarck, den tyske kansler som förberedde Europas katastrof, och

så var det allt festande, mat och sprit, tecken som för-
bådade en för tidig död, även om den gamle troligen sköt
sig; i hans eget fall är det rädslan som fått ansiktet att
stelna i denna mask, de oroliga nätterna och inte minst
moderns röst som allt som oftast finns i hans bakhuvud,
återkommande, påpekande, barnsligt retsam, elak eller
skräckslagen, moderns kyla kom sig nog mest av att hon
var just *slagen* av skräck: *du har pappas ögon, tablå!* det
är där han borde börja, med morfaders död, från den
händelsen kan man sedan gå framåt eller bakåt, hur
enkelt som helst, i teorin, om man bara kunde komma
igång, det gäller att finna en början, den axel runt vil-
ken man kan rotera sin berättelse; han tycker inte om de
där blåsvullna ögonen, han avskyr personen i spegeln,
men att möta morfaders blick är också det en del av
morgonritualen; inte heller tycker han om sitt namn,
Harry, det är morfaders namn, det fick han som upp-
muntran och stöd in i livet, denne måste vara den störste
busen i hans liv, eller rättare sagt i moderns liv, mor-
fadern hade varit död i tre år när han själv föddes, men
fortfarande svävade den allsmäktige anden över vatt-

nen, den skugga som skulle bli kärnan i hans överjag, och varför skulle den inte det? bara tre år, den skulle sväva vidare fram genom hela hans liv, den svävar där fortfarande, för att inte tala om alla de andras, att modern och hennes syskon krossades det vet han ju, morfadern hade huvudrollen i den processen, den svarta pedagogiken, allt det som hör ihop med det tyska som han nu bör göra sig av med; det var kanske då allt förändrades och blev slutgiltigt, definitivt, icke möjligt att mer rucka rätt, när den gamle potentaten dog, alltså möjligen självmord, men det *vet* han inte, däremot vet han att det skulle bli fler, både självmord och självmordsförsök, och det hade förekommit självmord tidigare, morfaderns far hade också "hängt upp sig", men sådant fick man inte prata om, inte ens tänka, det gick nästan ett liv innan den tanken vågade ta form inne i honom att också morfadern valt denna sista utväg, att detta strängt taget var en tämligen väl inarbetad vana i moderns släkt; barnet kunde inte tänka i de banorna, det barn han var och samtidigt fick att ta hand om, den hårt lindade ångest som modern lade över i hans armar att omsorgsfullt

bära med sig så att hon slapp; han kommer alltid tillbaka till detta, vare sig han vill eller inte, helst skulle han inte vilja, tänka på den katastrofala stämningen i slakten efter morfaderns död, det som han själv och de övriga barnbarnen bara uppfattade som en behaglig stillhet men som han nu vet var ett hårt disciplinerat jämviktsläge, ekvilibrium, det opålitliga sinneslugn som ska dölja både det utförda själamordet och det själamord som fortfarande pågår, samt morfaderns självmord, vilket inte är ett faktum utan en detalj som han tänkt ut därför att den passar så bra in i bilden, den bleka mimik som kommit till för att kontrollera rädslan och raseriet – de dödas ansikten, han har mest umgått med de döda – för att inte tala om drifterna; det är troligen där han ska börja, ty från moderns sida av denna fördömda släktkrets går en kraftledning, om icke en högspänningsledning så dock en sidoleddning, tillbaka till Hindenburgs och Bismarcks Tyskland; morfadern, denne bondpatron som blev träpatron och bruksägare hade en läggning åt det tyska, minst sagt, och därmed det militaristiska, och till denna disciplin lades sedan

det gamla bondesamhällets hårdhet mot barnen, nu förstår han det, att modern och hennes syskon aldrig hade en chans. Rummet bakom honom tycks vara tomt, än så länge, det ser han i spegeln, men utanför bilden, vid randen till psykosen, kan vilka otrevligheter som helst ligga på lur, det vet han så väl, och han väntar på dem, skuggorna av de döda, att minnena ska konkretiseras och bli till gestalter och röster, hot som kan krossa honom om han inte hinner ta skydd bakom dagens text; detta hotellrum är troligen hans sista, här måste det till slut ske, att han definitivt bryter samman eller att han kommer i gång med skrivandet, den uppgift han fått sig tilldelad av den obeveklige demon som kallas *strävan* – att ange orsaken, nu när han tror att han har åtminstone delar av svaret inom räckhåll, eller också inträffar det absolut slutgiltiga, den fysiska döden, sedan händer inget mer, men den slutscenen har han närmast tänkt sig ute på havet, man skulle nästan kunna säga att det är hans sista dröm; på bordet framför honom ligger ju det han har att arbeta med, alla dessa anteckningar och utkast som han samlat på sig, där finns sanningen, osorterad, prob-

lemet är bara att reda ut härvan. Han läser på nytt igenom den ohyggliga inledningsritualen, det som ska sätta honom i stämning, en ganska klok åtgärd, han mår nämligen mycket bättre här nere vid Medelhavet, åtminstone temporärt, så bra att han nästan börjat inbilla sig saker, att han har stunder då han vågar tro på ett liv efter vansinnet, farligt! alltså att börja inbilla sig något, då kan man bli hårt straffad, och det kommer inte att vara, detta hopp, snart kan hans tankar bli till röster, ekon ur alla dessa minnen som förföljer honom; han bläddrar i de tjocka anteckningsböckerna, paniken står på lur, det gäller att komma i gång innan ångesten hinner ifatt honom också på detta hotellrum.

Men han har ännu ett uppdrag här på Kreta – när han reste hit var det inte bara för att göra detta sista försök att få ordning på anteckningarna, utan också för att reda ut det tyska, det som hör ihop med morfadern, det militäristiska, det som pojken läste in ur morfaderns efterlämnade böcker, det som är både styrka och svaghet hos honom; han måste få slut på det där, begrava den delen,

det som en gång fungerade bäst men som nu inte fungerar längre, på denna ytterst lämpliga begravningsplats, ett ställe för dödsfällor och sorg och förtvivlan – slagfältet här på kusten vid Maleme, 1941 den lilla ort där den tyska militarismen hade ett av sina svåraste utbrott, ett fenomen som påverkat också honom, det lilla barnet som gick omkring i avkroken, utanför historien men med tillgång till böcker och tidningar, och grubblade över hur han skulle ta sig därifrån, fast det var han inte medveten om då, den insikten har kommit först i efterhand. Och när han nu sitter här och ser sig själv i spegeln tycker han sig minnas att han dessutom, därhemma, mer eller mindre hade bestämt sig för att ta livet av sig, det skulle då bli det tredje uppdraget – först skriva romanen, sedan bli kvitt det militaristiska och så dö, allt detta hinner han inte med, möjligen bara det sista, men han tvekar inför detta slutgiltiga, han mår ju bättre här nere; redan vid ankomsten till Chanias flygplats återupplevde han den vanliga lättnaden över att än en gång ha sluppit undan, magkramperna borta och världen annorlunda och människorna vänligare, det re-

lativa välbefinnande som han sedan mer eller mindre glömmer när han kommer tillbaka till det språk där han inte vill vara, han minns att han förändrades men inte hur; det faktum att han kan syssla med det skrivna svenska språket här nere torde bero på att allt det han läste in som barn inte självklart band honom samman med människorna runt omkring, möjligen med småskolelärarinnan; han kan inte föreställa sig någon direktkontakt med dem där ute, han skriver för att reda ut, mest inför sig själv, han förmodar att termen *narcissism* skulle passa bra in här. Det mesta av hans anteckningar är på engelska och tyska, men det slutliga arbetet består ju i att föra alltsammans tillbaka till ångestens språk; tyskan räcker bara till för det militaristiska, och inte heller engelskan kan han tillräckligt bra för att reda ut orsak och verkan eller det som är det största problemet för honom, känslor; han har skickat ett flertal manuskript till förlag i London och fått dem tillbaka med artiga avvisanden. När han därför av nödvändighet tvingades tillbaka till svenskan frös både hjärna och inälvor till is, och när denna förflamning in-

träder då tappar han det lilla han möjligen har kvar av den mänskliga gnistan; men eftersom han nu på denna dödens kust mår bättre tvekar han inför ett alltför slutgiltigt beslut, det som absolut inte går att göra ogjort, det förefaller helt enkelt inte längre nödvändigt, i varje fall inte hela tiden, vissa timmar vet han inte hur han ska göra; han känner igen det där, ambivalensen, att han blivit kvar i moderns diskreta psykos, där som en viktig ingrediens ingår oförmågan att fatta ett vettigt beslut, alla beslut han fattar blir fel, och detta sista felaktiga beslut skulle då inte gå att rätta till; men han har en föräning om att han kommer att säga till de söta kvinnliga reseledarna att han inte tänker följa med "hem", de kommer då att titta bekymrat på honom, den gamle mannen, och fråga om han inte mår bra. Dock, redan den första natten här på detta kitschiga charterhotell drömde han en dröm som han inte riktigt förstår den innersta innebörden av, han drömde att han köpte nya svarta skor och att han tog in på ett annat litet hotell, snarast ett pensionat av 50-talsmodell; hotellen i hans liv har ju varit många och han tolkade genast drömmen

så att han ska få göra en resa till; symboliken med de svarta skorna har han också förstått, det vill säga det är ingen symbolik, hans drömmar har oftast varit lätta att tyda, de speglar verkligheten, någon sorts verklighet, eller en önskan, de kanske uppfyller en önskan, han måste också reda ut det här med drömmar ty de kan också vara vägvisare, skyltar som pekar åt något håll, det är bara det att det svårt att få riktningen klar för sig; han har nämligen tagit med ett par svarta skor som han fick av sin siste vän i det liv där han knappast deltog (han lyckades ta sig förbi alla djupare engagemang, trots att man nog måste försöka vara med, om man inte är närvarande i tillvaron anses man förvisso galen, det är psykosen, det har alltid varit viktigt för honom att ingen skulle se den, inse konsekvenserna av hans vettlösa feltagningar), hans kamrat från alla de år då han gick balansgång vid randen till katastrofen, den andre är död nu, och att denne stod ut med honom under de dystraste stunderna förstår han fortfarande inte; skorna var för trånga så vännen frågade om han, Harry, kunde ha dem, nätt och jämnt men han behöll dem, av sentimentala

skäl har han behållit dem, och tagit på dem på kvällarna trots att de gett honom värkande fötter, efter klockan sex, då byter en gentleman till svarta skor, i varje fall om han ska gå bort; han blev inte längre bjuden någonstans, han hade ingen telefon och avvisade alla, men under många år tog han på de svarta skorna och gick ut och satte sig vid något hörnbord på någon bar, innan det blev för dyrt och vanligt att sitta i barer, hans favoritställe i livet; där såg han människorna gå förbi medan han samtidigt blev medelålders, snart gammal, han kunde inte göra något åt det; de vackra kvinnorna i aftonklänning har ersatts av till synes ålderslösa tjejer som ser ut att klä sig litet hur som helst, eller efter regler som han inte förstår, han tar sig inte ur sin gammalmodighet, den ingår i problematiken, under sitt letande har han sökt sig bakåt. Dessa svarta skor hade han tänkt använda de här sista veckorna på Kreta, och sedan kasta, precis som han tänker kasta bort en massa annat, kanske till och med sitt liv, för att slippa en ålderdom i bitterhet och meningslöshet; denna dröm handlar möjligen helt enkelt om att han ändå när något litet hopp, om

man köper nya skor tänker man väl inte ta livet av sig, är det så den ska tolkas? och pensionatet betyder kanske att han kommer att få göra en resa till, till ännu ett hotell, och där kommer han att kunna börja skriva på den stora romanen, eller åtminstone en begriplig text om sitt icke-liv, en berättelse där han kommer att reda ut hur vansinnet ter sig om man upplever det inifrån, om man står vid kanten av det stora svarta hålet, eller i porten in till sinnets koncentrationsläger, *Arbeit macht frei*, men hans trägna arbete har inte gjort honom fri, han är fortfarande omkramad av de gästar som utgör hans resällskap; det blir en berättelse om hur det är att vara en av de drabbade, nästan, om att i varje fall ha potentialen, om att vara vid fysiskt liv utan att egentligen leva, att sitta i sin alldeles egna glasbubbla i ett hörn av baren och se livet gå förbi. När han läser igenom vad han just skrivit inser han att där finns alldeles för många ”kanske” och ”möjligen”, han borde sträva efter större precision, helt enkelt den exakta diagnosen trots att den inte finns; ute i vansinnets sankmark finns bara bottenlösa kärrhål att gå ner sig i, och fallgropar som oturen

illistigt dolt inne i psykets skymning; i trettio år har han försökt fantisera ihop något, gått runt sanningen och letat efter något som liknar den, en bättre sanning, en som går att uthärda men som ändå speglar den allmän-
giltighet som han har gemensam med sina olyckskam-
rater, han vet alltför väl hur farligt det är att komma
alltför nära den riktiga sanningen, tills han, redan för
många år sedan här nere i den solklara grekiska verk-
ligheten, förstod att hans försök hade varit meningslösa,
han har inte de mentala verktyg som ska till för fantasi-
fullt skapande, här nere kan han acceptera detta fak-
tum, att ingenting i hans barndom och uppväxt gjorde
honom lämplig till något annat än soldat, eller möjligen
ingenjör, prosaiskt, absolut inte till en författare fylld
av skapande fantasi och konstnärlig lidelse, passion är
inte hans starka sida, det får han acceptera, han måste
av nödvändighet hålla sig till den bistra sanningen, eller
i varje mycket nära den, och han har grubblat mycket
över hur denna undflyende sanning kan ha sett ut från
andra sidan glasväggen, hur grannar och folk ute i sam-
hället kan ha sett på deras dåligt fungerande familj; han

tror inte att de märkte så mycket. Eftersom både fadern och farfadern var mytomaner har han haft ännu ett skäl till att avvisa ljugandet, barnet lärde sig tidigt att avsky sådant fabulerande pladder, som då föreföll meningslöst men som han nu ser logiken i, det konstruktiva; detta till synes lättsamma prat, eller ilskna påstridighet, var avsett till att dölja vad som *verkligen* hände bakom familjens nästan hermetiskt slutna dörrar, även om ingen av de ljugande medvetet avsåg någonting, galenskapens inre logik, och han vet inte hur mycket han själv kan ha ljugit utan veta om det; utan att vara medveten om det sitter man fast i upprepningstvånget, den rigida ritualens vanemässighet, man gör och säger dumheter fast man inte vill, man måste, men om man inte är helt galen så förstår man det strax efteråt, att man gjort ännu ett misstag. Det är när han kommer tillbaka "hem" som det vetlösa strävandet börjar om, de vanemässigt malande försöken att börja med något vettigt, det tvångsmässiga som efteråt framstår som helt oplanerat, det som splittrar hans krafter, också en del av galenskapen, liksom *flyktpaniken*, eller kanske detta är den livs-

drift, råstyrka, som måste till om man ska kunna leva vidare mot alla odds, ta sig in i nästa dag, fram mot något svagt fladdrande hopp, trots allt, bortom gryningens bleka tristess, vantrivselstämningar som ackompanjeras av det inbillade lägrets skällande vakthundar; hur mycket av detta har han tagit från filmen? han minns att de sprang mycket på bio, han och Walter, kusinen; den dunkla biograflokalen blev ett av deras andningshål. I skrivarcirklar och andra vänskapliga sammanslutningar, han har faktiskt försökt delta också där, brukar man säga att alla liv är intressanta, att "alla kan", men det sista är nog inte sant, i varje fall inte när det gäller gestaltande litteratur; det liv man levt måste, om man vill fånga andras intresse, göras om till något allmänt giltigt, något som berör, vem vill beröras av vansinnet? men den här texten kan kanske i varje fall bli något för kännare, patienter, folk med dåliga erfarenheter av att ha varit barn, motvilliga livsresenärer, snedseglare, möjligen också för observatörer, den måste innehålla sanningen och den kan inte visa upp intressanta karaktärer, han får gräva där han står, det vill säga där han sit-

ter i detta troligen sista hotellrum nära Maleme, och borra sig ner till det som förhoppningsvis kommer att visa sig vara sanningens kärna, någon sorts sanning, nästan sanningen, och denna sanning handlar mer om att vara död än att leva, på något kusligt sätt trivs han med det, han är mer förtrogen med döden än med livet. Han river ur bladet och börjar om.

Det som står i artikeln måste vara en bild av ohyggligheten, detta är naturligtvis den absoluta fasan, hur mycket är ett nyfött barn medvetet om? mer än vi tror, det säger honom hans egen erfarenhet, och detta är den stämning han har att arbeta i, om man nu ska kalla detta malande grubbel för arbete; han tvekar, som alltid, kan detta verkligen till slut bli en sammanhållen berättelse? det är "bara" att försöka, men för honom är skrivandet en form av invaliditet, han tycker inte om det modernare ordet handikapp, han lever kvar i det förflutna, det är han alltför väl medveten om, man har gått från franska till engelska, som med det mesta nuförtiden, det borde naturligtvis ha varit tyska, *Invalidität*,

den tyska påverkan ingår ju, osökt, i det han måste reda ut, något han måste lämna, det också, är det något han hittat på, tagit ur böcker och lagt på efteråt? nej, det fanns där, men det förstärktes av hans ivriga studier av krigshistorien, helst ur tysk synvinkel, *Wehrmacht*, vilket inte spelar någon roll, effekten på barnet i honom är hur som helst densamma, om han åtminstone kunde bestämma sig för vilket språk han ska använda, svenskan som skrämmer honom, tyskan som omsluter militarismen, eller engelskan som är lättvindigare men där hans ordförråd inte räcker till för det svåra ämnet. Längre trodde han att han skulle kunna bli frisk genom att skriva, det kanske var så det började, för snart fyrtio år sedan, men så hittade han fram till en terapeut, henne som han tänker på som M, och han förstod av vad hon sa att han aldrig kan bli frisk, *men du kanske kan skriva några verkligt bra böcker*, det är den efterslängen han har tagit fasta på, det hon ville säga honom till tröst, men det är faktiskt inte så enkelt, och allra svårast är det när man *har för avsikt* (nu tänker han militaristiskt igen) att dyka ner i det värsta, man gör det inte spontant, man

bör helst ha något att ställa mellan sig och ohyggligheten, en försvarslinje att retirera bakom när dagens skrivande är gjort, hans försvar mot barndomens illvilliga enträgenhet är bräckliga; *vill du egentligen bli frisk?* sa hon också när hon började inse att hon inte tog sig in till hans känslor, det pansaret är för tjockt, gav hon också upp? förresten, skriver han, vad är det man *vill*, och vad är det man *skulle vilja*? dessutom behöver han andra förebilder än döda tyska generaler, framför honom ligger en bok som han tagit med sig, han slår upp den, Thomas Bernhards *Die Ursache*, och det är ju precis vad han söker efter, orsaken, dessutom passar honom den österrikiske författarens stil, i själva verket är det precis så han redan hade börjat skriva, korta ansatser, utan att våga tro på det, att det skulle hålla i längden, en text som inte innehåller just någon gestaltning, där finns en SA-man och nazistiskt och katolskt inflytande, där det nazistiska naturligtvis på något sätt är släkt med hans egen tyska grundmentalitet, om man väljer att se nationalsocialismen som den slutliga avarten, missbildningen, av den tyska militaristiska utvecklingen efter första världs-

kriget; Bernhards text borrar och består mest av påståenden, gnälliga utrop och maniska omtagningar, uppbruten kronologi, ett djupborrande som är helt i linje med vad han själv försöker sig på, man sugas in i texten som inte är uppdelad i stycken, han sitter ju här i detta rum nära Maleme och försöker få någon sorts ordning på den vanvettiges plågsamma minnen, allt detta förflutna som förföljer honom, Censorns järnhårda grepp, det straffande överjaget, han skulle dock om möjligt vilja låta litet mer humoristisk än Bernhard, som han hittade efter en hänvisning i en av Bodil Malmstens böcker, tidigare hade han bara hört namnet, att mannen var skandalös i sitt maniska hat till det österrikiska hemlandet – ett land som gränsar till det tyska, en förfluten värld som födde både Freud och Hitler – kanske en litterär effekt, och borde få nobelpriset; senare läste han också *Betong*, som bland annat handlar om en författare som inte kommer i gång, något han känner igen; kanske är det galghumoristisk han skulle vilja vara, *du tycks ju inte ha förlorat din humor i alla fall* är också något som han minns att terapeuten sa. Han slår

ihop anteckningsboken och går ut på balkongen, blir stående i det flacka grekiska gryningsljuset och noterar det vanliga gnagande klandret, blandat med lättnad, för att han inte kunnat skriva om det svåraste idag heller – och om han *skulle* lyckas, om han någon gång har en bra dag, då blir han hårt straffad på eftermiddagen, moderns depressionstimmar, det vet han vid det här laget, varför hon vid tretiden försvann in på sitt rum och inte fick störas, varför hans egen dysterhet får sorgkant under eftermiddagen, till vilket kan läggas moderns omkväde när de var för sig själva *jag har aldrig haft en glad dag*, något som dessutom blivit en negativ förväntan som uppfyller sig själv. Ja, havet är mera stilla här, inte samma svall som i hans minnen från Rhodos, där han alltså träffade den kvinna som måste vara hans sista, det skulle han också kunna skriva om, att berätta om detta får bli hans *plan B*, han undrar vad det var han egentligen kände den där hösten när han inbillade sig att livet skulle börja om. I själva verket hör man knappt havet alls, inte ens här från balkongen, han hade hoppats på ett rum med havsutsikt, havet bara anas som

ett annat ljus bortom hotellområdet, en spegling, gryningen är annorlunda där norrut, i söder finns bergens skugga. Han måste raka sig före hotellets rikliga frukost, äta kan han fortfarande, det sista som överger oss sägs ju vara aptiten, eller det kanske var hoppet, men han har kunnat leva utan hopp, man säger att det inte är möjligt, han förstår inte vad han hållit på med, hur han har tagit sig hit till detta tysta rum, ja, han inser att han behöver andra förebilder, det är hög tid.

HAN SLÅR UPP dagboken, det inte så farliga svarta häfte som var tänkt att mest innehålla kalla fakta om resan, om varför han for hit, det var inte av en ren slump – måndag, första dagen om man inte räknar ankomstdagen, dessa noteringar är mindre påfrestande, han började med dem också för att få litet ordning på kronologin i sin berättelse, de oordnade minnesbilderna, men det gick naturligtvis inte, förvirringen inne i hans över-

hettade huvud tar alltid över, detta får nu istället bli en rapportbok, slutrapport, *avrapportering* enligt militäristisk terminologi, om denna resa till Kreta, den ö där han ska dö, nu vet han det, nästan, han kan ju aldrig bestämma sig riktigt avgjort för någonting. Hotellet ligger i en by ett par kilometer öster om Maleme, han läser vad han skrev på måndagen, och fortsätter där, att han redan den första dagen gick nästan till Maleme, det är ju dit han har ärende, om han inte kommer sig för med att ta livet av sig så ska han i varje fall göra upp med militarismen, det tyska som kväljer honom och som han ibland tydligen älskar, har älskat, även om han inte vet hur kärlek känns, den egendomliga påverkan som den döde morfaderns kvarlämnade böcker utövade på honom när han var barn; han vet inte om denna tillgång har varit en plåga eller en styrka, den stärkkrage som hållit honom uppe eller en mörk förbannelse, dödsdrift; redan som helt liten läste han i dessa krigshistoriska böcker och reflekterade inte över om han mådde bra av det eller inte, det är också det han nu ska försöka reda ut, det finns med i dessa anteckningar, allt detta om mi-

litarismen ingår ju som en delmängd i allt det som han har så svårt att få någon ordning på, och nu har han alltså tagit omvägen över Maleme för att först göra rent hus med detta tyska, det som i varje fall för honom vetter både mot myten om gentlemännens krig och mot nationalsocialismens utrotning av de lägre stående av olika kategorier. Runt flygfältet i Maleme utkämpades de kanske hårdaste striderna när tyskarna anföll den 20 maj 1941, platsen har en egendomlig dragningskraft på honom, han misstänker att han skulle ha trivts tillsammans med dessa män som föll från himlen, då skulle han ha gjort det, det militaristiska är en del av hans vanvett, men då var det fosterländskt och manligt, nuförtiden finns inte denna nationalromantiskt grundade mentalitet; krigen numera har mera karaktären av gatuglagsmål, ser han att han har skrivit, underklassens gangstermentalitet. Han hade ett namn i huvudet, major Braun, ett namn som han slumpmässigt satte fingret på när han läste om det så kallade *Sturmregiment*, stormregementet, denne var en av dem som stupade den första dagen, och också i nattens dröm som inte var en mar-

dröm hade detta namn skymtat förbi, symboliken förstår han, det har att göra med hans uppdrag här, att ta farväl av det militaristiska, och "braun" har att göra med hans avsky för, eller kanske dragning till, nazismen, brun som skit, den tarvlighet som ersatte den gamla kejsartroheten, detta bruna som ersatte heder och ära och blev till skam, man hittar den symbolik man söker, och allt detta funderande handlar om hur man är beroende av det hierarkiska, det förstår han, det har han skrivit ner. Kartbilden hade han naturligtvis klar för sig, karta och kompass kunde han redan innan han började i scouterna, och efter att ha ätit hotellets stadiga frukost gav han sig så iväg för att begrava det militaristiska, både det gammeltyska och pojken eventuella fascination inför det nazistiska, han måste mera noggrant reda ut också detta, en viktig detalj i hans splittrade sinne – hur morfaderns överklassiga status i det dåtida samhället ledde pojken mot det gamla Tyskland samtidigt som farfaderns underklassighet ledde honom mot national-socialismen; men nazist skulle han aldrig ha blivit, det hoppas han verkligen, i varje fall nu i eftertankens

kranka blekhet, efterklokhetens snopna stämning. Han gick västerut längs den gamla bygatan, mot Maleme, och fann en öde kuststräcka där hotellen står halvfärdiga, tomma skelett mot gryningsljuset över bergen, bara ett fåtal människor rörde sig ute i landskapet, den påtagliga ödsligheten tilltalade honom, ingen kommer att lägga märke till honom när, om, han rör ut med en hyrd båt, och ingen kommer att sakna honom när han inte kommer tillbaka. Man har byggt ett kilometerlångt promenadstråk, en brädvandring, där han inte mötte någon så tidigt om morgonen, och med långa mellanrum finns där bänkar fastgjutna i marken, han satte sig på en av dem och såg ut över den öppna horisonten; till vänster ligger den utskjutande stora udde, *Sfaka*, som de tyska piloterna måste ha haft som riktmärke vid inflygningen 1941, när anfallet inleddes, det slag som de tyska luftburna trupperna till slut vann, men där de också blev till hälften massakrerade, till och med Hitler lär ha blivit tveksam inför sådana förlustsiffror. Denna ort är alltså en dödens plats, i varje fall för dem som blivit kvar i det förflutna, andra världskrigets fasa,

även om detta för honom bara var något indirekt, ett avlägset hot som omslöt den familjära fara som de levde i, han och brodern och kusinerna, utan att veta om det; när han satt där på bänken med havet framför sig funderade han över hur många det kan finnas kvar av lokalbefolkningen som fortfarande minns och tänker på detta, och han började tveka – han kanske inte ska ta livet av sig när allt kommer omkring, inte hyra någon båt och ro ut på havet, utrustad med fyra askar Sobril och en butelj whisky, detaljer i den plan han skissar på; när han satt där tänkte han att hans egendomliga liv ändå ska få gå till sin naturliga fullbordan, kanske det är detta som kallas livsdrift, när man tänker i de banorna, att det är lika bra att leva vidare, lust kan han då inte förmå sig att kalla det, och så denna obeslutsamhet, föräldrarnas för omvärlden väl dolda hjälplöshet, en del av allt det han fått ärva, han anar att han aldrig kommer att kunna bestämma sig; han insåg också att han satt mitt på ett slagfält, och att han nu här vid denna strand alltså hade börjat tveka, han reste sig och gick vidare, och noterade att depressionen hade runnit bort ur benen på honom,

ur hela kroppen; trots sina sjuttiofyra år kände han sig pigg och nyter, nästan glättig, när han gick för att uträtta detta ärende, att besöka major Braun och alla de andra som kunde ha varit hans kamrater i ett annat liv, någonstans där ute på dödens åkrar, och kartan hade han som sagt i huvudet, han tog till vänster, genom den fortfarande sovande orten och kom upp till huvudvägen, den grekiska motorismens rännarbana där ett liv inte är mycket värt, för bilisterna var vakna, han tog sig dock välbehållen över, tänkte att detta också kunde vara ett sätt att dö, dock något slaskigt, men varför ska han dö nu? när han börjat trivas här på slagfältet, när depressionen nästan har släppt sitt grepp, och fick genast syn på en stor skylt ovanför den urblekta grönskan - *Deutscher Soldatenfriedhof*, som en reklamtavla för döden förankrad i solida betongpålar, byggd med tysk grundlighet, han är förvånad över att befolkningen vill ha belätet där, pengar naturligtvis, de har fått bra betalt, och de kan inte läsa texten och beröras av den, de ser den inte. Men den tilltagande hettan gjorde att han tvekade, detta var bara den första dagen, och det var

onödigt för en gammal man att anstränga sig alltför mycket, att alltför häftigt attackera sitt förflutna, man bör nog vänja sig vid klimatet, så han gick tillbaka över genomfartsgatan, en bilist dök naturligtvis upp från ingestans och tutade utdraget åt honom, starren gör att han inte ser klart åt sidorna, men han fortsatte välbehållen ner till stranden och tillbaka österut. Nedanför ett av hotellen finns ett litet båthus, han hade lagt märke till det redan när han gick åt andra hållet, och där hade nu en man fällt upp sin skylt, *Rent-A-Boat*, det låg en roddbåt med utombordsmotor och två kajaker och guppade vid den lilla bryggan; ödet tänkte han och gick fram till mannen, denne talade litet engelska, det som behövdes för hans affärsverksamhet, *yes, a boat, ten euros an hour*. Han log mot mannen och svarade att kanske i morgon, *tomorrow*, och gick vidare österut. Där brädvandringen slutar ligger ett litet kafé, *East of Eden*, som hade varit stängt när han gick förbi en timme tidigare, nu var det öppet, kvinnan bakom den höga disken log mot honom när han beställde kaffe med mjölk. Bra ställe att ha som replipunkt, tänkte han och gick och satte sig i

skuggan. Kvinnan kom efter en stund med kaffe, mjölk och ett glas vatten, dessutom tre kex förpackade i tjockt cellofanpapper; kaffet var gott, han pillrade fram kexen och åt upp dem, kvinnan log mot honom från sin plats bakom disken. Hon stänger snart, tänkte han, säsongen är slut nästa vecka, men jag kan gå hit och sitta i skuggan också när hon har stängt. Snart vinter, det är hans tid, ensam ute på dessa tomma stränder, han kommer aldrig att kunna bryta den ensamhet han en gång fick att ta med sig; han måste komma fram till ett beslut, i varje fall få ett slut på detta evinnerliga resande, finna det trygga rum där han på ett eller annat sätt kan få ordning på sina anteckningar, han kommer inte att hinna under dessa två veckor, snart måste han bestämma sig, självmordet eller detta troligen utsiktslösa skrivande, han intalar sig att han har en frist till nästa vecka, sedan måste han ha intalat sig det erforderliga självförtroendet, ännu några dagar kan han lämna frågan öppen ...

JAG ÄR EN överlevare, det tycker han att han kan kosta på sig att skriva ner, utan att därför framstå som alltför skrytsam inför det straffande överjaget, annars skulle han inte ha överlevt, enkel logik eller kanske någon sorts cirkelbevis, han orkar inte reda ut det, men han stryker inte över, han gör en cirkel med röd penna runt ordet, *överlevare*, här skulle man också kunna börja, ty detta kommer att handla om Jaget, förmodligen, och Detet, drifterna; han vet dock inte riktigt hur ett genuint jag blir till och drifterna har han förträngt, för resten vet han inte om detet ingår i drifterna eller om drifterna ingår i detet, och det ger han strängt taget fan i, vad teoretikerna kommit fram till i sina trygga läskammare, drifterna ligger hur som helst lika djupt nedfrusna som allt annat inom honom; han har aldrig kunnat läsa in denna terminologi, han har inte ens varit intresserad, han vill förbli autodidakt, eller rättare sagt han har inget val, han kan inte koncentrera sig på systematiska studier, det är han pinsamt väl medveten om; vem han egentligen är om man tar bort soldaten, den roll som varit den huvudsakliga stöttan, invalidkryckan, det vet

han inte, han vet bara att han överlevt som på ett slagfält, mot all sannolikhet. Han har också insett att det måste finnas andra där ute, kamrater i olyckan, människor som lever i ensamhet, totalt isolerade, i billiga och kanske till och med sjaskiga lyor, eller i möblerade andrahandsbostäder, skuggor som försvinner bort längs dunkla gränder eller hoppar på något tåg för att ge sig av från stan, men de träffas inte, så han har inte räknat dem, dessutom är de flesta redan döda, vanligen överlever man inte en barndom som deras – de är de schizofrena, eller som i hans eget fall de nästan schizofrena, de som inte blivit helt och hållet vanvettiga och tagits om hand och fått Diagnosen, de som lever i det tillstånd han kallar Förstadiet. Samhällets experter tittar på oss, skriver han, om de får tillfälle till det, och påstår att vi lider av någon åkomma eller har en inbyggd svaghet – men det är fel, så pass mycket har han förstått vid det här laget, de är i grunden mycket starka, både fysiskt och psykiskt; när dessa så kallade experter tar dem under observation och bedömer dem utifrån sina referenser, sin relativt säkra befintlighet i tillvaron, då kan de inte

se den ryggsäck som den livstidsdömde bär på, en skrymmande påse som innehåller alla de pinsamma minnen som plågar delinkventen, den black om foten som gör livsvandringen något besvärlig – till vilket kommer bördan av att vara *amänsklig*, inte hemma i världen, i den tillvaro som de flesta upplever som verkligheten; allt är relativt, det har han också förstått, att det finns andra åsikter om allt. Här nere vid Medelhavet känner han sig relativt säker, så säker han kan bli, och det är verkligen på tiden att han börjar skriva om sin fruktan för det stora svarta hålet, och någon gång avslutar denna berättelse om det psykotiska vanvettet, en berättelse som han vill ska vara till nytta för någon annan, kanske, en kamrat i dödsdansen; och döden är nära, han väntar där ute på stranden någonstans, ute på den nerskitade kustremsa som turisterna kommer att lämna efter sig när de åker hem för vintern, om det är här det ska ske, han kan som vanligt inte bestämma sig, skrivandet får utvisa hur det blir. Människan har i årtusenden skapat sig bilder, föreställningar, och döden är en man med lie, en del bilder är rätt och andra är fel, och det som är rätt

här kanske är fel där; vilka bilder som i hans eget fall är de rätta, sanna, är just det han måste ta reda på, och alltså helst skriva ner, och om han inte lyckas med det får det bli självmordet, han har tänkt sig att det är ute på havet han ska försvinna, han vill inte ligga på stranden och kanske börja lukta innan någon hittar honom, absolut inte på hotellrummet, det blir för otrevligt, han tänker på städerskorna, det är den egendomliga hyggligheten i honom, den vänlighet som han inte riktigt vet var den kommer ifrån, barnets rena hjärta, det måste *också* ha funnits där i den minst sagt dysfunctionella släktkrets som han kommer ifrån. Han har inga skjutvapen längre, att han inte sköt sig för länge sedan begriper han inte, då när han hade både tjänstevapen och möjlighet att ta ner en jaktstudsare från väggen, han har helt enkelt aldrig tidigare på allvar reflekterat över att ta livet av sig, inte ens när ensamheten i den tillfälliga bostaden hotat att uppsluka honom, och hur många sådana ödsliga rum det har blivit under årens lopp har han inte längre någon som helst uppfattning om; skräcken för att ha ett hem har drivit honom vi-

dare, och någon gång under färdens gång tappade han räkningen på alla tillfälliga adresser; kanske är det helt enkelt den allt dominerande instinkten att fly som hållit honom gående, i rörelse, vid liv, det är den driften som övervunnit den hotande förfrysningen, det som i extremfallet ges diagnosen *katatoni*, han har rört sig genom vintern som en ensam skidlöpare på väg mot den absoluta nollpunkten, man får aldrig sätta sig ner. Och det mesta av hans anteckningar var från början av nödvändighet på engelska, det språk han har rest med, ett mera snällt ljud än det han föddes in i; alltför sent upptäckte han att barndomens språk bär med sig det som varit, misslyckanden, skam och förfäran, i varje fall för honom, en hemlig vrede som kan blåsa upp till storm, det ensamma barnets undangömda raseri och tidigare släktleds väl dolda aggressioner; barnet måste, i icke-familjer som hans, dölja sin avsky och förtvivlan, annars blir det straffat; han fruktar liemannen mindre än vad han fruktar förflutenhetens sinnesstämningar, han vill att minnets platser ska täckas över, döljas av skuggor och svalka, dock inte av Alzheimers eller någon an-

nan sjukdom, någon *verklig* åkomma, eller vore det kanske bättre? – Alltså, Jaget, han har varken orkat eller kunnat läsa alla de böcker som behandlar dess tillblivelse, han har bara vandrat längs bibliotekshyllorna och känt paniken vara på väg, han kan inte terminologin, och hans påståenden är från början mycket vaga, det ser han i sina anteckningar, han använder ofta kod, inte bara ett annat språk, få personer pekats ut med namn i dessa vankelmodiga försök att komma i gång, för det mesta bara någon rad, *Anfang* som han kallar dem eftersom ju tyskan spökar i bakgrunden hela tiden, militarismens språk, i varje fall i hans minnen, det är släkt med svenskan, tyskan bär med sig det hot som veter mot andra världskriget, finska vinterkriget, den för barnet diffusa skrämnel som han lärde sig att nästan älska, ett starkt ord, han vet inte vad älska innebär, hur det känns – skräcken för att hamna i koncentrationsläger, eller först på den begreppsmässigt närbesläktade inrättningen *uppfodringsanstalten*, lägret kommer senare, som en förstärkning, inte förrän *efter* kriget stod det klart för pojken att tyskan också är bödlarnas språk,

men uppfostringsanstalten hotades han tidigt med av sin välmenande moder, och han kan fortfarande inte göra klart för sig om brodern faktiskt skickades till en sådan institution; minns han detta eller har han hittat på det? stämmningsläget i familjen måste dock ha haft den klangfärgen, för att inte tala om röstläget; dessa stränga kommandon har också varit en styrka, klara regler att hålla sig till när förvirringen hotat att ta över, den militära disciplinen har haft en funktion, men han måste ta sig ur den om han till slut ska kunna bli människa; har han alltså ändå inte gett upp hoppet? För resten så har han möjligen i någon mån överdrivit det tyska traumat, det är till stora delar något han läst in efteråt, det räcker så väl med vad som hände *inom* släktkretsen, det mera lokala förloppet, hetsjakten mot utplåningen, förintelsen; pojken fick dock aldrig ta emot några stränga kommandon, farfadern röt rakt ut framför sig, i största allmänhet, opersonligt utom när det gällde hustrun, ordena har kommit inifrån. Hur blir då jaget till, skriver han, och hur blir det äkta, hur undviker man att bara vara en tillfällig skådespelare på livets olika scener?

vem är det han försöker locka fram ur denna fallbeskrivning, hans högst privata redogörelse, det som aldrig blev någon patientjournal, inga stigmatiserande recensioner som kunde ytterligare förtäta stämningen i den depression som med nödvändighet hör ihop med sådana här redogörelser? han minns att M också sa *du skulle nog ha kunnat bli en bra skådespelare*, men det var kanske mera som ett skämt. Detta, jagets tillblivelse, äkta eller falskt, måste hur som helst vara en viktig fråga, men hur ska han bete sig för att kunna krama fram sanningen ur dessa anteckningar, de första på engelska, han har undvikit tyskan på samma sätt som han undvikit svenskan, det motbjudande språk som han kan till förbannelse men som han här nere börjar vänja sig vid, stå ut med; när han går över till det språk han kan bäst då blir alltsammans, helt följdriktigt, mycket farligare; men det sker inte *utan vidare*, det är en lång och svårtydbar process, hur den galne föds och mognar och blir till huvudrollen, personlighetsbytena sker utmed en glidande skala; i trängda lägen har han kunnat välja vem han vill vara, en stund, om han absolut varit tvungen så har han kun-

nat spela frisk, men vid oväntade möten har han också kunnat känna de *tvångsmässiga* personlighetsbytena, en stöt inom honom när han desperat försökt anpassa sig till situationen; det gäller att vara *rätt* person vid just det givna tillfället, och när han tvingats försvara sig, också fysiskt, har *den hårdføre* dykt upp inom honom, troligen den som skulle bli soldat; de olika personligheterna kan ha från varandra helt skiljda mentaliteter, alltifrån denne hårdføre till en ängslig liten flicka, vilken naturligtvis är modern. Och det gäller nu "bara" att finna den inre logiken i allt det som snurrar i huvudet på honom, svindlar, lära sig att hitta rätt i labyrinten, reda ut vad som verkligen hände bortom de förvirrande och gäckande minnena, bakom den spegelvägg som bryter och förvanskar ljuset från verkligheten; bara ett mentalt steg åt sidan och så är man inne i en tillvaro där något annat sker, barndomslandet, där pågår något helt annat än vad en yttre betraktare tycker sig se. För det mesta har allt han tidigare gjort, och tänkt, blivit fel, men någonstans hittar man till slut rätt, han tror i varje fall att han är på rätt väg, men han vill veta, när *vet* man? det han skriver

ner är farligt, man lämnar ut sig, han får en impuls att riva sönder anteckningsböckerna, kasta dem i soppåsen, städerskorna kan inte läsa svenska, men han låter bli, han vet ju nu att dessa påträngande tankar, att förstöra bevisen, är moderns tillsägelse att han inte får berätta hur eländigt de hade det, att hon kommer att lägga sig sjuk med sin huvudvärk om pojken på minsta sätt antyder att han inte har det bra, han får absolut inte bli sjuk för då blir modern ännu sjukare, han trodde att både vinterkriget och moderns illamående var hans fel. Och därmed har han åter övervunnit den tvekan, det korta ögonblick av paranoia, som ibland hotar att övermanna honom, en nog så påtaglig mekanism, om än dold för andra, en dynamo som skapar kraftfält, obehagliga stämningar, kanske till och med onda strålar som riktas mot honom; han har dock aldrig trott på de där strålarna, lika litet som rösterna, men han har varit obehagligt nära det sinnestillstånd då man börjar ta sådana villfarelser för verkliga. Vi, tänker han, de schizofrena eller nästan schizofrena, blir begravda på samma sätt som det hjälplösa indianbarnet, dock inte i jorden, nej, vi begravs i

intigheten, vi tar oss inte in i världen eftersom det inte fanns någon som varmt och villigt tog emot oss när vi kom kravlandes ut ur moderlivet; minns han det, att ingen ville ha honom, eller inbillar han sig? men han måste ha skrämts av de första människorna, deras hårda röster – ty rösterna var hårda i det hus där han föddes, därom råder ingen tvekan, han kommer tillbaka till detta – även om modern gjorde tafatta försök att ta hand om honom, som av plikt, annars rörde de inte vid varandra, bara om han var sjuk med en feber som gick att avläsa på en termometer, det minns han, men då var han nog fem sex år och skadan redan skedd; man drar sig tillbaka in i det ingenting som man kom ifrån, det förstår han nu, det lilla barnet har ingen annan möjlighet än att fly inåt, och senare skapar det, om det överlever rent fysiskt, ett ”falskt” själv, en fantom att visa upp för omgivningen, en bild att hålla upp som skydd mot den värld som det inte litar på - och senare, mestadels när man är i tjugooårsåldern, faller alltsammans sönder och man hamnar i en psykos. Några av oss blir dock inte psykotiska, skriver han, i varje fall inte långvarigt, och

inte så att det märks utåt, och lyckas kanske lista ut vad som hände med oss när vi låg där i barnvagnen och redan på något vagt sätt hade klart för oss att vi hade kommit alldeles fel; i varje fall har han gjort det, och som vuxen hade han sedan ekonomiska möjligheter att hålla sig undan från psykiatrin, samhällets vårdapparat, och beroendet av en byråkrati där man *vet* vad det är för fel på de dåraktiga. Han har läst någonstans att sinnessjukdomen är som en sorts rastlöshet, och det är den också, fränsett att den inte är någon sjukdom, och till detta kan läggas vissheten om den absoluta ensamheten; hur den schizofrena splittringen och förvirringen uppstår, det har varit lätt att förstå, men det räcker inte som förklaring, man måste, om man söker orsaken, bemöda sig om att se hur förloppet sträcker sig genom flera generationer. Han vet att han inte grät när han låg där utlämnad åt de olycksaliga människor som antogs ta hand om honom, han gav helt enkelt inte ett ljud ifrån sig under de tre första åren; det gjorde troligen inte brodern heller, även om han grät senare, och skrek som ett djur och låg på golvet och sparkade när han inte ville gå i skolan, och

det var nog nyttigt det, för brodern, denne blev inte kvar i den eviga kylan, den straffcell där han, Harry, för sin egen del nu så eftertryckligt vet att han åter kommer att hamna om han åker ”hem”, otäcka ord, han stryker över det, och för resten så kommer han nog inte att åka hem, han måste fatta ett beslut, förr eller senare måste man bestämma sig för om man ska leva eller dö. Detta, att han inte sa ett ord på tre år men att brodern fick skrika, vågade gråta, detta faktum lyckades han lirka ur modern till slut, den hjälplösa och förkrossade lilla flickan som framfött dem, *du sa ingenting förrän du var tre år, vi trodde att du skulle bli dövstum*, man sa så på den tiden, ”dövstum”, ”vanartad”, ”dårhus”, ”invalid”, det var i en annan värld, före det moderna terapeutiska snällhets-samhället – en värld där de svaga ofta dog även om de inte av en illasinnad slump placerats i mentalslummen, även om denna till synes obegripliga slump är en fullt logisk händelseutveckling, om bara någon kunde se den - och det var som det skulle då, ord rakt på utan förskö-nande omskrivningar, en annan mentalitet, benäm-ningarnas valör har målats om senare, och av någon,

kanske masochistisk, anledning tycker han nästan om dem, på något sätt föredrar han dessa obarmhärtigt grälla uppslagsord. Genom hela livet gav modern honom då och då sådana små fragment av information, direkta påståenden som helt enkelt var hennes stillsamma utbrott av sanning, bitar i det pussel han efterhand började lägga, utan att riktigt veta vad hon sa, ofrivilligt men någon gång med alldeles klara ögon, mest rakt på sak uttryckte hon sig under de åtta år då hon låg och dog, och utifrån detta pussel borde han nu, när han känner sig någotsånär i säkerhet här på detta slagfält vid havet, försöka ge en bild av vad schizofreni är, i varje fall en förklaring som han själv kan vara nöjd med även om ingen annan skulle tro honom, kanske inte ens han själv, det han skriver ner förefaller ibland helt obegripligt, och hans version blir då autodidaktens självupplevda egendomlighet, det han kommit fram till femtio år efter det han kallar sitt sammanbrott, det som inte blev något riktigt sammanbrott, den implosion som tydligen inte syntes utåt; en inte helt lätt uppgift, alltså att försöka övertyga någon, eftersom man inte har haft "sjukdomen"

schizofreni förrän samhällets experter sagt så, personer som han knappt träffat eftersom han, såvida han minns och kan se i sina anteckningar, alltså har lyckats hålla sig undan från psykiatrin, även om det var mycket nära vid några tillfällen, han minns att han fyra gånger har suttit på akutmottagningar utan att veta vad han skulle säga, och han blev inte intagen, antagen, det var tydligen inte så lätt; det räcker inte med att försöka berätta om ett förstört liv, ens plågor måste vara spektakulära, man måste förete tydliga tecken som passar in i byråkratins regelbok, gärna någon form av våldsamhet eller fylleri, *självmondsbenägenhet* är ett ord man gillar, godkänner, det förstod han kanske redan då; däremot kan han nu efteråt inte riktigt förstå hur han har burit sig åt för att ta sig igenom livet, vid sidan av livet, han har kunnat delta bara under kortare perioder, mest vid regementet, där ville de ha honom, tills också armén, hans enda hem, hade förändrats bort från den tyska modellen, det var i det tyska han känt sig hemma, tills *alla* försök till slut blev meningslösa, då var han nära ett vegetativt skede. Vid moderns dödsbädd fick han dock, skriver han, glädja

sig åt, om "glädja" är rätt ord i detta sammanhang, att hon var lugn och inte trodde på vare sig någon gud eller pärleporten, att de nästan samtliga varit så kallat religiösa oskulder, att de sluppit trons ok, att åtminstone det saknats i moderns familj - i farmoderns fars familj hade dock Jesus i någon mån varit inblandad, medskyldig, han borde reda ut också detta, behovet av den religiösa trösten, men han vet att han inte kommer att orka - om man ska kalla detta sällskap en familj; man hade inte härbärgerat den förhoppningen, en livslögn som kanske skulle ha blivit ännu en ångestbörda, det sista strået på lasset. Samtidigt är han fullt medveten om att livslögner kan lindra och bära, så länge de håller, vårt behov av tröst tycks vara oändligt, det är en bra formulering som han läst någonstans, möjligen Stig Dagerman, han gör ett frågetecken; moderns ögon blickade tidvis alldeles klara mot honom när hon låg och dog, *som om hon visste* det hon inte ville veta, och hon var inte rädd, inte för att dö, det var sin far hon var rädd för, det porträtt på väggen som han nu önskar att han hade haft mod att ta ner och slå sönder, och då sa hon det en gång

till, den sista gången, att han inte sagt något utan bara tittat upp på dem från barnvagnen, och denna sista gång lade hon dessutom till *och dina ögon såg så gamla ut, du har samma ögon som pappa* – var det därför hon inte velat ha honom? för att han hade samma ögon som morfadern; han trodde henne, i varje fall just då, men sanningen tycks förändras, den kanske inte finns, allt är kanhända bara chimärer, tillrättalägganden och urskuldanden; men där nere i moderns barndom finns naturligtvis ungefär hälften av sanningen om den finns, och därför är det farligt att bege sig dit, i varje fall kan han inte dröja kvar några längre stunder i sådana minnen, vare sig i moderns påstådda barndomslycka eller sin egen - då den, hans egen barndom, dessutom till stora delar finns i farfaderns hus - eftersom den i sådana här fall, de så kallat schizofrenogena familjerna, vaktas av alltför många eldsprutande drakar; mäktiga censorer och, i just hans fall, hårdföra SS-män bevakar ingången till det lägerområde där i varje fall skärvor av sanningen torde ligga kvar och skräpa, hans egen sanning, säkert ointressant för andra, hur finner han det allmängiltiga?

han ser att han åter satt ett frågetecken, denna villervalla borde redas ut och markeras med utropstecken; men man kan inte berätta klart och redigt även om man skulle kunna gaska upp sig till att göra ett försök, och om man dessutom blir patient har man ännu mindre möjlighet att tala om allt detta på ett vettigt sätt, om det nu ens finns någon som har tid att höra på sådant pladder, någon som har tid att lyssna fram logiken bakom dårens förvirring, det är enklare att skriva ut ett skärt litet piller. När han, som nu, gör ett krampaktigt försök att skriva ner allt detta (den enda han *talat* med om det här är den psykoanalytiker som han alltså alltför sent hittade fram till, M), då sätter magkrampen och svindeln in, de kamouflerade motkrafterna börjar göra sig gällande, och sedan kommer förlamningen, början till *katatonin*, han tänker sig det ordet i alla fall, den slutliga handlingsförlamningen, även om det förmodligen inte skulle bedömas som lämpligt; de censorer som vaktar de djupaste hålorna av fördoldhet är helt enkelt skuggorna, gengångarna, kvarlevorna av vuxna för länge sedan, föräldrar eller släktingar eller andra personer av bety-

denhet, kanske historiska personligheter, Hitlers vrålande röst i radion som lät som farfaderns; han gör en anteckning om att han alldeles särskilt borde utreda kopplingen till detta senare tyska, det nazistiska, farfaderns vanvettiga rytande, särskilt när hustrun kommit hem från dårhuset, samt mannens psykopatiska (?) benägenhet att ge order, han hade alltid rätt och det var ingen idé att opponera sig, men han slogs inte, egendomligt nog; i faderns och farfaderns släkt finns ett drag av uppfostran, och kanske hygglighet; raseriet vänds inåt, mot den egna familjen, hur skulle han kunna glömma det? ekande hetsande eller viskande röster som långt efteråt mumlar om katastrof och bann och förbud, om allt det som är förbjudet, sådant som är tabubelagt - men i den fysiska världen, ute i barndomslandet, fick han göra vad han ville om han inte frågade, de vuxna var inte intresserade, de tog inte i varandra. Och på ett liknande sätt har uppprepningstvånget kommit till, barnet lär sig att handla, bete sig, utifrån de egendomliga och hemliga ritualer som är sedvänja i den absurda familjen, den standard som gäller när ingen främmande

person befinner sig i eller i närheten av huset; rent allmänt kan man dessutom göra det lilla tillägget att den schizofrenogena miljön trotsar all beskrivning, möjligen en klen tröst när man inte kan skriva om den, när man har svettats både ut- och invärtes och ansträngt sig *så* med att få ordning på dessa kaotiska anteckningar. Moders barndom vore naturligtvis också en utmärkt plats att börja berättelsen på, men dit beger man sig alltså inte utan vidare, till denna nu inte längre existerande plats där *hennes* vemods somrar ilar, det har han fullt klart för sig, att man inte bör tänja sin goda tur alltför långt, och någon sådan har han för övrigt aldrig haft. *Men du har i alla fall kvar din humor*, det sa både M och hennes kollegor, onekligen en viss tröst ändå, de såg inte på honom som ett helt hopplöst fall, vilket de ju heller i så fall inte skulle ha sagt, men just det faktum att de sa det gör att han förstår att detta är något tämligen ovanligt, att behålla sin humor när man levererar en livsberättelse som hans, när man berättar om hur det på något sätt ändå har skapats ett *jag* i honom, falskt eller äkta? det vet han inte, flera jag, alternativen var otaliga

för den pojke som letade efter någon att välja ut, att hålla sig till. Hur som helst, han har tagit fasta på det där, *men du kanske kan skriva några verkligt bra böcker och men du har i alla fall kvar din humor* - det lilla ordet ”men” anslog tonfallet, røjde deras förvåning, det förstod han redan då; fast egentligen vill han inte skriva alls, han ser det som en invalidtillvaro, men det är det enda man har att ta till när allt annat är uttömt, när man sitter där i sitt hyres- eller hotellrum med verkligheten på avstånd och inte har den blekaste aning om hur man ska ta sig dit; han anar att han inte är den ende ensamme som skriver, som försöker fylla en påtvingad ensamhet med ord, eller som försöker skapa en önskad ensamhet för att få syssla med orden, det finns många varianter på detta tema; för honom gäller det nu i första hand att ta sig igenom den självbiografiska vallen, att orka med dessa skrämmande tankegångar, han kan inte fantisera och han är inte intresserad av att hitta på karaktärer, han är egentligen inte intresserad av någonting alls, möjligen av att bli människa, har varit, nu är det för sent, det är bara det egna eländet han vill borra

sig igenom för att komma ner till sanningen, livslögner är inte något som han är lagd åt, sådana fick redan den lille pojken nog av - men det tycks finnas nästan lika många sanningar som det finns betraktare, också inom honom; vissa situationer kan förefalla mindre hotfulla när han är på annat humör, till och med komiska, då ser han det utifrån.

M är alltså det kodnamn han i dessa anteckningar använder för den tidigare nämnda terapeuten, den psykoanalytiker han till slut lyckades hitta fram till; när hon började förstå vad det var han försökte berätta då ordnade hon med hjälp av en läkarkollega så att han fick sjukbidrag, det framställdes som något tillfälligt och därför kunde han acceptera det, han ville inte ge upp kampen, vilket han vid det laget nog borde ha gjort, även om han kämpat bra nästan fram till de femtio, den elogen har han faktiskt kunnat ge sig själv; han minns inte längre om det var hon eller han själv som föreslog denna möjlighet till försörjning, denna yttersta utväg som står till buds i det snälla samhället, något inom honom gjorde

hårt motstånd, det var *den duktige* inom honom, den som går framåt mot alla odds, mot den kalla vinden, över det mentala slagfältet, men som samtidigt, mer eller mindre omedvetet, arrangerar sitt eget misslyckande – efteråt har han kunnat se detta alldeles tydligt, men då har det varit för sent att rätta till, att sopa igen spåren efter ännu en förvirring. När han sedan började försöka skriva på allvar, skapa ett nytt jag, någon sorts författarjag, förstod han att man behöver en fixpunkt, och den förlade han då ofta till M:s mottagning, det rum mitt i Stockholms stad där han ibland kunde vila en stund - och nu, i detta hotellrum, tänker han sig fortfarande vissa morgontimmar att han skriver till M, den enda som han tänker sig möjligen skulle kunna vara intresserad, han har om och om igen avbrutit sina försök att få ordning på anteckningarna och börjat om på nya brev, *Kära M*, och det mest hållbara alternativet, tänker han på nytt när han nu sitter här och lyssnar inåt, skulle ha varit att hålla grubblet ungefär där, placera centrum i denna motsträviga utredning i M:s rum, han var när han kom dit fyrtiofem och ett halvt år för att vara exakt,

han hade faktiskt fått ut några böcker, dock sidospår, misslyckanden, han undvek sanningen; han hade fått kontakt med psykoanalytikerna ett år tidigare, först en kvinnlig läkare i Lund som dock inte hade tid att ta sig an honom, men som sjukskrev honom, hur han hamnat i Skåne minns han inte riktigt, men efter att åter ha avvisats återvände han i panik till Stockholm, han förstod att detta tvångsmässiga resande inte skulle fungera i längden, denna *Ersatz*-tillvaro, detta surrogatliv; han hörde förföljarna bakom sig, mördarpatrullerna, kanske svartuniformerade som i barnets inre synbilder från kriget, det vettskrämda psykets Gestapoligor, allt det skrämmande som obönhörligt höll på att hinna ifatt honom. I Stockholm träffade han så efter lång väntan M, dessa tröstande personer tycks ha oändliga köer, en kö som han dock tog sig förbi eftersom hans siste vän och kamrat var kusin till M, henne som han skulle komma att gå hos i rätt många år; från denna fyrtiofemårsålder har han försökt göra utfärder bakåt, så tänkte han sig i varje fall det hela, detta terapeutiska antecknande, det som han nu måste få ordning på, ner i barndomens på-

stådda lycka, och sedan framåt, mot livet, men nu förstår han att det är för sent, det blir mot döden; hans drömmar, som han först trodde att M skulle vara särskilt intresserad av, har för det mesta varit lätta att förstå, skriver han, i varje fall inte svåra att tyda, det sa hon också, att han har ett väl utvecklat sinne för det realistiska, vad som är möjligt, han är helt enkelt krass, han är lagd åt ett fantasilöst kalkylerande - och det stämmer, om han får sitta ensam och fundera brukar han kunna lista ut ungefär hur han borde ha gjort, men då är det praktiskt taget alltid för sent; M var dock inte särskilt intresserad av hans drömmar, och när han nu de sista dagarna finner att han ofta bara sitter och bläddrar i sina anteckningar har han börjat riva sönder de sidorna, och det egendomliga är att nu, när han börjat nå klarhet, har drömmarna blivit alltmer svåra att tyda, han struntar i drömmarna, de blir inget eget kapitel; han försökte för länge sedan läsa Freuds *Drömtydning* men orkade naturligtvis inte till slutet.

Han började gå tre gånger i veckan hos M, och den vär-

sta ångesten mildrades, den kunde nästan uthärdas, livet före den tidpunkten var som en lång korridor bakom honom, en passage genom minnet där bleka lampor här och där lyste upp någon viktig händelse, samt platser där han hade stannat till och försökt ta sig in i verkligheten, till exempel när han för någon kortare tid hade ett arbete; när han lämnat armén kunde det bli någon termin som extralärare, eller några månader som arbetsledare på vägbyggen; de sista åren före terapin hade ångesten stegrats till en grad som han inte trodde var möjlig, han anade förintelsen, den eld som inte alls skulle rena honom, men det faktum att han träffat en terapeut betydde att han åtminstone hade brutit den fysiska ensamheten; han förstod att han gick mot något i slutändan oundvikligt, den psykos som inte skulle gå att kontrollera, att det slut ändå måste bli sjukhuset, dårhuset, ett ord som fortfarande ekar i hans minnen. Men hans berättelse, denna utredning om det verkligen blir en sådan, kommer inte att följa någon systematisk kronologi, all tid ligger sammantryckt, rumtiden är platt, och när viskningarna håller tyst hör han mest bara ett störande

bakgrundsbrus; det är inte den tilltagande dövheten som spelar honom ett spratt eftersom detta brus alltid funnits där, efter vad han minns, först mycket svagt, oroande ljud ur ett tomrum där det borde ha funnits en fungerande personlighet, en sådan tycks krävas om man ska ta sig någotsånär helskinnad genom livet, det har han förstått, man kan inte gå omkring i skyddsdräkt hela livet, inte i längden, den falska personligheten håller en uppe, hjälpligt, men det ensamma barnet innanför utarmas och tynar bort; och detta brus kan bli till röster, befallningar och retsamma påpekanden om alla dumheter man gjort, alla tillkortakommanden, och såsom ett allom bjudande imperativ ljuder rösten från det stränga överjaget, Censorn, som i hans fall tveklöst mest är den döde morfadern, men också den på något sätt Hitlerliknande farfadern, den vrålande underofficersrösten, de som delar ut straff men aldrig någon belöning, allt detta som är en del av *den svarta pedagogiken* och *den erforderliga disciplinen*; fast det var naturligtvis moderns förmaningar som betydde mest, hon överförde *sin* barndoms terror på honom – inte så mycket till bro-

dern eftersom denne lyckades ta sig undan, det har han förstått - hon svek honom om och om igen; han minns inte när han insåg att hon var galen, kanske inte förrän M sa så, då orkade han förstå också det. Han reser sig, gör honnör mot sin skugga i spegeln, går ut på golvet och börjar med de vanliga gymnastiska rörelserna, tåhävningar, bålrullningar och på stället marsch, armhävningarna har han tröttnat på, sådant som han en gång lärde sig armén, övningar som varit till nytta, de hör ihop med de rutiner som hållit honom gående; i armén trivdes han, till att börja med, där ville de ha honom, de kanske till och med tyckte om honom, dit försökte han återvända, men då var det för sent; där skulle han också kunna börja sin utredning, i armén var det handling som gällde, och den som eventuellt skulle kunna skriva detta är naturligtvis *den duktige*, den ledare som han aldrig riktigt blev, den starkaste inom honom - var den där officersaspiranten ett äkta eller ett falskt jag? han vet inte, han vet bara att han måste använda det mest robusta och stryktåliga inom sig, både för att överleva och när han skriver, något författarjag har han inte

kunnat hitta inne i det ekande hålrummet, känslor och fantasier är något som han tidigt lärde sig att förakta. Han sätter sig åter vid det lilla spegelbordet och bläddrar håglöst i de svarta häftena, det är bara att sätta igång. M och hennes kollegor var överens om i varje fall en sak, *nånting måste vi kalla den, din smärta*, men han minns också att hon alldeles tydligt tvekade inför någon slutgiltig diagnos, och hon gav honom inga termer, men i hennes rum fick han efter något år ett visst lugn och kunde börja tänka i nya banor, det behövdes dock en diagnos för att de skulle kunna sjukskriva honom och se till så att han förblev sjukskriven, och sedan eventuellt få sjukbidrag, kanske förtidspension, men det sa de inte direkt, att denna diagnos var början till det slutgiltiga, de undvek diskret att föra resonemanget så långt; först efter flera år medgav hon, på hans direkta fråga, att han troligen aldrig skulle bli frisk från denna icke-sjukdom, något som hon kunde säga när hon insett att han bara ville ha sanningen, att det inte bara var något han sa, och att han behövde bekräftelse från någon som stod vid sidan om den störda familjens trollkrets, utanför

glaskupan. För att få det sjukbidrag han tvekade inför fordrades en exakt, så kallat vetenskaplig, diagnos, något som inte heller de trodde på, lika litet som han själv tror på det nu när han vet, i stort sett, vad han har varit med om, så de enades om *depress. neuros* - att begränsa sig till neuros är inte så stigmatiserande som de mera tunga, ödesmättade och slutgiltiga diagnoserna. Försäkringskassan godkände först inte deras bedömning, detta utlåtande hade kommit för direkt, ut ur det blå, han hade ingen förhistoria, ingen bunt av utredningar och diagnoser från samhällets experter, ingen karriär inom sjukvården, inget liv i den så kallade vårdsvängen, så han skrev en prydlig och väl formulerad inlägga, i hovsamman ordalag, där han överklagade beslutet, det kunde han egendomligt nog, och alltsammans omprövades, han fick sitt sjukbidrag, fast han *egentligen* inte ville ha det, bra karl reder sig själv, vilket han inte skulle göra eftersom moderns, morfaderns, pengar snart skulle vara slut, hon frågade ibland, rutinmässigt, utan att vara påtagligt oroad: Har vi pengar så att vi klarar oss? Och han ljög, javisst, sa han, du har massor av skog som står på

rot och växte. Hon trodde på det, hon trodde på det hon ville höra. Han har smugit runt i livets utkanter och hållit sig undan från psykiatrin, rester av en betydande ekonomi har gjort detta möjligt, det som blivit kvar efter morfadern sedan denne skjutit sig 1932 i sviterna efter Kreugerkraschen 1929, troligen, fullt möjligt, men det *vet* han inte, att morfadern sköt sig, detta självmord skulle dock passa väl in i den allmänna bakgrundsbilden, allt det som han av nödvändighet, eftersom det ligger närmare sanningen, måste ha som undertext i denna berättelse istället för barndomens falska sommar, den barndom som mostrarna trodde att de hade varit med om, *men pappa ville bara vårt bästa*, deras inbillade lycka, och därför skulle också barnbarnen vara nöjda. De pengar som fanns kvar plottrades bort av de odugliga förvaltarna, generationen före honom, mest morbröderna om man ska peka ut någon, men han har lyckats få litet med av smulorna som föll från bordet, det har räckt, även om han visste att han till slut skulle behöva samhällets stöd, förr eller senare skulle verkligheten, de krasst ekonomiska realiteterna, hinna ifatt också

honom; och han kunde under lugna timmar skriva prydliga inlagor till olika myndigheter (på samma sätt som han under sådana timmar kunde ringa banken eller någon firma och be om ursäkt för att fadern inte betalat fakturor, kuvert som denne med ett vrål kastat in i ett köksskåp och glömt bort, ett eko efter farfadern) och kunde därför med psykoanalytikernas hjälp övertyga försäkringskassan om att han var "sjuk", att hans tillkortakommanden skulle ha etiketten neuros, ingen ens andades något om schizofreni eller psykos, men han visste, lika väl som M och hennes kollegor, att det handlade om mer allvarliga saker än hämningar och litet ångest och nedstämdhet; det var modern som först sa det hemska ordet, när hon kom hem från sin sista vistelse på mentalsjukhuset, det som fanns kvar efter det en gång ökända dårhuset, en månad på öppen avdelning med kaffe och kakor och handarbete, det såg han när han besökte henne, av alla människor var det hon som först sa det, hon visste mer än hon låtsades om eller orkade tänka färdigt, kanske hade någon läkare sagt det till henne, det där hemska och slutgiltiga ordet, själv hade

han först inte alls haft några sådana termer i sitt grubblande, men kan lura sig själv ganska långt med tur och råstyrka. Men det är inte lämpligt att du genomgår en regelrätt psykoanalys, sa M utan att ange något skäl - men efter ytterligare ett år sa hon rent ut att han var för "jagsvag" för ett sådant försök; han förstår att där hade hon satt fingret på den ömma punkten, en av de ömma punkterna, det handlade om hans skadade jag, eller snarare det jag som aldrig blivit till, inte riktigt, men nästan, i varje fall fanns det något där "i stället för", något som ersatte det som skulle ha varit; för man anser ju inom sjukvården att jaget hos den sjuke blivit skadat, av en "sjukdom", men i själva verket är det tvärtom - man betar sig egendomligt, som en som är sjuk, därför att jaget aldrig lärt sig att fungera som det ska; han tänker sig att detta är något i stil med den urgamla frågeställningen om vilket som var först, hönan eller ägget. Sitt jag får man av de andra, tillsammans med artfränderna, genom att ha en fungerande tillhörighet, och om man inte från början får någon riktig tillhörighet, utvecklar något äkta jag, då uppfinner man, bar-

net, ett jag som kan vara lämpligt att använda, en gestalt som fungerar ute i den hårda verkligheten - så länge det nu varar; för honom blev det soldaten, onekligen en passande roll om man upplever att man hela tiden måste försvara sig, men M sa också att detta samtidigt var det mest äkta hos honom, om han uppfattade henne rätt, han stryker under här och gör ett frågetecken, han skulle ha behövt M nu för att fråga till råds, fast det spelar ingen roll längre, allt är nu för sent och han skriver ingen lärobok, snarare en berättelse som kan ge *ahaupplevelser* till olyckskamrater. De flesta av oss upptäcker aldrig denna dubbelhet, eller mångdubbelhet, vi bryter samman dessförinnan, av ansträngningen att spela många roller - eller också fungerar detta "falska" jag genom hela livet, det kanske putsas upp och slipas till så att det fungerar som ett genuint jag, en äkta tillhörighet, en gemenskap med de andra där ute, nästan, men mest kommer nog denna låtsade gemenskap att leda till ensamhet, och i de stunder då man blir medveten om den absoluta isoleringen känner man den kalla vind som blåser genom Dödsskuggans dal, och kylan när man gläntar

på dörren till den källare där ångesten finns nedfrusen; den lille pojken inom honom vet, nästan, att han aldrig kommer att ta sig fram till människorna, han måste förbli ensam, men ingen får veta det, inte ens han själv, allra minst han själv, så han slår snabbt igen den dörren; vi kan bara hoppas att han klarar sig, att han överlever ännu en tid, om detta har ett egenvärde, att överleva mitt i meningslösheten; många unga människors död för egen hand framstår som en gåta för omgivningen, *han som hade det så bra*. Neuros, psykos, manodepressivitet, bipolär sjukdom, schizofreni – allt detta tycks finnas på en glidande skala; man vandrar dårskapens vägar och i något av vägskälen tar man alldeles fel, man orkar inte längre, man tar livet av sig eller tas om hand och får den diagnos som någon anser lämplig just då, utan att ha någon som helst insikt om livsberättelsen; vanvettet är en totalsumma av förvirring och feltagningar, den ena dagen är man längst ute på den glidande skalan, åt det sjuka hållet, varefter man nästa dag kanske har snubblat iväg åt det andra hållet; om man har tur, har man någon sorts kärnpersonlighet, och god

fysisk hälsa, som håller en gående genom vardagen, eller otur, vore det kanske humanare att ta livet av sig? varför skulle just jag drabbas? han gör flera frågetecken, och minns hur han i takt med att terapin hos M fortgick mera målinriktat vågade börja titta bakåt, allt längre in, något som han helst undviktit under alla de år han levt på flykt, i psykets icke definierbara exil, inbäddad i grå dimmiga dagar när han bara överlevde, vegeterade, och dämpade ångesten med så kallad självmedicinering, i hans fall ett väl kontrollerat bruk av öl; han har genom hela livet lyckats falla in i en tung och tom nattsömn, en barmhärtig dvala som inte stördes förrän han övertalades, av en välvillig och vänlig psykiater som han för övrigt gärna minns, att pröva ett av de lyckopiller som sades ha måttliga biverkningar, relativt nytt men tämligen väl utprövat, Mianserin, en av de antidepressiva mediciner som anses kunna återställa något, livet, kanske lyckan, man brukar i varje fall sova på dem sa psykiatern, och dessa kemiska underverk medförde först en behaglig lättnad, likgiltighet, men gjorde honom efter någon tid orkeslös på gränsen till det katatoniska, för-

modligen en överdriven bedömning, i varje fall inte något som skulle godkännas som diagnos, och dessutom är det svårt att avgöra vad som är biverkningar och vad som är den underliggande depressionen; *de som vet* säger helt visst att det är depressionen, och man bör helt enkelt inte ge dem chansen att göra sådana bedömningar, eller att skriva ut all denna falska lättnad, lägga ytterligare ett lock på tryckkokaren, den inre kammare där trycket stiger mot röda värden, man borde i stället släppa ut denna komprimerade olycka, hur det skulle kunna gå till vet han inte; intag av dessa piller medför hur som helst bara en kortvarig befrielse, det förstod han instinktivt redan i början av sin helvetesvandring, att sådan medicinering kan få oanade konsekvenser, och han drog sig för att ta så många piller som psykiatern ville, vilket kanske också var fel, hans eget fel; om han däremot börjat äta 50-talets psykofarmaka skulle han sedan länge ha varit död, kanske efter något årtionde i rullstol, skakande av *Parkinson*, och då skulle de här anteckningarna aldrig ha blivit gjorda, allt detta papper som han kanske ändå bara kommer att strimla och kasta i pap-

perskorgen, det som han någonstans inom sig ändå hoppas ska bli en sammanhållen berättelse, om inte en roman så dock ett vittnesbörd. Är detta möjligt, tänker han när han ser sitt bleka ansikte i spegeln, och kommer det att betyda något, vara någon till hjälp? i princip är han ju redan död, själsdöd, den slutliga handlingen skulle bara bli en bekräftelse på något som nästan kan sägas vara ett faktum; det finns tre spår kvar på hans mentala grammofonskiva, allt annat är snart utraderat, och samtliga vetter mot döden - detta språk som inte nödvändigtvis förbinder honom med människor, kännedom om vansinnet, och så militarismen fram till andra världskriget, de tre ämnesområden som han är så väl hemmastadd i. Han inser också nu till slut i detta tysta hotellrum att han aldrig kommer att ta sig fram till verkligheten, och att han heller inte kommer att kunna förfalska minnena från barndomens falska sommar, stämningar som blev till senare års ångest i juninätterna. Han vet inte om han bör stryka över och börja om.

Det tycks alltså vara möjligt att se långt in i sig själv,

tvärs igenom depressionens gråbleka dager, i varje fall om man är tillräckligt stark för att stå ut med det, att överleva detta grubbel, denna osunda självupptagenhet; vägen till självkänedom är lång och svår, också för en mentalt välfungerande människa, man tar sig tillbaka längs en korridor som är fylld av hinder och besvärligheter, en led beströdd med det skräp som hopats på grund av ideliga misslyckanden och tillkortakommanden, och med ångestens blå istappar hängande utmed väggarna, en vandring som ofta avbryts av en för tidig död, självmordet, en vanlig utväg för dem som balanserar sig fram med sitt självförakt vid randen av livet utan att våga sig in i det, att välja livet förefaller farligare än att välja döden. När han såg sig tillbaka på ett mer organiserat sätt, med hjälp av M, eller i varje fall någotsånär trygg i hennes rum, då kunde han tydligt urskilja karakteristiska episoder, manifesta minnen, en lång rad av upplysta rum med mörker emellan, flämtande lampor i den där korridoren som leder tillbaka mot barndomen, som svartvita fotografier som nog borde retuscheras, han vet inte om hans färgläggning blir den rätta, han förskönar

i varje fall inte; i M:s rum hade han börjat öppna dör-
rarna till det förflutna, också föräldrarnas, och deras
föräldrars, och tittat in en stund, och det otäcka med att
börja titta är att man sedan har svårt att sluta; detta är
något som man inte bör göra om man inte måste, kän-
ner sig nödd och tvungen, tvingas av en gnagande oro,
nödvändigheten av att ta reda på varför man blev som
man blev, varför ingenting i livet fungerar som det ska,
allra minst detta Jag, eller snarare det skrämda lilla
ursprungsjaget, den pojke han letar efter längst där inne
i tidernas begynnelse; han förstår, utan att behöva slå i
böcker, att vi alla har någon form av ”jag”, mer eller
mindre väl utvecklat, om man fungerar med andra kal-
las detta jag ”starkt”, och vi får det av de andra, genom
att delta, tillhöra, känna samhörighet, hur känns det
för resten att känna samhörighet? åter gör han ett frå-
getecken, men om man överlever utanför, i en egen di-
mension, då kallas man ”svag”, allt är relativt. I och för
sig är detta lätt att förstå, men varför blev man sådan?
varför är det som om man landat på Mars, iklädd en
rymddräkt som man inte kan lämna, och utan att kunna

ta kontakt med marsianerna runt omkring? varför hände allt detta just mig har han tänkt många gånger, till och med sagt högt rakt ut i det tomma rummet, varför blev jag just den jag är? det finns massor av böcker som utreder detta med jagets tillblivelse, men han har bara orkat bläddra i dem, och han tänker inte försöka använda sig av någon väl systematiserad terminologi, någon sådan har han inte, han minns också att M sa att *nån psykolog är du då inte*, det var när de just träffats, innan hon insåg att han visste mer än vad han då kunde formulera på fiendens språk, man ska kanske inte döma hunden efter håren, som den lärarkollega som sa: Har du skrivit en bok, den siste man kunde tänka sig. Han kan knappt tänka sig det själv, han skriver utifrån autodidaktens erfarenhet, det självupplevda, och han förstår att jaget kan förändras över tiden, och alltefter rådande omständigheter, kanske också i enlighet med *givna order*, här kommer disciplinen in, det rör sig ju om flera jag, han stryker under, och det är väl just det det handlar om, splittringen, man spelar många roller, och när det schizofrena sammanbrottet förr eller senare sker, när man

blir psykotisk, eller går in i en annan psykos än den man levde med från början, då förändras ens verklighetsuppfattning, vilket kanske också till viss del kan förstås, också av den som börjar hemsökas av röster ur det förflutna, dessa röster kommer inte av en slump, de har lagrats upp som tankar - och kan avlyssnas och tolkas om man inte sugts *alltför långt* in i drömmarna, dimmorna, illusionerna eller hallucinationerna; i varje fall kunde han se det när han började få tillbaka en del av sitt logiska tänkande, inte tillräckligt för att spela schack eller lösa ekvationer, men tillräckligt för att inse att det finns minnen eller rester av minnen, i varje fall hos honom, som lever kvar länge som dubbelexponeringar någonstans inne i den mentala apparaten, händelser som kan vara svåra att skilja från verkligheten, har de verkligen hänt? och rösterna, vems röster är det från början? i hans fall farfaderns kommandoröst, ett vrål som hade en skrämmande likhet med Hitlers ylanden i radion (och massornas brus i bakgrunden), och sedan morfaderns imaginära, ty morfadern var redan död, den rösten är en efterhandskonstruktion, den har han själv gett en san-

nolik klangfärg, det tonläge som passar ihop med innehållet, det är han säker på, vad den rösten innehöll, or-der och tillsägelser och försmädliga kommentarer, barnkrossningsmekanismen, den svarta pedagogiken, den uppfostringsmetodik som vill utplåna det olämpliga i barnet, *det onda*, och sedan bygga upp en personlighet som passar i den rådande samhällsordningen, eller till det mentala klimatet i familjen, *men pappa ville bara vårt bästa*, något som han inte tror på, detta moderns och mostrarnas omkväde är nog det minst sanna, där finns åter det lilla ordet ”men”, vilket implicerar (han håller sig gärna till matematiska uttryck) *något annat*, det som *egentligen* hände, utsades, beordrades, innan dessa barns skräck för fadern kyldes ner och accepterades och ersattes av drömmen om den *tänkta*, önskade, barndomens sommar, något som de, barnen i nästa generation, såg i mödrarnas ängsliga ansikten fast han inte förstod det då, hur han fick överta moderns rädsla för Fadern; det kan vara svårt att utan vidare förstå varför verklighetsuppfattningen blir så annorlunda, om man alls lägger märke till det, för sin egen del vet han nu att det beslöjade

sätt att se på tillvaron som han kastades in i vid *sammanbrottet*, att leva under en glaskupa, är moderns kontrollerade psykos, en potential som han fick ärva, den fick han att ta hand om på samma sätt som han skulle ta hand om ångestbarnet. Varför, skriver han nu, blev världen så avlägsen fast den fanns kvar där alldeles framför honom, varför förändrades han så på bara någon minut? det som hände när han bröt samman, ett avgörande ögonblick när tåget var på väg in mot Stockholm, han glömmer det aldrig, hur han gömde sig på en toalett och trodde att inälvorna skulle rinna ur honom, han antecknar att han måste göra en särskild utredning om just dessa minuter, *sammanbrottet*; vem var det han blev då? vem var detta nya svaga jag som välldes in och uppfyllde det tomrum där hans styrka en gång hade pulserat? en styrka som han trott på även om han nu efteråt kan se att det funnits dagar av svaghet, en *begynnelse*, redan på gymnasiet, och på kadettskolan när han vissa dagar inte kunde läsa kartan, en inledning till vad som skulle komma att växa fram ur barndomens förberedelse, då när han tvångsmässigt började dra sig undan

från människorna, vad var det som var motorn? nu vet han ju att detta svaga jag till stora delar är modern, en liten flicka i vit nattsärk som springer genom de vita juni- nätterna i barndomens hus, i ett fåfängt försök att ta sig undan; grät hon? det vet han inte. Det var länge omöj- ligt för honom att ens formulera sådana frågor, och än svårare att närma sig svaret på problemet, som att lösa en hundrigradsekvation medan man strävar fram mot den snålblåst som drar genom Dödsskuggans dal, den vinter som plågar den ständige uteliggaren; det gick många år innan han ens vågade försöka tänka rationellt på detta, frågor där han hoppades att M skulle ha sva- ren, men nu vet han att det knappast finns några exakta formuleringar i denna sak, vanvettet, hur dårskapen ytt- rar sig eller vad den beror på, och han använde inga ter- mer när han med orden försökte nå fram till henne, det ville hon inte, *intellektualisera inte*, så då hade han troli- gen gjort det i alla fall då, i början av deras samtal, men nu gör han det inte, i varje fall mycket sparsamt, han använder dock gärna matematiska tankegångar, när han sitter i detta alltmer utkylda hotellrum (flickorna i

receptionen vet inte hur man slår av den susande luftkonditioneringen) som troligen är hans sista, och antecknar och river sönder, han hade ju knappt orkat läsa någon facklitteratur, det var bara matematikböckerna han länge släpade med sig i resväskan, förgäves. Och, skulle det ha gjort någon skillnad om han låst sig i en enda förklaringsmodell? entydighet är på något sätt släkt med enfald, men är det inte just entydighet han söker? alldeles som de som vet, i varje fall söker han de förlösande orden, en entydighet utan termer, de ahaupplevelser som kan få litet ordning på hans förvirring, den som han vet väntar på honom när, om, han kommer "hem", han måste få det gjort det här nere, och han åker nog inte hem mer; vad han letar efter inom sig är känslorna - och så naturligtvis *den minsta gemensamma nämnaren*, det som är nödvändigt, men tillräckligt, för att man ska hamna i denna säregna livssituation, denna problematiks innersta kärna, det som han har gemensamt med sina olyckskamrater. Inte heller M använde det hemska ordet schizofreni, det ordet har han kommit fram till alldeles på egen hand, även om modern någon gång sa det,

något måste man få ha att hålla sig till när man försöker, åtminstone inför sig själv, förklara varför allt gått åt helvete; de höll sig till det beskedligare begreppet *neuros*, vad M från början trodde vet han inte, och inte heller vad hon möjligen kan ha kommit fram till under de där åren då han satt i hennes rum och försökte *känna efter*; förstod hon att han har denna glasvägg mellan sig och människorna? den vägg, avskildhet, som han varit medveten om under många år redan då; det hade funnits ögonblick i hans liv då han stannade upp och tänkte: varför är jag inte där? hur ska jag ta mig över dit bort där människorna pratar och skrattar? det är ju alldeles här intill - men det var långt bort, det vet han nu, att ta sig dit är svårt, för honom tydligen omöjligt, bara ett litet felsteg och man kan falla över kanten till avgrunden. Han tycker att dessa anteckningar kan få duga, han stryker över en del men låter resten stå; alla dessa små privata detaljer som han strör in i berättelsen är egentligen inte särskilt viktiga eller av värde, han borde nå fram till allmängiltighet; han försöker ju klarlägga, nu först bara för sig själv, hur vanvettet uppstår och ut-

vecklas, sväller över alla kanter och till slut blir till en övermäktig degighet, omöjlig att hantera, och kanske kan det ändå bli en berättelse av det som han så ivrigt, men samtidigt också motvilligt, fäster på papperet, ty där finns också det allmängiltiga, det gäller bara att filtrera fram det, det som kan vara av intresse även för någon annan, i varje fall för dem som drabbats av denna psykets kyla; han är medveten om att hans bok, om det blir en bok, inte direkt blir någon kioskvältare; detta ämne är inte trevligt, inget som man småpratar om över kaffet, och det är ju inte därför han skriver, för att berätta något trevligt, han skriver för att det i slutänden inte finns något annat han kan ta sig till, han vill inte åka hem, men vet samtidigt att han har en benägenhet att ändra sig, han behöver dock inte bestämma sig förrän nästa vecka. Så han går ett varv till, han håller sig kvar här, vid jaget, hur säreget det kan bli hos dem som aldrig kom ut i livet på rätt sätt (en eventuell läsare får ursäkta att han ibland kanske upprepar sig, det här ämnet är så farligt att han för det mesta blir minst sagt förvirrad av att tänka på det). Alltså, jaget får en egendomlig uppbyggnad hos

dem som från början kommer på kant med tillvaron, hos de potentiellt vanvettiga, vanbattiga, vanmäktiga, vansinniga, vettvilliga, psykotiska, schizofrena; många felfunktioner läggs in i det isolerade barnets sinne, det får inte lära sig hur man blir människa, han eller hon som måste uppfostra sig själv, det blir lager på lager, hit och dit, allt flyter - och någon gång i framtiden blir denna inre sörja, förvirring, på ett eller annat sätt märkbar för omgivningen. Barnet vet naturligtvis inte om detta, men för att överleva (de flesta av oss tycks ha en medfödd drift till, eller önskan om, att överleva) måste det hitta andra föräldrar, man kan inte i varje avseende vara sin egen förälder; hans biologiska mor och far var värdelösa, sett utifrån den lille pojakens behov helt enkelt *onda*, fast egentligen var de väl för det mesta bara trumpet surmulna eller rädda, ointresserade, bortvända, så han måste hitta andra mentorer, idoler, förebilder, vuxna som kunde eskortera honom någotsånär tryggt in i tillvaron; dessa hjälpare kan, i lyckliga fall, finnas på nära håll, släktingar som är av högre kvalitet, som är sådana att barnet kan godkänna dem, men de kan också vara

påhittade; "den sjuke" kan hitta nya fäder i historien, kanske, Hitler, Napoleon eller Jesus, i varje fall någon som förefaller att vara stark; eller, på närmare håll, en överläkare eller en mentalskötare - han har träffat påfallande många "färdigvårdade" personer som antytt att de *arbetat* på det sjukhus där de var intagna, eller som har påbörjat en läkarutbildning, i fantasin; de har skapat en imaginär plattform att stå på när jorden rämnat; men han behövde för sin del inte Jesus när han hoppade över föräldragenerationen, och det fungerade fram till sammanbrottet, sanningens ögonblick, han hade starka och mäktiga förfäder att ta efter, verkliga eller uppdiiktade, för det mesta går dock skrönorna ihop, de fragment han fann när han började söka efter orsaken till allt detta diskreta elände, när han började lägga det pussel som ska bli sanningen i dessa anteckningar, i varje fall något åt det hållet, säkert den stora lögnen i tänkbara journaler, men han har inga "tungas" papper, allt är reducerat till detta *depress. neuros*. Och i dessa anteckningar ser han hur han är i alltför hög, eller erforderlig, grad varit, och fortfarande är, infångad i det for-

mella, sin dragning till det militära organiserandet, han vet att han kommer att byta typsnitt och bredd på sidorna när, om, han om någon vecka åter sitter ”därhemma” vid sin dator, han kommer att vilja skapa sanning genom att ställa upp förvirringens skock i ordningens fyrkantiga troppar, gruppkolonner, det ser bra ut några dagar, tills han ändrar igen, han längtar efter detta hjälpmedel som kom alltför sent in i hans liv, och som är så blint lydigt när man lärt sig ordbehandlingsprogrammet; man måste dock ta sig ur sådana överdrivna disciplinförfaranden om man vill bli konstnär, men det vill han väl inte? han vill bara skriva just den här boken om *orsaken*, och för övrigt ska han ska ju inte åka hem, han får upprätthålla ordning och disciplin i dagboken, den loggbok som han för vid sidan av de anteckningar som möjligen skulle kunna bli något mer, innehålla känslor, sådant som han inte riktigt förstår. Och medan han skriver detta, i varje fall när han närmar sig barndomen, känner han hur hjärnan börjar pulsera, göra ont, band av stål som läggs runt hans hemligheter, kramper som rör sig längs nacken och utmed

ryggraden och ner i magtrakten, och kallsvetten har en annan lukt, trots att han är insmord under armarna med en effektiv perspirant känner han den där *andra* stanken, metalliskt genomträngande, den torterades lukt - han har då dröjt kvar för länge i närheten av barndomen, och han vet att när han kommer "hem" då måste han börja ta sina Mianserinpiller igen, man vet aldrig om den här krampen är den hotande förlamningen eller biverkningar av tableterna, men här nere tar han inga sådana, denna "medicin" som han började med först för bara tio år sedan, han tror dock att han nu lärt sig använda den, man måste hitta den rätta dosen, men det räcker inte, man måste också ha något vettigt att göra, det skulle då för honom vara detta skrivande; det finns samband, och det finns säkert utmärkta beskrivningar för dessa samband, facktermer som dock inte säger något om *orsaken*, han kan dem inte, dessa termer, och han bryr sig inte, inte egentligen, tror han, men detta är vad han kallar sin katatoni, att vara förlamad av fasa, *gastkramad*, vilket är en mycket viktig ingrediens i detta orsakssammanhang, det han letar efter, det han försöker

skriva men aldrig riktigt får fason på, det fattas något, han förstår att det är känslorna, man måste ha tillgång till sina känslor och man måste få uttrycka dem, och man måste kunna tycka om människorna, åtminstone lite grann, någon gång då och då, men det kan han nog inte, han gör dock så gott han kan. Han minns också att M sa: Jag tycker du är modig - och då menade hon därför att han orkade gå tillbaka till sitt ensamma rum med allt detta mörker inom sig; han trodde först att hon bara ville uppmuntra honom, men förstod sedan att hon menade vad hon sa, och hon sa aldrig de farligaste orden: självmord, själamord och döden. Men är nödvändighet detsamma som mod? att orka mala sig fram genom dagarna och som enda belöning hoppas på ännu en natts god sömn. Ja, han är onekligen en överlevare, han antecknar det en gång till, och han har börjat förstå att inför döden blir allt mycket enkelt, om man inte är rädd för den. Men därför behöver man inte precis längta dit, skriver han sedan som avslutning på vad som kanske bara är ännu en stunds fåfänglighet.

HAN SLÅR ÅTER upp dagboken, han har slarvat med den medan han varit upptagen av att reda ut förvirringen i de andra svarta häftena, den farligaste delmängden i den uppgift han ålagt sig eller fått sig tilldelad; de två veckorna på detta hotell är snart slut, han måste bestämma sig, ska han åka "hem" eller ska han inte? han läser igenom vad han börjat skriva i dagboken tisdag kväll, andra dagen här på stranden, och fortsätter så där han lyft pennan. - Redan på morgonen den dagen förstod han, i gryningsljuset ute på balkongen, att han skulle få tur, det kom moln drivande söderifrån över bergen, dagen skulle bli sval, i varje fall svalare än dagen förut, den måndag då han första gången gick till Maleme. Så efter frukosten gav han sig iväg, samma rutt som han gått på måndagen, en gammal byväg ner till stranden, förbi kaféet, *East of Eden*, och sedan till vänster upp till Maleme by; där var avfarten upp mot den tyska soldatkyrkogården, och den nästan påträngande tydliga skylten, byborna måsta verkligen ha fått bra betalt; den belagda vägen slingrar i kurvor upp mot höjden, *höjd 107*, en helig plats bland dem som vårdar min-

net av detta krig för länge sedan, en av de platser man kämpade hårt om, en taktiskt viktig punkt eftersom man därifrån behärskar flygfältet, i varje fall gjorde man det då, nu har en risig skog och frukt- och olivplanteringar växt upp och stör bilden, man skulle behöva göra skottfältsröjningar för att kunna skjuta ner till flygfältet, han har sett på bilder tagna av tyska frontfotografer att kullarna var nästan kala då. Och han hade verkligen tur, hettan hade dämpats av de tjocka molnen söderifrån, bra för en gammal man som kanske inte orkar så mycket som han tror, fast det var ingen ansträngning, det här var roligt, som att äntligen komma hem, tillbaka till armén som var den enda plats där de ville ha honom, friden på slagfältet, döden, vilan efter livskampen, äntligen komma till ro - galenskap? Javisst, det är ju det han skriver om. Vid sidan om den nya vägen fann han en smal sandig väg med djupa hjulspår, han fortsatte längs den, här måste britterna ha legat i majhettan och skjutit på männen som föll från skyn, här måste de ha dödat varandra, "en bra dag att döda tyskar" som någon brittisk befälhavare lär ha uttryckt det, de måste ha

varit entusiaster på båda sidor eftersom de så ihärdigt orkade hålla igång detta utdragna vanvett. Den gamla vägen slutade på en soptipp, ganska vanligt här nere, de bara vräker skiten ifrån sig, tänker inte på morgondagen, ingen tysk planering, han stannade, drack vatten ur den flaska han bar med sig, och gick sedan mellan rader av frukt- eller olivträd upp mot den nya vägen, den släta vägbana som han borde ha hållit sig till hela tiden; marken var torr och undervegetationen risig utanför planteringen, men mellan träden låg slangar utdragna, man vattnar ibland men vatten är inte något man slösar med, det har han förstått. Och där låg begravningsplatsen, uppe på höjd 107, naturligtvis, han har alltid kunnat läsa kartan - utom vid några tillfällen i armén då han var så tom i huvudet att han inte ens klarade av det - mot nordväst ser man flygplatsen, samma sträckning av huvudbanan som då, han hade sett ett jetplan starta dagen innan, ett enda, det bankruttmässiga Grekland har säkert svårt att finansiera den moderna vapenteknologin; men vad brydde han sig om det, han trivdes i det korta nuet och den relativt svala luften, en stund

när han kunde hålla förflutenhetens stämningar borta, men han levde ändå i det förflutna, ett annat förflutet, han såg ut över Medelhavet och väntade nästan att få höra drönet från Junkersflygplanens motorer, säkert ett tungt eko mot bergen söderut, krigets svarta skuggor som, tillsammans med symbolikens onda fåglar, alltid har svävat över hans livshorisont; och när han stod där utanför begravningsplatsen förstod han varför man slagits så frenetiskt om just den här höjden - med tunga kulsprutor och infanterikanoner kan man skjuta längs hela flygfältet, han greps av en egendomlig, otäck, entusiasm inför den uppgiften, han tänkte sig också granatkastare på kullens baksida, och eldledare här uppe på toppen, det har växt upp skog nu, men då fanns det ingen, det har han läst i flera skildringar av denna strid om Kreta, här låg de i solhettan, både tyskar och briter, nyzeeländare och australiensare, och väntade på döden. Han gick mot ingången till denna dysterhetens minnesplats, en man kom gråtande ut genom grinden, en karl i sextioårsåldern som såg blond och tysk ut; den välklädda hustrun gick, med blekt ansikte, rådlös, bakom

och sa något på tyska, han hörde tydligt ordet ”doch”, men det föreföll meningslöst, mannen gick, nästan stapplande, bort mot en stor svart Mercedesbil och försvann in i den. De där människorna lär sig aldrig, tänkte han - men insåg sedan att tysken var för ung för att ha kunnat delta i slaktandet 1941, det måste vara en släkting, kanske hade han besökt faderns grav; *Schlacht*, tänker han nu när han skriver ner det här, det tyska ordet för slag låter så realistiskt och blodigt, han smakar nästan vällustigt på det, *slaktning*, det användes också i den svenska krigshistorien för länge sedan, han tänker vidare, *Gehirnblutung*, det låter också färgstarkt beskrivande, det är kanske det han har att vänta sig, hjärnblödning, om han gör för långa utflykter i hettan, den tisdagen hade han dock tur med svalkan som kommit med molnen över bergen. Inne på det mycket välskötta området stod några grupper av människor och pratade lågmält, troligen på tyska, de tittade till mot honom när jag gick förbi, två vaktmästare gick och krattade, det finns pengar till detta i det moderna välmående Tyskland, och om man bortser från Führern – nu tänker han,

osökt, på farfadern – så kämpade dessa unga män bara för fäderneslandet, de försvarade fosterlandet här nere vid Medelhavet, han kan inte utesluta att den gråtande mannen liksom många andra efterlevande och sentida ser det så; förträngningens och livslögnens mekanismer är han själv väl förtrogen med. Och han misstänker att han skulle ha trivts bra tillsammans med dem, dessa unga döda, då för länge sedan, innan de var döda, men han skulle inte vilja att hans ben blir liggande här tillsammans med dem, han vill försvinna i havet; hit kom de i varje fall, här nådde de fram till sitt slutliga anfällsmål, tydligen under stor entusiasm, vid tryck utifrån håller människorna ihop, även under tämligen galna förutsättningar, utom vi galningar, tänker han, vi kan inte hålla ihop med någon, vi flyr undan och gömmer oss i en än djupare ensamhet. Han skriver att han utan att tänka närmare efter hade tagit till vänster in på en sidogång mellan stenplattorna i marken, som om någon hade lett honom, och framför sig på en av dessa plattor kunde han läsa namnet Braun, major, stupad den 20 juni, på anfallets första dag, han hade hoppat rakt in i intigheten,

med stor sannolikhet hade denne major stupat hängande i luften, kanske med Führerns namn på sina läppar, kärlekens och lojalitetens vägar lär vara outgrundliga, och symboliken i detta, att han hittat ett namn av dem han lagt märke till när han läste om striderna här på platsen, föreföll på något sätt naturlig, han söker ju sin egen plats att dö på, eller är det bara det tyska inom honom, militarismen, som ska dö? Han tänker vidare där han sitter vid skrivbordet, för att tänja på symboliken, att han också gav sig in på en förlorad sak när han sökte till armén, den finns inte längre, inte som armé, bara någon sorts restorganisation, och det är närmast en lättnad, där finns ingenting att längta tillbaka till, det enda ställe där de ville ha honom; för övrigt var den dåtida tyska arméns doktrin offensiv, att inte väja för någonting, och med den som förebild borde han nu genast försöka göra sig kvitt just denna tyska armé, och sedan få ordning på dessa anteckningar om vanvettet, hans stora livsupplevelse, det är inte många som får tillfälle till det, att ge sin version av sanningen och lögnen. Han blev stående och såg ut över den stora välordnade gravplatsen – en trist

plats som på något sätt naturligtvis också hör ihop med Förintelsen, både den historiska och den inom honom, själamordet – hur samlade man en gång ihop alla dessa kvarlevor? kan man vara säker på att det är de rätta benresterna som ligger under det namn som står på stenen? de hade naturligtvis dödsbrickor om halsen, byråkratin och den erforderliga disciplinen fungerade; han funderade ett ögonblick på om han borde göra honnör för denne major Braun som dött så snöpligt, hängande som en måltavla i vår luften över Kreta, men det skulle ha sett löjligt eller överdrivet ut; en man längre bort tittade åt hans håll så han vågade inte utföra denna ceremoni, det skulle annars ha kunnat vara en lämplig symbolisk avslutning på det militaristiska, men de där borta kunde tro att han var tysk och komma fram för att diskutera, kondolera. Hur som helst, efter en sista blick ner mot flygfältet gick han tillbaka mellan raderna av döda och ut på parkeringsplatsen vid utgången, den svarta Mercedesen hade försvunnit. Ett stycke bort såg han en liten skuggig servering, *Café 107* stod det på en skylt. Dom tjänar pengar på oss gamla nostalgiker, särskilt

dom tyska, tänkte han och gick dit bort; dagen hade genast blivit hetare när molnen drivit bort, och en gammal man behöver något att dricka, dock inte alltför mycket, hans prostatabesvär påminner honom ständigt om att han är gammal, och han vill helst inte pinka på sig så att det syns framtill på byxorna; han beställde dock kaffe av den tyst leende kvinna som stod vid serveringsluckan – ett kort ögonblick tyckte han att det vara samma kvinna som på kaféet nere vid stranden – och gick och satte sig vid ett bord där han kunde se ut över havet norrut. Kvinnan kom nästan direkt med kaffe, ett glas vatten och ett litet kex i den motspänstiga cellofanförpackning som han kände igen; han drack kaffet och hälften av vattnet, åt upp kexet och tänkte att han ändå mådde ganska bra, förhållandevis, man bör nog lära sig att tänka positivt, helst, det kunde ha varit värre, kunde det? javisst, de godartade prostatabesvärerna kunde ha varit cancer, vilket de i och för sig mycket väl ännu kan bli. När han sedan tittade upp och ut i den skarpa solen bortom takskuggan ryggade han till som inför en avgrund, vad han såg där ute var den yttersta ensamheten, hans enda säll-

skap, den verklighet där ingen skulle märka om man lever eller är död, han tänkte att detta är den sista sommaren, vad som återstår är att renskriva dessa anteckningar, nu när han har begravt militarismen. Samtidigt känner han här vid skrivbordet också en viss saknad, nej, en alldeles påtaglig saknad, för att han begravt det militaristiska däruppe på höjden tillsammans med majoren Braun; den första tiden i armén var hans starkaste, tills också den strukturen började vittra sönder och falla samman; ja, han kommer att sakna den erforderliga disciplinen, det stöd man behöver för att ta sig fram över slagfältet; självmordet, den sista reträtten, är kanske bara den feiges flykt?

VAD ÄR DÅ schizofreni? skriver han, det tycks vara viktigt att veta, så han går ett varv till, han stryker under frågan, eller också är det inte alls viktigt, men man ju söker ju sådana exakta formuleringar, det gör i varje

fall *de som vet*, man vill göra kyligt naturvetenskapliga analyser och beskriva problematiken i formler, kanske kemiska, så att man får fram den rätta medicinen, men det finns naturligtvis inga sådana precisa diagnoser, det har han förstått, till leda förstår han det, att svaret beror på vem man frågar; han har aldrig haft någon att ställa denna direkta fråga till, och det är hans uppgift att nu till slut reda ut det här, mer eller mindre tvångsmässigt, ingen har bett honom göra det, istället är det utan minsta tvivel så att Censorn vill hindra honom, skuggorna står vid hans säng i gryningen och försöker få tyst på honom. Samhället har lämnat över denna fråga till den medicinska expertisen, kanske enklast så, tidigare var det prästernas sak, för länge sedan, och då kallades det hela något annat, men inom psykiatrin anser man tydligen för det mesta att schizofreni är en exakt diagnos, även om man i det moderna snälla samhället inte gärna ställer den, man har den i varje fall som en arbetshypotes, man kanske till och med bara *tror* så, och tron är ju en mäktig kraft, det har han också förstått, till leda. Med några års mellanrum hittar man så "schizokocken" på något la-

boratorium, men det visar sig efter någon tid vara en tveksam förklaring, helt enkelt ingen förklaring alls, så man fortsätter att beskriva patienternas egendomliga beteende - ett visst beteende anses tyda på att vederbörande fått just den eller den åkomman - äldre mera erfarna, kanske trötta och till samma leda som han själv uttråkade, läkare och psykologer brukar låta ana en viss tveksamhet inför denna förklaringsmodell, för att då inte tala om alla patienter som börjar få klart för sig vad de varit med om men som inte kan formulera det på något vettigt sätt, på ett sådant sätt att det blir intressant för alla dem som vet, de duktiga som ska tillhandahålla boten, den sanna boten, den kemiska eller kirurgiska bot som inte finns - lobotomin måste ha varit någon sorts vansinnets höjdpunkt (tortyr tycks ju dessutom vara, ha varit, ett återkommande inslag både inom mental"vård", kriminal"vård" och uppfostran) - något mera påtagligt än bara psykologers tröstande lyssnande; som om det funnes något att bota, som om det funnes ett skärt litet piller som kan ge oss en ny barndom, en drog som ger oss något som lättar när barndomens falska sommar bör-

jar förbytas i tröstlöshetens vinter. Men varför inte, tänker han när han är på det humöret, några starköl kan ju förändra ens världsbild en liten stund, ett hopp som han, efter lång erfarenhet, vet att man inte ska förlita sig på. Alltså har man inte "sjukdomen" schizofreni förrän samhällets experter säger så, och han har aldrig fått någon annan diagnos än den M och hennes kollegor föreslog, *depress. neuros*, han har lyckats hålla sig undan, men han var nära, han minns hur han åtskilliga gånger stod alldeles vid kanten och tittade ner i det svarta hålet, och han inte säker än, helt säker på att ha sluppit undan är man bara i döden. Alltså var jag inte schizofren, tänker han, i varje fall inte just då, och inte enligt dem som vet; här kan man roa sig med att gå in i någon sorts cirkelbevis, fast kanske tvärtom, åt andra hållet, karusellen går runt runt, hans tankar hänger inte med i dessa tvära kast, han skulle ha behövt det matematiska tänkandet, det logiska - just det som experterna letar efter, den rätta formeln - det han var bäst på i skolan innan betygen började dala, när till och med enkla andragradsekvationer började bli obegripliga, när dystra bakgrunds-

röster började skratta åt hans tafatta försök att reparera logikens tankebanor; det är bara de sista resterna av detta skarpa tänkande som han nu använder för att borra sig ner till orsaken, ner genom de skikt som lagrats och hårdnat under generationer, ner till det källarvalv där det måste finnas någon sorts sanning, inte nödvändigtvis den rätta, men i alla fall en riktighet som går att använda till något mer än bara en dåligt fungerande hypotes; han vet på ett ungefär vad han själv varit med om, det kan han, precis som han kan krigföringens metoder enligt andra världskrigets modell; förutom det fientliga språket är detta de två spår i hans överhettade hjärna som fortfarande fungerar ganska väl - han kan detta om kriget och detta om vanvettet, egentligen samma sak, men hans olyckskamrater behöver inte ha varit med om *precis* detsamma, det gäller bara att hitta det som är gemensamt, den minsta gemensamma nämnare som konstituerar deras motvillighet inför verkligheten, deras egendomliga sätt att finnas till bara på låtsas, att i bästa fall ha roller att gå in i när de gästspelar en stund på livets scen; att visa upp den verklighet som vilar ner-

fryst och dold under barndomens falska sommar är inte bra, då utsätter man sig för risken att få en otäck diagnos. Eller också *vill* man ha en diagnos, tänker han vidare, då blir allt enklare, då blir allt förklarat, ursäktat, då är ingen skyldig, vare sig det omgivande samhället eller de stackars föräldrarna.

Den typiskt schizofrenogena miljön är inte *o*-mänsklig, den är *a*-mänsklig, skriver han och gör *o* och *a* extra tjocka och tydliga; om den är grym och hård i den verklighet som syns utåt då ser omgivningen det, förhoppningsvis, i varje fall efter en tid, och ingriper, möjligen, eller efteråt, och då är barnets utveckling till patient inte svår att förstå, då är det ingen gåta varför ungen blev galen - men ibland kan man inte som yttre betraktare se ner i den kalla källare där den "dysfunktionella" familjen så febrilt och kärleksfullt döljer sina egendomligheter, den *ömhet* (ordet har två betydelser, men han vet att här är inte platsen att leka med ord) med vilken man omfamnar katastrofen; i sådana familjer tycks ingenting anmärkningsvärt hända, och det mesta ligger i det

förflutna, det har hänt, problematiken har komprimerats under generationer, det behövs några släktled innan försvarsmurarna faller samman och man överväldigas, tre led hävdar han i sina anteckningar - men det kanske bara behövs två, eller krävs fyra - i varje fall för att beseгра så goda gener och kärnfriska lekamen som de som fanns i både faderns och moderns släkt, läkarbesök gjordes sällan eller aldrig, och när sådan hjälp påfordrades gällde det kvinnorna, deras "migrän" eller otillräcklighet, något som kulminerat redan innan barnbarnen var födda, då farmodern i sin egenskap av syndabock skickades till dårhuset - hennes öde är en brytpunkt i hans berättelse, han antecknar att han borde komma tillbaka till henne, men hur ska han orka det - de hade varit lantligt folk, bruks- och skogsägare och storbönder, välbärgade människor som förmodligen kunde, borde ha kunnat, ge barnen bra mat. Men sedan kom *katastrofen*, där fattigdomen ingick som en viktig ingrediens, men också en massa annat, allt det som pojken inte kunde urskilja tydligt, det som (när han väl började titta åt rätt håll) länge fick förbli osäkra antaganden, det som i *moderns*

släkt inte hade varit någon egentlig fattigdom utan mera en urskuldande förklaring till varför man inte skötte de rester av en förmögenhet som morfadern lämnat efter sig (skolkamraterna sa att hans föräldrar var rika, och det förstod han inte), men däremot en påtaglig faktor i *faderns* familj – om man kan kalla dessa inbördes främ-lingar en familj – det som bidrog till att ge en så överty- gande kraft åt farfaderns vettlösa raseriutbrott *jag blev lurad på arvet* – denne hade blivit fattigkusin i den norska slakten, den familj som hans farfar flytt ifrån, eller om det var fadern som gett sig av; detta har han, Harry, aldrig i detalj kunnat reda ut, den flykting- eller invand- rarproblematik som också var ett inslag i den hotfulla stämning som fanns runt farfadern - och senare att *bo- laget lurade mig på min pension*, vilket till skillnad från detta med arvet - som kan ha varit sant - var en uppen- bar lögn eftersom det kom regelbundna penningförsän- delser, förnekade och undansmusslade, från en pensions- kassa av något slag, men mannens hotfulla rytanden gjorde att man måste tro på honom, eventuellt låtsas, det var säkrast; i farfaderns inre pågick något som var

ödeläggande för familjen, en vrede som denne inte ens var medveten om, och som han till vardags dessutom kunde dölja under en viss uppfostran, en polityr som han fått när han som barn troligen tagits om hand av de välbärgade släktingarna, den yta av "herrkarl" som han ibland visade upp en stund, i varje fall utåt, pressad kostym och ren krage och nästan normalt röstläge, innan han mot slutet av sitt liv förslummades helt och blev sittande ensam vid sitt köksbord med en kortlek i handen, som om han väntade på någon, på kortspelarna eller döden; farfadern blev med tiden alltmera en underhuggare, eller hade varit det mer eller mindre hela tiden; farmodern uttryckte det brutalt och osentimentalt rakt på sak när hon kom hem från dårhuset: Nu har då John verkligen börjat hålla sig till *dom sämre*, du ska veta Harry att vi inte alltid har varit slödder. Hårda ord, men pojken brydde sig inte om deras olika uttryck för förkrosselse, inte då, han bodde i huset bara tillfälligt och skulle snart ge sig av långt bort och bli general, eller i varje fall kapten; att farfadern måste spela kort var någonting som var som det var, kortspelarna kom på

lördagarna och det fanns ingenting man kunde göra åt det. Han har nu långt efteråt funderat över hur mycket av detta som märktes av omgivningen, troligen nästan ingenting eftersom det inte fanns någon omgivning, de hade inget umgänge; och här finns en av de faktorer som har allmängiltighet, ett inslag som är nödvändigt när man försöker förkorta bråket (här kan man åter leka med ord) ner till den minsta gemensamma nämnaren - isoleringen, inga människor utanför den hotfulla kretsen - det som barnet upplever som hotfullt - ingen att kalibrera om sin verklighetsuppfattning mot; på hans inre teater spelades alltid föreställningen *Dårhuset*, grundtrygghet vet han fortfarande inte vad det är. Och detta med att kunna ge barnen mat hör naturligtvis ihop med den oklara klasstillhörigheten, att "de" en gång varit någonting, men inte nu, rika eller fattiga, mäktiga eller obetydliga; modern skulle senare jämra sig över att han till råga på allt varit *undernärd*, något som han trodde också var hans fel - det faktum att hans ben inte växte, det finns med i moderns lågmälda klagovisa, *benen växte inte på dig, vi trodde att du skulle bli invalid också*, vilket i

sin tur hör ihop med *du sa inte ett ord på tre år*; först långt senare förstod han att han, möjligen, varit offer för klasshatet, en barnflicka gav honom inte mat, modern var galen och såg det inte – eller var det kanske så att modern själv hade försökt svälta ihjäl honom? vilket man naturligtvis inte får säga, och nu är han inne på spekulationer, dock inte *rena* spekulationer, det existerade någon form av hot mot hans liv därinne i den vita tidrymd som han inte kan minnas, han minns inte när han blev medveten om det; nu kan han bara konstatera att det inte fanns någon som *egentligen* ville ha honom, ingen som ville ge honom näring, och han vet, med till visshet gränsande sannolikhet, att åtminstone en av mostrarna försökte abortera sitt barn, ingen av dessa systrar ville ha något barn. Tydligt fanns det då och då inga pengar alls i huset, och då kunde de inte köpa pålägg till brödet; farfadern brydde sig inte om sådana petitesser, hans pengar var reserverade för helgens pokerspel, om kvinnorna inte ställde mat på bordet åkte han till matserveringen inne i samhället och intog sina måltider, eller till pensionatet vars värdinna han tykli-

gen också gick till sängs med, något som kom att bli ett omkväde i fasterns klagovisa; han minns att han någon gång bara hade smör på knäckebrödet, den matsäck man på den tiden hade med sig till skolan, och att han på frukostrasten vid sådana tillfällen gömde undan sin smörgås så att kamraterna inte skulle se den magra pinsamheten, men han minns inte någon skam, han visste att detta var *tillfälligt*, perioder när fadern inte hade något arbete, eller vägrade gå till jobbet och låg hemma på soffan, han ville inte gå till sitt *förbannade slit*, mestadels som butiksbiträde, anställningar som farfadern ordnat åt sin motvillige son, sysslor som nu efteråt för Harry onekligen framstår som tillfälligheter, men det kan inte ha varit avgörande för deras ekonomi om Vincent gick till sitt jobb eller inte (pojken började tidigt tänka på fadern som Vincent, även om han ännu några år måste kalla honom "pappa"), eftersom modern ideligen, när hon var ensam med honom, påpekade att *han tjänar ju ingenting att tala om*, men talade om det gjorde hon, innan hon cyklade, eller om vintern tog den lokala droskbilen, hem till sin mamma för att få litet kontanter; föräld-

rarna hade tydligen saknat pengar någon vecka då och då, och ingen kom sig för med att utnyttja den nästan obegränsade kredit som de måste ha haft hos handlarna på orten, eller vågade inte, innan mormodern gav dem några sedlar ur sitt lilla kassaskrin så att de kunde ordna upp vardagen, i varje fall köpa mat; det var alltid mormodern som till slut ställde det ekonomiska till rätta, och att det också var något som var fel med mormodern var då en tanke som han inte ens nuddade vid; för barnbarnen var hon ännu den mäktiga som kunde gripa in och förändra, reda ut saker och ting; han minns inte att han någonsin hade den ekonomiska rädsla som underklassen ofta har, och som farfadern och fadern hade till övermått, den rädsla som kommer ur förnedringen, när man är beroende av andras nyckfulla välvilja, hjälplösheten i samhället före folkhemmet där inte särskilt mycket hjälp fanns att få, det var den enda skräck han slapp undan, den ekonomiska. Men nu vet du det, säger han dystert till sitt ansikte i spegeln, att också mormor var galen – innerst inne en hjälplös liten flicka som inte orkade med dem, varken de egna barnen eller barn-

barnen, han måste komma tillbaka också till detta, han gör en notering och stryker under. Det kanske gör detsamma men detta med oklar klasstillhörighet är en viktig ingrediens i smeten, i varje fall i hans smet - splittning, osäkerhet och isolering ingår i den minsta gemensamma nämnaren, skriver han, sedan finns det olika svar på frågan *varför* - och då gör det inte detsamma, detta var inget bagatellartat, men annars kan också till synes bagatellartade händelser inom en familj sammantaget bidra till gåtans lösning, man förstår varför det blev som det blev trots skenbart goda förutsättningar; att inte uppleva gruppstillhörighet är förödande, att inte umgås med folk och inte tillhöra någon samhällsklass alls, och allra värst är att inte kunna uppleva att man hör ihop med människorna, att i stället bli tydligt medveten om den distans man har runt sig själv, isoleringen; han minns att han som pojke tänkte: varför är det aldrig någon som hälsar på hos oss, bara kortspelarna? det var innan han förstod att huset var okänt i trakten, att farfadern var utfrusen, förmodligen också därför att han behandlat sin hustru så illa när han, med den nationalsocialisti-

ske provinsialläkarens hjälp, skickade henne till dårhuset, skam som lades till all den övriga skammen; här finns början till pojkens sociala utanförskap, hans bästa kamrat var den fattigaste och obetydligaste i klassen, och han bjöd inte gärna hem klasskamraterna, men detta var också *tillfälligt*, han skulle snart ge sig av ut i stora världen och bli general i tyska armén. Allt detta är detaljer, en anhopning av orsaker till att det blev som det blev i just hans fall, och allt detta ingår inte i den minsta gemensamma nämnaren, men ur denna anhopning av olämpliga omständigheter gäller det nu "bara" att sortera fram vad som är gemensamt, att fastställa vad som erfordras, att förkorta bråket så långt det går, reducera talets storlek så att det blir överskådligt, göra orsaken synlig, men den stora mängden av förvirrande faktorer gör att hans tänkande lätt tappar tråden, att han överväldigas när han försöker hålla reda på alla dessa siffror som dessutom hela tiden har en tendens att förändras. Pojkens isolering - både mentalt, socialt och direkt rumsligt - har inte varit svår att fastställa, det gick lätt när hans lojalitet mot barndomsmiljön hade suddats

bort, när barnets trofasthet förbyttes i avståndstagande, en hemlig avsky som frystes ner tillsammans med allt annat som man inte fick säga, inte ens tänka.

Schizofreni fortsätter alltså att vara något mysteriöst och svårförklarligt, skriver han vidare, kanske intressant och fascinerande för utanförstående att studera, men inte särskilt trevligt att behöva uppleva, detta tillstånd som inte är någon sjukdom i medicinsk mening - det har uppstått en klyfta, en avgrund, mellan en själv och resten av mänskligheten, men också inom en, mellan människan och henne själv, hon blir, är, flera personer och har till slut ingen möjlighet att välja vem hon vill vara, i varje fall inte när hon har förlorat kontrollen, förståndet; den drabbades innersta är som ett sår, under kylan, och fel fungerande mentala mekanismer suddar bort det själv som hon *egentligen* är, skulle ha blivit, borde vara om förhållandena varit mera gynnsamma, och inom den trasiga släktkretsen löper villospåren åt alla håll, kors och tvärs, och man får envisa tillsägelser av de starka rösterna, tankarna, order om att spela olika roller, att

uppträda på flera scener samtidigt, något som till slut blir ohållbart; som på ett isflak flyter man bort från människorna och deras värld (en liknelse eller metafor som använts till leda av andra som börjat förstå vad det handlar om), och man skälver av den köld som fyller tomrummet när man har trängt bort alla känslor; kylan är ett viktigt inslag i detta sätt att överleva trots allt, omgivningen tror att den drabbade inte har några känslor, att man är känslokall eftersom man inte reagerar på känslor eller med känslor, och här finns utrymme för mångahanda diagnoser eller beskrivningar, varför inte psykopat? offret, patienten, kan se de övriga på andra sidan om en glasvägg men han kan inte nå dem, inte ta sig fram till dem, han deltar inte, han förstår inte det mänskliga samspelet. Var hittar man den exakta beskrivningen för allt detta? tänker han och antecknar att det kanske värsta är just denna skenbara frånvaro av känslor, att man inte har tillgång till dem även om de finns där långt nere under alla dämpande lager, där också sederande så kallade mediciner kan ingå; de hemska, i varje fall olämpliga, känslorna borde få utlopp efter-

som de annars komprimeras till en farlig härdsmalta som till slut bryter sig ut och blir möjlig för omgivningen att registrera, minst sagt. Helst skulle han vilja slippa skriva om det här, men konstaterar åter att han inte har något annat att ta sig för med, han måste se detta som sin livsuppgift, han kan inte bara vandra i sina tankar hela dagen längs stranden här vid Maleme.

Avvänjningsperioden, skriver han vidare, den måste, liksom amningsperioden, vara ett mycket viktigt skede i barnets liv, och det har säkert skrivits tonvis med böcker i ämnet, han har dock inte läst dem, han skriver utifrån egen bister praktik, och han är inte så dum så att han tror att allt som hänt honom själv också med nödvändighet hänt andra, det finns dock gemensamma riktvärden hos dem som utvecklas till att bli schizofrena, resultatet blir ungefär detsamma. Under avvänjningsperioden *måste barnet lära sig att offra*, att avstå, det har han läst någonstans, det skulle han inte ha kunnat formulera bara utifrån sina egna autodidaktiska erfarenheter – men om man aldrig blev ammad, då lär man sig

inte att avstå från moderns bröst; själv kan han inte minnas några modersbröst, vad han däremot minns är slangar som gömdes i en låda, och moderns panik, kanske kunde hon ha fått diagnosen "amningspsykos", något skulle man säkert ha kallat det, men hon kom aldrig till någon som hjälpte henne; i den isolering, både inre och yttre, som dessa människor levde gav man sig inte gärna iväg till någon sjukvårdsinrättning, och det kanske var bäst så, trettiotalets råbarkade inställning till "psykisk sjukdom" torde inte ha gett henne någon varaktig tröst, och i rent geografisk mening var det dessutom långt från avkroken till de anstalter där man bodde *tokorna*, och till på köpet satt farmodern redan på en sådan där kuslig inrättning som inte skulle omtalas, som man egentligen inte ens fick tänka på - men det gjorde pojken - i en dyster stad långt söderut vid järnvägslinjen dit pojken var rädd att mamma också skulle föras. Karlarna i huset, fadern och farfadern, brydde sig inte; lille Vincent, fadern, *pappan våran*, var handlingsförlamad, han gjorde ingenting, han var redan krossad och låste in sig ensam i något rum om något

hände, ”apatisk” kan vara ett lämpligt ord nu långt efteråt, och farfadern levde sitt eget liv, var likgiltig för allt utom pokerspelat, liknöjd; de var inte ”onda”, men de var helt värdelösa om man ser dem utifrån ett barns behov; först sent i livet har han insett att John, farfadern, hade psykopatiska drag, eller också har han, Harry, lagt Hitlers röst i radion som en dubbelexponering ovanpå mannens dånande framtoning (”liknöjd” och ”dånande framtoning” går på något sätt inte ihop, men det var mycket som inte gick ihop i den kretsen, han gör en sidoanteckning), kommandoförharen som alltid skulle ha rätt, men han slogs inte, han hade fått viss uppfostran någonstans i slakten, långt borta i den mystiska barndom som han aldrig talade om, de rika norska kusiner som fastern tjtade om när hon försökte få honom, barnet, att förstå att de inte alls var ”patrask” fast de tvingades bo ”tillfälligt” i Kortspelarnas hus. *Större fähund finns inte än den som slår sin kvinna* var en av farfadern fastställd norm, för övrigt hade han inte tid med den skock människor runtomkring honom som väl av grannarna ändå måste ha setts som en familj. Alltså, amnings- och

avvänjningsperioderna måste vara mycket viktiga när ett fungerande jag ska skapas; de där slangarna hade med mammas bröst att göra, de hörde ihop med en pump, och senare blandades de ihop med dem som hörde till lavemangskannan, det var när modern i panik skulle se till så att han fick avföring av lämplig mängd och konsistens; mycket pinsamma situationer när han fick sitta på pottan mitt på köksgolvet fastän kamraterna hördes ute på trappan, han skämdes redan då, men han kunde inte protestera eftersom modern då fick ett så egendommeligt uttryck i ansiktet, *kusligt* skriver han nu långt efteråt när han står inför döden; han tar hellre döden än beger sig tillbaka till barndomen, inte ens i denna text vill han tillbaka dit, det är främst det som hämmar honom som författare; frågan om att återvända är visserligen rent hypotetisk men tanken är klart utformad - han *skulle vilja* kunna skriva om denna olust, och därmed bli kvitt den, men han *vill* inte återvända. Han begriper inte varför det tagit så lång tid för honom att inse att moderns budskap inte bara var dubbla, de var många, oändligt förvirrande, och hotfulla, han skriver det matema-

tiska tecknet för oändlighet, en liggande 8:a, han minns inte om det finns något tecken för förvirring.

När sammanbrottet sedan kommer – plötsliga åskväder som inifrån invaderar också den medvetna delen av personligheten, oväderscentra som sveper in från okänt territorium - då suddas också det ”falska” jaget bort (han kan inte avgöra när det är falskt och när det är äkta, det överlåter han åt *dem som vet*) och man blir hjälplös, mer eller mindre, för om man är mycket stark, om grunden är stabilt konstruerad, och om det finns medel till livsuppehälle inom räckhåll, då kan man ta semester från livet, fly undan och in i en total ensamhet, sitta isolerad i en skogskoja eller svettas i ett hyresrum långt borta från den farliga mänskligheten, men inte anses vara galen eftersom man kan lämna rummet någon halvtimme för att köpa litet mat och öl, eller skynda sig in på banken och ta ut pengar, sköta de absolut nödvändiga vardagligheterna; att hålla sådana rutiner gående, och samtidigt sätta upp en neutral fasad, är viktigt för att inte de allt mer fientliga varelserna där ute i verklighe-

ten ska upptäcka dig, avslöja din innersta hemlighet och skicka dig ner längs järnvägen till staden med det dystra namnet; nu tänker han åter på farmodern och hennes olycksöde, något som finns som ett mycket viktigt inslag i bakgrundsbilden, en detalj ur minnet som bidragit till att han har hållit sig undan från psykiatrin. Och han inbillade sig länge, och på något sätt tror han det fortfarande, i varje fall just när han kommit på någon bra formulering, att om han bara kunnat hitta den rätta hjälparen, varför inte M? så skulle saker och ting ha rätt upp sig, vilket de alltså inte gjorde; han fann dock en viss lättnad hos psykoanalytikerna - men han var redan för gammal när han hittade fram till dem - och efter tre år i terapi trodde han faktiskt att nu skulle han bli frisk, men det var för sent att rätta till alla feltagningar; misslyckandet löpte obönhörligt mot sin fullbordan, han har förstått att misslyckandet kanske är det enda en person med hans läggning kan vara helt säker på att lyckas med; han föll dock inte tillbaka ända ner i botten av dysterhetens källare, det får bli hans tröst, skriver han.

Grunden till vanvettet är alltså det amänskliga, det faktum att man aldrig tagits in i gemenskapen, och orsaken till detta torde vara fruktan, att man inte ville ha med föräldrarna att göra - men felet, orsaken till denna fel-funktion, kan ju åtminstone teoretiskt ligga hos barnet, en genetisk felkonstruktion, men inte i hans fall, han har nu levat tillräckligt länge med denna chockskada, att födas i Kortspelarnas hus, för att veta att hans, barnets, avsky för omgivningen var välgrundad; och genast när man tänker på det, när man vill förklara, börjar motståndet göra sig gällande inom en, den sega motviljan mot allt, särskilt att man inte får säga sanningen, inte beklaga sig, inte söka hjälp; det är kanske oftast modern som förbjuder en att tänka så, hon har onekligen en nyckelroll i ett drama av den här karaktären, ett livets teaterstycke som pendlar mellan komedi och tragedi, tills det dystra tar över; men mycket beror också på fadern, i just hans fall mest urfadern, morfadern, patriarken. Att säga sådana här otrevliga saker om sin familj är hur som helst otänkbart, sådana tankar måste kvävas i sin linda (att kväva i sin linda ger honom obehagliga associatio-

ner, nästan som att begrava någon levande, vem var det för resten som försökte kväva lillebror? man skyllde på farmodern, syndabocken, man skickade all skuld längs järnvägslinjen ner till henne, han gör åter en sidoanteckning om att han måste komma tillbaka också till detta, att brodern tydligen höll på att dö i barnvagnen), något som tar mycken kraft, det kan kanske kallas neuros, att vara hämmad, att inte kunna använda sina tillgångar, talanger, eller också säger folk att den där han har ju inga intressen alls; därför måste "den sjuke" låtsas, så länge han kan, om han är en överlevare då är han också en god skådespelare, annars hade han inte överlevt så länge; man överlever mot alla odds om man har den styrka som erfordras för att göra just det, överleva, men man blir kanske intagen på sjukhus, något som, i varje fall just då, upplevs som ett straff, där finns bödlar och hemska redskap, inte minst *elektriciteten*, denna "behandlingsmetod" har ett stort symbolvärde när, om, man befinner sig vid randen till det ödeland som omger döds-lägret med isoleringscellen, där man tror, helt enkelt är övertygad om, att man ska torteras till döds med just

denna elektricitet, före eldbegängelsen, ett ord som kan tolkas så att man ska brännas levande som en häxa i forna dagar, så uppfattar man det, att dessa forna dagar inte är så avlägsna, människans ondska är vad tanken helst dröjer vid när man är på väg ut i det mentala öde-landet; så är det, det är den grådaskiga mardröm som han har att vänta sig om han åker ”hem”, eller i varje fall strax innan han ska dö, och den stunden är inte så avlägsen vid hans ålder, såvida han inte kan ordna till den frågan på egen hand här ute på havet norr om Maleme; tanken mer än lockar honom, i varje fall när han jämför med den sista dagsmarsch han möjligen har framför sig; hur han än gör så blir det fel, det vet han, den är den grundläggande regeln inne i moderns diskreta psykos, att allt ska vara *tvärtom*, hur han än gjorde blev det fel, precis som när den falska personligheten började suddas ut, han vet fortfarande inte om den var ”falsk”, då blev allt också tvärtom, myntet kastades och kom upp på andra sidan, styrka blev svaghet och kunskap blev okunskap, det är ungefär sådana upplevelser han har att se fram emot, troligen, han är inte säker ens

på det, tomheten börjar suddas ut honom inifrån om han slutar skriva, och det måste han ju snart, när han känner kylan från intigheten är han inte säker på någonting, förlamningen tar över, det som hos de värst utsatta kamraterna utvecklas till absolut frånvaro. Elektriciteten var något som modern plågade honom med på slutet, att han inte i tid hann få ut henne från sjukhuset när fadern i telefon godkände denna ”behandling”, på samma sätt som han godkände vad som helst bara han slapp vara med om det eller ta ansvar, hans plats var att sitta med tidningen vid köksbordet, en bild av den eviga vilan, likgiltigheten, *pappan våran* som modern brukade sucka när de var i enrum inne i den tystnad som hon omgav sig med - men den skuldbördan, att han inte hann rädda modern undan elektriciteten, är lättare att bära än barnets; hon sa det när hon låg och dog, det var först vid det sista sjukhusbesöket som någon fått för sig att pröva denna behandlingsmetod, de chansar och skjuter i blindo tänkte han där han satt vid hennes säng, han tyckte han såg blå märken på den tunna huden vid hennes tinningar, något som minnet möjligen kan ha lagrat

på efteråt, för att få honom att känna sig mera skyldig. Blev du bättre, minns han dock tydligt att han frågade. Nej, sa hon likgiltigt, det är som vanligt.

En schablon är att man anser den schizofrene vara svag, att det är någon sorts inre defekt, gärna genetisk, som gör att man får denna sjukdom, men då ser man inte den börda som dessa barn började sin livsvandring med, alla orsakssammanhang ligger översköljda av tiden, årtiondena, i hans fall ett århundrade, generationerna; det är bara de starkaste som överlever en barndomsmiljö där ingenting får hända, där bara jämvikten är viktig, har vikt och betydelse, den absoluta stillheten, den krampaktiga frid som sedan kanske kan utvecklas till katatoni, den slutgiltiga ångestdämparen, och om något händer så nollas det ut av samtliga medspelare på denna ångestteater, tas bort ur både medvetande och diskussion. Den yttre betraktaren är här, när det gäller orsaken, offer för en logisk villa, man tror att en svaghet gjort patienten sjukdomsbenägen, när det är precis tvärtom - patientens styrka har gjort att han överlevt mot alla odds.

När denna styrka sedan eventuellt inte räcker till då återstår bara självmordet eller droger eller drickande, eller att ta till flykten in i en mera uthärdlig överklighet, drömmen, psykosen, en plötslig och oförklarlig katastrof som slår ner i en till synes normal familj, en miljö där man kanske inte har sett några påtagliga tecken till att det håller på att gå åt helvete; när detta sker, när alla *ser* katastrofen, det som tros vara sanningen, då har någon familjemedlem förlorat förståndet, då har den bräckliga jämvikten rubbats, och den drabbade utnämns ofta till syndabock, det är hans eller hennes fel, barnets, åtminstone inom den slutna kretsen, såvida man inte kan enas runt den *förlåtande* diagnos, sjukdom, som expertisen så gärna tillhandahåller. De flesta av oss tappar tydligen fattningen helt och hållet, skriver han, men några, de starkaste, kan traggla sig fram genom livet utan att allt blir uppenbart, man kan ta sig långt med uppfostran, viljestyrka och hård disciplin, antingen den inre järnviljan eller en disciplin som läggs på utifrån, som inom en armé, särskilt den tyska, där det dessutom i hans eget fall fanns en diktator som skrånade order i radion eller

från köksbordet; klara regler och tryck utifrån kan dölja den inre förvirringen, och så måste man ha vissa ekonomiska möjligheter. Det speciella med schizofrenin är alltså att man inte ser någon självklar orsak till att den drabbade förlorat förståndet. *Varför ska det behöva vara så här?* var den yngste mosterns omkväde vid de tillfällen då hon stod hjälplös inför verkligheten, precis som alla de andra i denna barnsliga familj, en släktkrets där puberteten fördröjdes eller uteblev; han minns att han fick sin någon gång runt de trettiofem, finner i ansiktet och andra egendomliga kroppsliga fenomen; när ett sådant utbrott skedde i armén skyllde han på soleksem. För det mesta händer det något i början av tjugooårsåldern, då börjar den inre oron jäsa över bräddarna, de skickligt konstruerade försvarsmurarna, men det *har* funnits tecken tidigare, kanske "skoltrötthet" eller "pubertetsproblem" eller, under senare årtionden, någon av de moderna bokstavsdiagnoserna; i vissa fall kan den drabbade själv ha märkt något, en svävning, en osäkerhet eller oförmåga djupt inne i det innersta inre, något som han dock lyckats dölja, också för sig själv, nästan, man

erkänner inte gärna att man håller på att bli en förlorare. Men *exakt vad* som händer är inte så lätt att säga, eftersom olika betraktare alltså har olika sätt att se, och olika förklaringsmodeller; det är som att leva i exil, fast värre, för man var aldrig riktigt i det land man har lämnat, fördrivits eller flytt ifrån, och det landet är verkligheten, man har bara låtsats att man var där; man togs aldrig emot och vägledades in bland de andra, till en samvaro bland människorna, man är alltså inte utkastad från detta hemland, verkligheten, man har aldrig varit där, något hände mycket tidigt i livet, kanske redan vid födelsen, något som gjorde att man vände sig bort och flydde inåt - det mycket lilla barnets enda flyktväg - samtidigt som man förträngde de känslor man inte stod ut med, det är här skräcken börjar, rädslan för människorna; och man lärde sig att låtsas, som en skådespelare, man skapade en "falsk" personlighet, kanske flera, en barriär, helst av pansar, som man kunde gömma sig bakom - vilket leder till att man i fortsättningen måste gå balansgång på den smala kanten mellan sanning och lögn, de lögner som växer fram inom den schizofreno-

gena familjen, vanföreställningar som där ses som sanning, någon sorts sanning, den rätta sanningen just där och då, det är diktatorn som bestämmer. Skälet till att barnet drar sig tillbaka från världen kan inte vara något annat än denna fruktan, det återkommer han till - om det för övrigt är friskt, fysiskt funktionsdugligt och frustande av liv; så minns han sig själv som liten fyrkantig och urstark krabat, dock med något för korta ben, han kan inte se någon annan förklaring, en fruktan så djup så att den inte går att uthärda, den måste döljas, kan inte kännas, och får naturligtvis inget utlopp - och så stiger barnet ut på världens arena skyddad av ett "falskt" jag. Vad anledningen än månne vara överlåter han så gärna åt teoretikerna att fastställa, definiera, om det går, själv talar han bara av praktisk erfarenhet, ur rena rama verkligheten; när han flydde för livet hade han inte tid att formulera några teorier, och dessutom har han ingen lämplig begreppsapparat, det enda han hann lära sig före sammanbrottet var grunderna för krigets hantverk, andra världskrigets version. Orsakerna till denna förlamande fruktan kan i och för sig vara

flera, men redan i vaggan, kanske vid själva födelseögonblicket – eller till och med före! – skrämde barnet från vettet av någonting, något så farligt att det inte får finnas, något som följer med, dolt djupast där inne någonstans, för att plötsligt någon gång i den tidiga tjugooårsåldern bryta fram och sudda ut förståndet; man har blivit ”sjuk”. Tidigt får det falska jaget en uppfattning av verkligheten som också är falsk, deformerad, man har ingen grundtrygghet, och barnets mentorer, potentiella räddare, finns långt bort, i ett annat land, tror barnet; det är räddningen han själv har sökt under hela sin flykt, kanske i en annan dimension eller i ett annat sätt att finnas till, han har hur lätt som helst att ge sig iväg, och han tror att han vet hur han ska ta sig till bestämmelseorten, men när han kommer fram så finns det ingen där som tar emot honom, det är som när pojken cyklade från Kortspelarnas hus till Mormors hus; han blir den evige flyktingen på jakt efter det utlovade landet. Det väluppfostrade barnet, det som inte agerar utåt - ett mera kvinnligt beteende, den galna modern inom honom - den som undertrycker allt som är farligt, ser bort från det,

låtsas att det inte finns, förlorar då också förmågan att försvara sig, också den instinkten förträngs; om man försvarar sig då är man en bråkstake, som kortspelarna, och då blir mamma sjuk. Alla drifter blir också undertryckta, komprimerade, och dessa drifter utgör sedan, tillsammans med alla andra undertryckta känslor, en enorm kraft i det inre, ett flodvatten som stiger bakom de byggda fördämningarna - och i detta skenbara lugnvatten finns inte minst raseriet, men det tillkommer kanske senare under den förnedringsprocess som detta barn har att gå igenom; han tänker inte gå in på drifterna, här nöjer han sig med bara en rubrik högst upp på en för övrigt tom sida, eftersom detta skulle fordra avhandlingar som han inte kan skriva, och dessutom förbjuder honom hans prydhets att beskriva alla misslyckanden i sängen; någon gång fungerade han rent fysiskt men för det mesta gick det inte så bra, de flesta kvinnor var dock snälla och sa att det inte gjorde något - tills han hade sårat också dem, någon gång friade de till och med, han minns tydligt sin förvåning efter sådana för honom obegripliga anbud; skräcken för hem och familj har natur-

ligtvis bidragit till att han inte kunnat acceptera så långt gående erbjudanden, han anar att han, precis som fadern, skulle ha kunnat bli en gnällig neurotiker mellan "hemmets" väggar, kanske till och med elak, dock inte våldsam; om han försökte reda ut detta med drifterna och kärleken skulle han förlora sig i en terminologi som han inte behärskar, de duktigas språk, de som vet, de som har de *rätta* diagnoserna; drifternas oerhörda kraft blir den komponent i dårens förtvivlan som han inte orkar reda ut, som han alltså får mer eller mindre utelämna ur dessa anteckningar; det är när dammarna brister och man översvämmas av ångest och förtvivlan, när onda röster börjar tala till en och säga att man inte får säga sanningen, den version som ingen vill höra på den anstalt där man kanske tagits in för att "behandlas", vilket tycks betyda att lugnas ner; flytande på ett isflak, sin egen mycket avgränsade värld, har man seglat bort från mänskligheten, men egentligen var man aldrig där, hos dem, de där skuggorna på andra sidan om den glasvägg som ingen annan kan se. Men det finns också mera påtagliga tecken, om någon orkade och hade tid att verkli-

gen lyssna, som säger oss att detta tillstånd inte är en sjukdom i medicinsk, kroppslig, mening (han inser att man, innan man diskuterar detta, helst bör vara överens om hur begreppet sjukdom ska *definieras*), och ett sådant tecken är det faktum att den drabbades ångest och oro tycks öka eller minska med kvadraten på avståndet till barndomshemmet, också i sinnet - men bör inte ens i tanken bege sig tillbaka till dessa minnen, men han tvingas ju nu, i detta tysta rum nära Maleme, av sin besatthet, han känner sig nödd och tvungen, även om han just inte är medveten om någon annan känsla än ångest inför det farliga ämnet, och så en alldeles tydlig lättnad just när han orkat skriva ner något som i varje fall för honom själv förefaller att vara av vikt och betydelse, när han orkar formulera något som verkar vettigt, den terapeutiska effekten, grubblet tystnar till fram på eftermiddagen, *Mormors timmar* som han kallar dem, de värsta timmarna nu när han börjat komma till insikt, när all denna spaning bakåt börjat ge resultat, när han börjat få ordning på alla dessa det "sjuka", i varje fall ytterst förvirrade, psykets rapporter; det har tagit honom ett

liv att våga inse att också mormodern var en galen liten flicka, hjälplös när det verkligen gällde – den som pojken, omedvetet, tänkte sig som den avgörande instansen, den som i slutänden skulle ge honom de rätta anvisningarna; i varje fall fungerade hon inte som den mamma han letade efter. Denna resa tillbaka, till kylan i barndomen, är mycket svår och farlig att göra, man reser längs förflutenhetens stråk, gamla byvägar som för länge sedan buskats igen, på järnvägsspår som rivits upp eller rostat sönder - och det kanske inte alltid är så lämpligt att dra in släktingar i den terapeutiska processen, alltså att envisas med att den plågade patienten ska umgås med föräldrar och syskon som han, mer eller mindre medvetet, skyr som pesten, fast han för det mesta inte vågar säga det; en banal händelse, kanske ett teveprogram där någon lagar till lutfisk, kan få en att tänka tillbaka, på mamma, och så är skuldkänslorna där igen, överväldigande, *mamma blir sjuk om du inte sköter dig*, i varje fall ledsn, och det är ditt fel; bland andra den franske författaren Proust kunde göra litteratur av sådana minnen, han bet i en madeleinekaka och genast

var han tillbaka i barndomen, bra för honom, det blev en roman i alla fall, och romaner är ju viktiga, i varje fall för den som skriver dem. Men trots att denna resa tillbaka är så riskabel att göra så upplever man kanske, just vid framkomsten, ett paradoxalt lugn i cyklonens öga, i malströmmens mitt - innan man börjar dras med av de farliga underströmmarna; där, i svallvågorna efter vad som varit, lever föräldrarna kvar med resten av sina liv, åldrande och hjälplösa och med oskyldiga ögon, liksom övriga släktingar, och det hänger porträtt på väggarna och finns suddiga bilder i gamla fotografialbum, sådant som man inte borde röra vid, och där står man själv, vettskrämd inför det förflutna, sitt eget så väl som tidigare generationers, men man har inget annat att göra än att le mot de oförstående anförvanterna, dem man helst inte skulle vilja träffa, de som var offer för *sina* föräldrar, kanske orkar man till slut se och förstå att också de är galna, men inte exakt *hur* de är galna, de vet inte och de vill inte veta, ingen får se deras galenskap och det är bara man själv som har gjort det; man står där *efteråt*, maktlös och skakad efter ett förstört liv, en-

sam om kunskapen om vad som *egentligen* har hänt, i stort sett, alla detaljer i pusslet har inte fallit på plats, och när malströmmen åter börjar virvla kan man bara leta upp en lugn vrå och gömma sig, eftersom man vet att man utifrån *de duktigas* aspekt har fel; detta är i de stillsamma och väluppfostrade familjer där ingenting syns utåt - i miljöer där övergrepp och misshandel tidigt blev synliga, tydliga för omgivningen, men också för offret, dit återvänder den drabbade kanske inte alls, i varje fall inte gärna, och hans berättelse är lätt att förstå, om han kan berätta, och om det finns någon som har tid att lyssna; det är de övriga fallen som leder till alla frågorna, de fall där skälen till sammanbrottet inte syns, inte kan fastställas, det går inte att följa den långvariga utvecklingen, en långsam enveten process som liknar evolutionen; den eventuelle observatören får aldrig den tid som erfordras för att fråga ut offer och förövare, de flesta är dessutom döda, i varje fall förövarna; det är allt detta som konstituerar "gåtan", att ingen utomstående får möjlighet att se vad som händer, hände, bakom spegelväggen; bara en tunn hinna skiljer oss från själsdöden,

skriver han. Så tar han en paus och går ut på balkongen och gör några djupandningar, han mår illa, han tänker på dem, han är för nära, han borde låta bli det här men har inget annat att ta sig till, är desperationen en delmängd i livskraften? och är ondskan den förhärskande normen? den tycks i varje fall vara mer välorganiserad, medvetet eller omedvetet.

Och det som hände inom familjens fördoldhet kan också visa sig i *upprepningsvånget*, skriver han sedan vidare - att man slår om man blev slagen, eller rappar till hundarna om man såg dem få stryk, eller hånar om man blev hånad; under sitt liv har han haft få tvångsmässiga ångestrutiner - de har hållits under kontroll av den hårda disciplinen - nu mot slutet egentligen bara en, att han är tvungen att upprepade gånger kontrollera att spisen är avslagen, han lugnar modern med en standardfras: *lugn, lilla Agnes*, fem stavelser, en stavelse för varje reglage på spisen, hans egen spis i det lilla pentryt "därhemma", om man räknar också tillbaka, alltså tre vridrattar, man börjar till vänster och den längst till höger räknas bara

en gång, någon sorts ångestdämpande haiku, men han begriper inte varför han måste börja med den vänstra ratten, kanske därför att marschanträde görs med vänstra foten, sluta!!! skriver han; här, i detta tysta hotellrum, kastar han bara en snabb blick mot kokplattorna när han går ut, här kan han släppa sådana meningslösheter, tvångshandlingar som inte alls framstår som meningslösa om man vet varför man gör dem - ty han minns ju tydligt, nu när dimmorna har lättat, hur modern alltid, när de skulle åka ut med bilen, skickade fadern tillbaka in i köket för att kontrollera att spisen var avslagen, alltid denna efterkontroll, också när det gällde andra småsaker; han förmodar att fadern ofta inte gick in i huset, utan bara stod bakom knuten en stund innan han kom tillbaka till bilen och sa att allt var i sin ordning; alla dårens egendomliga tvångshandlingar har en rationell förklaring, om bara någon har tid och ork att leta sig fram genom en sådan utredning, förmodar han. Men de allvarligaste händelserna, särskilt de plötsliga självmorden, ska inte diskuteras eller ens nämnas, man ska hålla sig till meningslösheter, verkligt allvar-

liga händelser nollas ut; han såg det i föräldrarnas och morbrödernas ögon, hur de tittade bort om någon råkade närma sig något allvarligt, särskilt kanske de döda; dessa förlorare som försvann ur slakten på ett tidigt stadium har stoppats in i tabut, sådana minnen är bannlysta och förvaras ett tillslutet kylrum för att inte börja lukta; de, samt de som spärrats in på dårhus, det är de som är förrädarna, de oberörbara, syndabockarna - men i vissa fall gjorda till helgon av den förtvivlade modern; allt omtolkas till något annat, en mera acceptabel variant av vad som hände; denna moder kanske säger *jag vet men jag vill ingenting veta*; hennes budskap till barnet var alltid dubbla, mångdubbelt otydliga, omöjliga för den lille att tolka eller förstå; hon visste inte vad hon sa och hon vet det fortfarande inte, inte heller i hans minnen medan han sitter här och kanske upprepar sig, och för barnet blev hon den *onda* modern, den frånvarande, den som var otillräcklig, den mor som aldrig kunde bestämma sig eller ge ett enda användbart råd på vägen in i livet; varje försök att fråga, att störa vardagens rutiner bestraffades, likgiltighetens jämvikt fick inte

rubbas, pojken utpekas då, på ett eller annat intrikat sätt, som syndabocken - och slut har han lärt sig att felet är hans. Mest lärde de sig, han och Walter, vad rädsla och ångest är - eller är också rädslan medfödd - samt att skydda sig genom att koppla på det plågsamma föraktet, vilket sker med automatik; den föraktade lär sig att förakta, det har han förstått. Under de sista tvångsmässiga, av omständigheterna påtvingade, besöken i barndomslandet kunde han dessutom se något i ögonen på en av kusinerna - en av dem som klarat sig undan, rent av till ett annat land, åtminstone till det yttre helskinnad, och som sedan återvände om somrarna, troligen också tvångsmässigt; kanske denne också letade efter sanningen, nej, snarare efter den påstådda barndomslyckan - något främmande dolt långt inne i blicken, något avvaktande, en skygg tveksamhet, den andre var rädd och undvek hans ögon. Vet han, minns han att han tänkte, och i så fall hur mycket? - men om han försökt prata om det, få i gång en diskussion om det förflutna, något som får förbli en rent hypotetisk tanke eftersom han kan föra den diskussionen bara här i detta

relativt trygga hotellrum, då skulle de båda ha förändrats, förbarnsligats, och börjat tala om något helt annat, småprat, trivialiteter; de skulle ha gjort allt vad vi kunnat för att undvika den förfärliga sanningen, detta är en självklarhetens mekanism som finns inbyggd i den icke fungerande familjen.

Den potentiellt schizofrenes värld är på något sätt platt, skriver han vidare, liksom kanske den fullt utvecklade schizofrenes, men det vet han inte av egen erfarenhet, han har ju aldrig riktigt varit där, han har lyckats hejda sig vid branten - den så kallade sjuke har alltsammans inpå sig, med sig, och ingenting filtreras bort, det finns inget fungerande känslsvall som tar bort smolket i den mentala apparaten, det finns inga försvar mot de lömska attackerna bakifrån, på ett väl inövat sätt öder man kraft på struntsaker, sådant som den friske glömmer, jaget fungerar inte, det fladdrar hit och dit och tvingas vara med överallt, men ingenting fullbordas för att sedan kunna avfärdas; man plågas av detta, vet kanske om det men har ingen aning om hur man ska ta till sig

kunskap eller lättnad, försoning, hur man ska hantera allt det man har omkring sig, det som kallas livet av dem som deltar, man har nämligen inte tillgång till sina känslor, den inre rörelse som sköljer igenom och rensar systemet, som sköljer bort verklighetens slam och aska, vardagens oönskade rester; känslorna försvinner in i ett kylrum där de komprimeras fram till nästa utbrott. Man får alltså vare sig belöning eller befrielse, men straffmekanismerna fungerar, och man lever med en tvångsmässig strävan att ta sig någonstans, vart som helst bara man kommer bort, den evige flyktingens längtan, till slut orkar man inte hålla denna förvirring under kontroll, då bryter man samman eller tar livet av sig. Han vet detta eftersom han ett par gånger fått uppleva det där känslobruset, den emotionella vind som kan blåsa mot en från livet; vad han kan hoppas på nu är den svala likgiltigheten, att bli kvitt rädslan och sedan vara fri, åtminstone i någon mån, innan han ror ut på havet. Att resa utomlands, in i ett annat språk, i varje fall bort från det egna, kan också lindra ångesten, få en att vakna upp och yrvaket se sig omkring; för den potentiellt schizofrene

är det egna språket nämligen fientligt, det kommer han ständigt tillbaka till, det bär med sig det förflutna, den överspänning som skapas av instängda känslor, rädsla och raseri; att landa i ett annat språk kan innebära att man får en ny start (det engelska språket fungerade i hans fall en tid, tills han upptäckte att det på något sätt var fiendens språk eftersom han har den tyska militarismen i ryggmärgen), i varje fall blir det förflutna mera avlägset, där i detta andra språk är havet lugnare, där går känslans stormar att betvinga även om de bryter fram till medvetandet, han skulle kunna skriva ner många exempel ur sitt eget liv men måste hejda sig, begränsa omfånget på dessa anteckningar, erfarenheter som tyder på att detta lidande inte är någon sjukdom, sådant som han förstod när han reste bort, driven av en betvingande flyktinstinkt, alltid på resa, befriad som från en osynlig rullstol där han visste varken ut eller in; och hela tiden, både under flykten och "hemma" i rullstolen, visste han bara att han måste undvika psykiatrin, se till så att han inte blev skickad med tåget ner till den stad där det hemska sjukhuset fanns (och kanske fortfarande

finns, han tänker inte ta reda på det), eller att någon annan skickades dit, modern – någon kvinna i familjen blir oftast syndabock, och de övriga lär sig undergivenhet – eller att lillebror kanske ska skickas till *uppfostringsanstalten*, här finns en lucka i hans minne, *hade* denne faktiskt skickats dit, var fanns brodern under vissa skeden? perioder som inte går att klart och utan vidare placera in i all den tid som gått, han måste komma tillbaka också till detta. Och hur mycket av detta har allmänlighet, lägger han till, hur mycket ingår i den minsta gemensamma nämnaren och hur mycket är ”bara” hans högst privata erfarenhet? det kommer han aldrig riktigt att få veta, vill han ens veta det?

Kan man då kalla psykiatrin kvacksalveri, frågar han sig, kanske inte direkt; de flesta, utom direkta sadister, på dessa vårdinrättningar menar förmodligen väl, det torde man kunna förutsätta, kanske, de gör så gott de kan under givna förutsättningar men de kan inte så mycket, i varje fall inte så mycket som de själva tror, de försöker ta hand om dem som skriker ut ur sin barn-

doms rädsla, det som blivit till "den sjukes" fasa, ger dem lugnande sprutor, ett mål mat och kanske en säng, och sedan kopplas den sociala apparaten in (något som han nu bara kan önska skulle ha hänt det barn han en gång var, en önskan som dock är en efterkonstruktion), såvida man inte helt enkelt låter delinkventen gå hem till den ohyggliga ensamheten, den ensamhet som man ändå vill ha för att kunna stå ut eftersom man inte tål människor, den tomhet som sedan, förr eller senare, befolkas av de varelser och mytiska gestalter som man en gång var rädd för. Man skriver ut piller som anses bota, men om någon haltar, ja då brukar man ta reda på varför, om personen kanske brutit benet eller har något sår under foten, och inte bara skriva ut piller mot smärtan, men inom psykiatrin skriver man ut sederande, smärtstillande, piller när någon bär sig egendomligt åt, "haltar", men man hittar inget "sår", man kanske inte ens försöker; denna liknelse kanske också haltar, men han förstår åtminstone själv vad han menar - det är i längden meningslöst att ge smärtstillande medel och påstå att man botar, man bara lägger ett nytt lock, en ny

neuros, över den smärta som borde få ett utlopp, han har själv vid några få tillfällen faktiskt upplevt raseriutbrottet som en enorm lindring. Det är den överväldigande smärtan, *den som barnet inte vågade eller fick känna*, som är huvudingrediens i bränslet till den motor som driver det ohyggliga förlopp som kallas vansinne, knappast något fel på de kärnfriska bondgener som bygger upp en sådan fysik som hans; smaken av magsyra i munnen och den plötsliga kroppslukten, den torterades lukt, gör dock att han inser att han bör sätta punkt för idag och ta en långpromenad till Maleme. Han reser sig och vinglar till, men han faller inte, han står kvar mitt i yrseln och ser morfaderns, och litet av Bismarcks, ansikte i spegeln, sätter sig sedan på nytt och gör dagens sista anteckning: *höll på att svimma, skräcken snart outhärdlig.*

ATT SKRIVA OM sitt vanvett, skriver han nästa dag, eller om att man varit nära att uppslukas, är inte helt lätt, och ändå är det just det han håller på med, han har

kämpat med det i trettionio år vid det här laget och vet att han enligt all logik borde vara förbrukad, helt enkelt död; det är faktiskt mycket farligt att ta på sig ett sådant introspektivt uppdrag, och om man verkligen dras ner i malströmmen blir det nog omöjligt att genomföra, om man ens kommer tillbaka; ett fåtal kända författare som överlevt nazisternas koncentrationsläger har orkat och kunnat skriva om den upplevelsen, och vansinnet har samma dignitet som Auschwitz föreställer han sig, antecknar han, även om han aldrig var där, varken i Auschwitz eller nere i själsdödens kallaste källare; det är nästan lika farligt att bara minnas vansinnet som att vara på platsen, man kan hur lätt som helst sugas in i psykets förintelse; koncentrationslägrets miljö är omänsklig, medan den schizofrenogena familjens miljö är amänsklig; och det är svårt att över generationerna få insyn i hur en släktkrets utplånas, att komma underfund med hur det gick till, att se det subtila misslyckandets mekanismer. Tyvärr är han alltså minst sagt osäker på om han verkligen skulle kunna skriva en roman, en sådan fordrar konstnärligt handlag och tillgång till de egna

känslorna, och han är inte i något avseende tänkt till, eller tränad för, att bli konstnär, är det möjligt för en livsinvalid att över huvud taget skriva något som ens liknar en roman? hans plan B går ut på att åtminstone sammanställa en essäsamling där han på enklaste sätt lägger fram sin sak, på något sätt pläderar (ty detta är den enda "sjukdom" som man kan *anklagas* för att ha, i varje fall förr när man kastade sten efter dårarna, man kan också ha fått den därför att man *syndat*; till och med Strindberg var rädd för att utpekas som galen); detta är, förutom militarismen, den sista problemställning han har att intressera sig för - om man kan kalla denna tvångsmässighet för intresse - i detta svala hotellrum, alltför svalt, han får börja på sin berättelse och se vad det blir av den, de hopsamlade anteckningarna kan i varje fall bli till någon sorts vittnesberättelse, han måste bli sann innan han dör, varför han måste det har han inte riktigt klart för sig, och nu när han närmar sig det oåterkalleliga kan han ibland ana hur det kunde ha varit, ett liv i verkligheten, detta måste vara den förhöjda livskänslan i närheten av döden, något som många vitt-

nat om, sådana som nästan varit döda men fått en frist. En sak behärskar han i varje fall - kylan, den vet han mycket om, mer än nog; och språket kan han, nästan intill det absurdas gräns, detta språk som han i hemlighet började avsky, detta ljud som inte band honom samman med människorna runt omkring, han lärde sig att läsa och skriva innan han började skolan, tillsammans med Walter gjorde han det, ur alla böcker som stod i långa rader i mormoderns hus, han minns skolfrökens förvånade ansikte och hennes hästliknande tandrad, det är ett manifest minne *men Harry, kan du redan läsa?* Också för Walters skull bör han skriva den här berättelsen, om varför denne, den ett år äldre kusinen, sköt sig, men mest kommer det nog att handla om varför han själv *inte* sköt sig, trots alla jaktstudsare som hängde på väggarna och det faktum att han hade tjänstevapen inlåsta i en garderob. Dock, det går inte att jämföra lidande; när man är inne i pinokammaren är man helt upptagen av att vara just där, i denna tillskärpta vantrivsel; starka människor som överlevt lägren har gjort det i verkligheten, de hade naturligtvis också tur, om

det är en lycka att ha överlevt sådan ondska; vansinnet däremot ligger utanför verkligheten, den som lever i eller nära vanvettet har för det mesta inte den känsloapparat som den normale har, i varje fall inte tillgång till den - vem är normal? frågar han sig tvekande, en fullt normal människa måste vara ett monster. Hur som helst så kan han nu urskilja två linjer i sitt skrivande, dels det som under bättre betingelser skulle ha kunnat bli en sammanhållen berättelse, kanske rentav en roman, dels den mera kyligt observerande dagboken, två trender som ska sammanföras till en *syntes*, han måste i varje fall finna den minsta gemensamma nämnaren; han börjar svettas trots det kallt blåsande kylaggregatet, med denna uppsplittring på ett flertal anteckningsböcker förbereder han ännu ett misslyckande, eller också vill han inte bli klar, genom att fösa slutet framför sig och hitta på nya rubriker uppskjuter han också döden. Den mera normale tycks alltså ha ett svall av känslor som sköljer igenom nervsystemet och rensar bort det förflutnas grums, skriver han, så att man åtminstone för någon tid kan finna lindring för smärtan, kanske få lugn,

kanske nå försoning med det faktum att ens liv blev förstört, att det helt enkelt aldrig blev av, det tog honom många år att förstå vad känslor är, och bara ett par gånger har han känt hur de faktiskt känns. Men varje gång han velat börja med en roman, en berättelse ur fantasin, så har han kunnat konstatera att han inte har mycket till fantasi, han fick till tre så kallade thrillers under pseudonym, men de seriösa romanförsöken blev platt fall; han förundrades över att de var så hyggliga mot honom på det stora förlaget, Norstedts, att de gav honom chansen; han kommer inte vidare i sina fantasier, han får till anslaget, men så stelnar alltsammans inom honom, rörelsen upphör; från hjärnan längs ryggraden och ner i maggropen känner han den kära gamla "katatonin", ångestkontrollen, och att få figurer, levande karaktärer, att börja röra på sig är inte att tänka på; *Anfangen* får han till, men sedan är det stopp, och det är väl där han har börjat nu, med det viktigaste anslaget, det som hör ihop med disciplinen, militarismen och den tyska anstrykningen, det måste vara det starkaste i honom, det som han måste ta död på, det är ju därför han

har rest hit till Maleme – innan man kan skapa intressanta romaner måste man ta sig igenom den självbiografiska vallen, det har han insett, samt att han tveklöst föredrar verkligheten framför romaner, sanningen, någon sorts sanning, gärna dock i litterärt godtagbar form. Att skriva en *roman* om sitt eget vanvett är följaktligen i det närmaste omöjligt, att ”genomföra” en roman innebär ju att man ”beger sig tillbaka” till platsen för brottet, den barndomsmiljö där man förbereddes för livets vedervärdighet, vem orkar med det? en hängiven konstnär kanske, sedan han i någon mån ”tillfrisknat”, själv gör han det nu därför att det inte finns något annat för honom att göra, och dessutom blir det tyst omkring honom när han gör det, eller kanske snarare inne i honom – det förflutnas evinnerliga brus upphör, de hotfulla ekona tonar bort, radion i barndomens kök slås av; detta är den terapeutiska effekten. Dessutom är det rent allmänt farligt att se sig om över axeln, skriver han, tänk på Lots hustru som blev förstenad, eller blev hon till salt? och hur många har orkat återvända till Auschwitz på en liten sightseeing? men han har i alla fall försökt,

fast inte har det blivit någon lusttur precis; som en mal runt ljuslågan har han närmat sig, bränt vingarna och fladdrat bort för att hitta någon plats att vila på. Till detta kommer – vilket han så många gånger konstaterat – de fällor som lagts in åt oss i språket; det språk den potentiellt schizofrene föddes in i är fientligt, på det ordhavet flyter förrädiska minor strax under ytan, och det lätet förbinder en inte självklart med människor, inne i vardagens prat finns det dolda hotet, allt det vi inte stod ut med att känna när vi var mycket små och hjälplösa - detta hot, som nu av omgivningen ses som inbillat, var en gång reellt för det lilla barnet, ingenting är så kusligt som att vara helt utlämnad i tillvaron, att vara en främling, en vilsekommen resenär från någon okänd planet där ute i tomma rymden, och våra raseriutbrott är berättigade, de är de aldrig utförda grälen med dem som svek oss, men när man till slut förstår det här, vem kan då ge sig på gamla hjälplösa föräldrar? om man gör det, då betraktas man verkligen som galen. Alla dessa barriärer har man att ta sig igenom om man vill skriva en roman, man måste använda känslor som man inte har

tillgång till, man måste ”gestalta”, och om man inte kan det så låtsas man och faller in i schabloner, banaliteter, och då är misslyckandet ett faktum; man måste röja en minfri stig genom taggtrådshindren och ta sig in i skräckens kommandocentral, fram till mörkrets hjärta, det rum där alltsammans började, ett ställe som inte längre finns, en plats som tiden suddat ut och ersatt med något annat - en släktkrets där man, omedvetet, gör allt för hålla en ny lögn gående, en någotsånär trovärdig men helt anorlunda version av vad som hände; man säger att ingenting av vad ”den sjuke” påstår, mer eller mindre antyder, faktiskt hände, att hans prat och beteenden är obegripliga, alla var ju så snälla och vi hade ju en så lycklig barndom, hade vi inte? Hur som helst, de släktingar som stannar hemma får tolkningsföreträde, de skapar en annan historia, en bakgrund som går att stå ut med, en släktskröna som täcker över den gamla dystra bakgrunden, en berättelse som med tiden blir sannare än den sanna, något man berättar med anspråk på att bli trodd, man kan hävda sin rätt till sanningen med alla medel, till och med våld, den som inte vill delta i den nya lögnen

kan få på käften, eller stötas bort, och om de hemmavarande är skickliga, och någon generation har dött bort, då betraktas detta nya som det sanna, och varför inte? folk i staden eller byn eller trakten anser detta vara släktens historia, och egentligen bryr man sig inte, världens vänliga likgiltighet är ett bra skydd för varjehanda lögn, och de skyldiga är ju döda och borta, det är den som inte vill godta den nya versionen som blir syndabock, den i slutänden skyldige, om han framhärdar, om medicinerna inte biter; allt det här finns i hans anteckningar, men han förstår inte hur han ska orka få ihop till *syntesen*, utan alltför många detaljer, det är för farligt, man hissnar när man till slut mäktar se alla klyftor som kan uppstå i en slätkrets, dolda fallgropar som bör undvikas, när man börjar bli medveten om all den antagonism som, långt senare, kan finnas kvar bakom en kylig eller till och med nästan vänlig fasad, men tidsfaktorn gör att en yttre betraktare inte kan se denna söndring, allt det som finns dolt bakom spegelväggen - att bröder kan hamna i olika samhällsklasser och att olika personer funnit olika "fosterföräldrar", mentorer, förebilder - och som sagt,

vem bryr sig? offret kanske, men för honom är det oftast för sent när han börjar inse att det är han som är den utsatte, syndabocken, den som offrades, han som ska tåla allt och hålla käft; för honom kan det här vara av intresse, om han lever så länge att han kommer till insikt, för andra är allt detta privata för det mesta föga intressant - såvida inte den som skriver om sitt liv redan är känd i massmedia - utom möjligen för psykologer och kamrater i olyckan; alltsammans måste göras om till en gestaltande roman för att bli läsbart, men dessutom kan skrivandet alltså fungera terapeutiskt, han borde kanske nöja sig med det, men då slår högmodsdjävulen till, det vet han - det räcker inte, mamma vill, eftersom han inte blev general, att han istället ska bli en liten Dostojevskij, försök som Censorn på varjehanda sätt lägger hinder i vägen för.

Och sedan ska vår romanförfattare ta sig helskinnad tillbaka, när han skrivit ner dagens mer eller mindre trovärdiga pensum av vad som hände eller inte hände, vad som hände bakom det som såg ut att hända, varav en

del kanske inte hände alls, i varje fall inte enligt dem som vet att det inte hände; han har insett att det säkraste nog skulle vara att hålla sig till kortare berättelser, att prata litet försiktigt i utkanten bara, att inte låta sig sugas in i malströmmen, men det är ju där han virvlar runt runt vare sig han vill eller inte; romanförfattaren måste dessutom ha intresse för människor och kunna skapa ett persongalleri, karaktärer, det kan inte den schizofrene, han är absorberad av *sin* problematik, det är hans enda ämne, och han är just inte intresserad av någon annan än sig själv, om ens det; när man som barn inte fick aptit på livet har man inga egentliga intressen, även om han själv redan då läste en del romaner, han var en gång mest intresserad av kriget, det förvånade honom på något sätt redan innan han hade den säregna upplevelse som han nu kallar *sammanbrottet*, att fly in i armén skulle bli hans räddning, när blev han egentligen fullt medveten om det? det är det enda han kan, numera bara i teorin, men en gång kunde han det, kommendera soldater ute på övningsfältet, och vid en omröstning på kadettskolan fick han flest röster, frågan gällde vem av

dem som sannolikt först skulle bli general, han har svårt att tro på detta minne, det förefaller att vara manifest men kan vara en önskedröm, nej, det är det inte, han minns de andras välvilliga eller sura ansikten runt omkring sig på logementet, det är därför han kunde ha funnit sin plats här på denna strand, detta slagfält, han skulle förmodligen ha trivts alldeles utmärkt med att hoppa ut med de där fallskärmsdåarna som nu ligger uppe på den tyska soldatkyrkogården, män som inte sågs som galningar då, inte ens av motståndarna. I varje fall *var* han intresserad av detta, kriget, det militaristiska, det tyska som gick igen som en vag stämning i slakten, morfaderns läggning åt det nationalistiska och dragning till det tyska, det som skulle få en så otäck koppling till det nazistiska, men då tänker han mest på farfadern, sådant som tillsammans med mycket annat i hans barndoms mentalslum inte var så lämpligt för barnen, men det var bra för honom när han verkligen behövde försvara sig, och det har lett honom hit till den strand där han ska dö; ska han det, bryr han sig egentligen ens om det längre, orkar han komma sig för med det? också likgiltigheten

kan vara en vila och en tröst, men samtidigt blir livet tomt, och denna tomhet fylls då gärna av tankar och grubbel om det som varit eller det som skulle ha kunnat vara. Fader Tid, denne man som ständigt reser precis som han själv, sägs ju kunna dela ut almosor som skänker glömska, men inte till den som har all tid alldeles inpå sig, med sig i bagaget, den som hela tiden plågas av fadäser för länge sedan och hör hånfulla röster som säger att han kommer att misslyckas, ty för den potentiellt schizofrene är det förflutna alldeles inpå, alltid närvarande som ett ständigt illamående, det har han redan antecknat; han har också läst att denna icke-sjukdom kan "läka ut", lindras, gå över, när patienten blir gammal, men då handlar det nog bara om den välsignade glömskan, det förstår han, kan senilitet och åderförkalkning bli till en välsignelse? knappast i den någotsånär "normala" världen, men den som lider tillräckligt köper nog lättnad till vilket pris som helst; man bör alltså gärna ha någonting att ställa mellan sig och den miljö där man föddes, kanske också mellan sig själv och intigheten; när depressionen vrider på sträckbänkens hjul tycker man

att man är på väg att dö, och ”depression” är i detta fall ingen fristående exakt diagnos, den är bara en delmängd i det virrvarr av förtvivlan och illamående, det hopplöshetens träsk som den vanartade vadar omkring i, det som i de svåraste fallen för det mesta blir till en allvarlig diagnos, eller självmord - men inte i hans eget fall; att han överlevt är nu kanske den största gåtan, den hinner han inte lösa, han får hänvisa till råstyrkan och turen; om man är lagd åt det religiösa kan man kanske sträcka händerna mot Jesus, fast det eviga livet förefaller honom personligen att vara en tämligen osäker investering, dock, försöka duger, man kan i varje fall finna litet tröst medan man lever; och skrivandet kan bli till en liknande tröst, om det fungerar terapeutiskt, och om man inte har någon påtaglig talang för att få orden att svänga emotionellt måste man tvinga sig till det, om man inte har något matnyttigare att ta sig till, lära sig, med våld krama sanningens blod ur försteningen, använda viljestyrkan om man har någon; det är det han har hållit på med i trettionio år nu. Annars kan den frustrerade författaren kanske försöka börja översätta, och då kan man,

om man har tur och lyckas, finna intresse i vad någon annan skrivit - eller också kan man skriva pratiga essäer eller gå med i en skrivarcirkel, om man vågar sig på en så klaustrofobisk upplevelse, alltså att sitta med sin frånvaro skenbart tillsammans med en grupp entusiastiska människor, han har försökt, klaustrofobin, skräcken för det omslutande rummet, utestängde honom nästan direkt från den samvaron, dessutom är hans ämne för farligt för sådana sällskap. Men allt detta gäller bara för den som på något sätt har fått ambitionen att skriva, och det intresset, eller behovet, har inte alla, han avskyr det egentligen, men han har något att säga samtidigt som detta bollande med farliga ord och begrepp kan fungera genom att ge lättnad, annars skulle han naturligtvis inte ha framhärdat, och dessutom har behovet förmodligen växt på grund av att det så länge undertrycktes, detta skrivande som förmodligen också har uppskjutit många självmord, och han söker "sanningen", fantasier är inte för honom, han tycker att fantasier liknar farfaderns och faderns mytomani, det barnsliga ljugande som, omedvetet, användes för att polera ytan, dölja det

sanna tillståndet inne i de förtappades hus, *tänk att pappa ljuger när han står ute på gården och pratar med främmande så man vet inte om man ska skratta eller gråta* var en av fasterns halvt hysteriska kommentarer, *men pappa är så barnslig så man ska inte bry sig om vad han säger* kunde hon sedan ursäktande förklara för sin svägerska, som var måttligt intresserad, pojken tittade upp på fasterns rödgråtna, eller möjligen sönderskrattade, ansikte och moderns bleka likgiltiga, hörde vad de sa och funderade, sög det i sig och visste inte hur det skulle ställa sig, och han förstod att fantasier nog inte är så bra, man ska helst hålla sig till sanningen, i varje fall är det den slutsats han måste ha kommit fram till senare. När han sedan började försöka skriva upptäckte han att det kan vara både svårt och farligt, men man ger inte upp så lätt om man inte har något annat att ta sig för med - i bästa fall, om man orkar rulla ur sängen och göra något alls - när man vaknat ur gryningens mardrömmar; det är under morgonen hjärnan tycks vara som klarast, i varje fall för honom, trots mardrömmarna, såvida inte dessa mardrömmar är så förödande och påträngande

att han inte tar sig ur dem. Och det svenska språket, fiendens språk, det lärde han sig alltså redan innan han började skolan, det kan han i grunden, nästan alltför väl, till förbannelse – liksom den lokala dialekten, men den kan han inte tala naturligt, folk hörde det och flinade till – men detta ljud förbinder honom inte alls självklart med mänskligheten, bara till synes, han kan låtsas. Seriosa författare är tydligen ofta mycket ensamma människor, det har han också förstått, i det avseendet skulle han lätt kvala in, och det är dit han vill, att skriva seriöst, inte bara för att en bok är en bok är en bok; och om man har språket och dessutom åtminstone delar av sanningen – inte nödvändigtvis alla detaljer men en syntes av vad som påverkade pojken för sjuttio år sedan, i varje fall en hypotes att arbeta utifrån, sanningen tycks ju förändras också över tiden - men samtidigt saknar den fungerande emotionella apparaten, då kan man kanske försöka sig på litet enklare berättelser, den stora romanen får vara, har han äntligen insett det? han vet det inte säkert ens nu, så här sent i livet, när han sitter och ser sitt dystra ansikte i spegeln, han har i varje fall gjort en an-

teckning också om det, att inte låta lura sig av någon sorts storhetsvansinne (fast för det barn han en gång var betydde storhet att man var general, i varje fall kapten), vilket kan blomma upp ur det vanliga mindervärdeskomplexet, men han vill i alla fall försöka åstadkomma något som *liknar* litteratur, och han vet inte om det författarjag han försöker frammana här i detta hotellrum är falskt eller äkta, han har inte de rätta referenserna. Men något måste man ställa mellan sig själv och det förflutna, ”riktiga” författare tar sig igenom vad man brukar kalla den självbiografiska vallen, och sedan är de fria; när han sent i livet förstod detta, att man måste ha något att ställa mellan sig själv och barndomens falska sommar, en fördämning mot det hav av skräck som hotar att översvämma en, då var det redan för sent, men han försöker i alla fall. Nikos Kazantzakis, enligt många Kretas störste författare (vilket han inte kan bedöma) – *Zorba, greken; Kristi sista frestelse*, med mera – har följande text på sin gravsten i Heraklion:

Jag hoppas på ingenting.

Jag räds ingenting.

Jag är fri.

Det är dit han vill nå, helst, men gärna innan det blir aktuellt med någon gravsten, han har dock bara nått fram till den första raden, rädslan kommer tillbaka när han återvänder ”hem”, faktiskt redan på flygplanet, det är han helt klar över, alltså blir han aldrig fri, döden är ingen frihet, efter döden händer absolut ingenting, men man har i alla fall blivit kvitt plågan, något som man alltså inte kan uppleva och njuta av; på vägen dit får man leta fram vad man kan, skärvor av den svårfångade sanningen, vad nu det kan vara, det finns många varianter, sanningen ligger i hans fall dold bakom en bedövande tystnad, långt borta i försvunna generationers förlorade barndom, liv som inte mognat, före en pubertet som aldrig blev av.

De sista breven till M har aldrig blivit avsända, han skrev till henne, sedan han flyttat från Stockholm, eftersom han inte hade någon annan att vända sig till, hon har

alla ingångsvärden och han skulle inte ha behövt dra sin enerverande inledning en gång till; dessa brev ligger i portföljen till höger på bordet, han ska riva sönder dem, det finns inget mer att säga eller göra, bara att skriva på; att bli gammal och vis lär, bland annat, betyda att man accepterar döden och lugnt vänder sig mot den, att man förstår när det inte längre går att börja om, när all vår strävan lämpligen bör upphöra - om man sedan till slut ändå finner att denna uppgift bliver oss för svår, att det är omöjligt att beskriva det diskreta vanvett man försökte växa upp i, då kan man ju försöka trösta sig med att den schizofrenogena miljön helt enkelt trotsar all beskrivning.

TILL KORTSPELARNAS HUS går tankarna naturligtvis helt osökt, skriver han, men det skulle ta lång tid innan han förstod det, var han hamnat, var han slussats ut i livets elände, ty ett elände blir det om man föds på

ett sådant ställe, och han kan inte skriva särskilt ingående om detta, han kan inte stanna där alltför länge, helst inte alls, då exploderar magen - han bör se till att ha en ledig toalett inom räckhåll innan han börjar tänka mera ingående på det hus där han föddes - och sedan någonting i huvudet, till vänster, framåt till vänster inne i hjärnans vindlingar, möjligen sitter hans "sjukdom" just där; så det klokaste är att lämna den trakten, också i minnet, tanken, att inte utsätta hjärnan för denna påfrestning, vilket är lättare sagt än gjort vissa morgontimmar när mardrömmarna fortsätter att mala; han tror att eventuella läsare kan förstå detta, att hans skildring av mörkrets hjärta måste begränsas, bli kort och fragmentarisk, eller också förstår de det inte, det kan göra detsamma - hans barndom är intressant bara som fallbeskrivning, anamnes; tills vidare borde han lämna detta, men han vet att han förr eller senare måste bege sig tillbaka, där finns begynnelsen, förberedelsen, det är inne i denna ångest han möjligen skulle kunna vaska fram den minsta gemensamma nämnaren, en ångest som pojken inte alls var medveten om, tvärtom, han trodde nästan

att han hade det bra, han hade inte klart för sig att något var fel, han upplevde varken fara eller trygghet, varken trivsel eller vantrivsel, det minns han nu, inte förrän tanten från socialtjänsten plötsligt en dag stod med sin cykel ute på gården, och hon kom tillbaka, *socialfittan* för att använda sig av farfaderns mest råbarkade terminologi, vilken vid dessa *incidenter* var ovanligt blek och tydligen hade svårt att lägga band på sig, han tuggade på lösgommen eller försökte svälja den, i varje fall såg det så ut, kanske var det då pojken började ana att det bästa vore att ta sig från platsen så snart som möjligt, i varje fall var det då, i samband med socialtanten, som en påtaglig tveksamhet började smyga sig in i pojkens tänkande; han kan inte nu avgöra hur mycket av denna tveksamhet som av honom själv kan ha lagts på efteråt. Med en rysning lägger han dessa papper åt sidan, men det går inte att bortse från detta, han måste skriva om denna begynnelse i den mentalslum där han lärde sig att avsky den svenska underklassen, farfaderns enda umgänge trots att han inte riktigt hörde dit; denna pokergemenskap kulminerade när ett gangsterliknande

**gång dök upp i en stor svart limousin, säkert falskspe-
lare, de spelade av farfadern och dennes kumpaner alla
kontanter på en halvtimme innan de försvann i den lågt
spinnande bilen, tills landsfiskalen (för övrigt också en
släkting till farfadern, *bra karl som man kan prata med
fast han ska jävlas ibland, han lägger sig i saker som han
inte har att göra med*) började intressera sig för den, då
försvann den från trakten, ungefär samtidigt som far-
fadern om sommaren flyttade ut spelet i en skogsbacke,
en stor lättnad för de övriga i huset, det tycker han att
han nästan kan minnas nu långt efteråt. Men han för-
stod inte att det skulle bli värre, det var när han försökte
fly till mormoderns herrgårdsliknande hus där de inte
heller ville ha honom, i hans flyktinstinkt finns driften
att lämna underklassen för att bli överklassare, i varje
fall chef, vilket allt i slutänden misslyckades, han blev
klasslös, tog sig inte hem någonstans - han lägger till-
baka papperen på skrivunderlägget, möter morfaderns
tunga blick i spegeln och resignerar inför uppgiften, det
går inte att komma undan helt och hållet; innan han
packar resväskan och reser "hem", eller går till Maleme,**

måste han tvinga sig till att i någon mån rekapitulera upptakten, livets början för den pojke som han är nästan säker på att han var, som han tvingades vara, låtsas, göra en kortversion som går att stå ut med just medan man skriver, ett sammandrag som kan peka tillbaka mot den minsta gemensamma nämnaren; allt detta är tämligen privat och förmodligen ointressant för andra, utom möjligen för psykologer och socialvårdare samt kamrater i olyckan, men just genom att han förkortar ekvationen så långt det går, och därmed förhoppningsvis bryter ner berättelsen till detta minsta gemensamma, så får den allmängiltighet; hans egen fallbeskrivning är ett exempel bland många, detaljerna kan säkert variera i det oändliga, och denna fallbeskrivning rör sig ibland mot det skenbara eftersom alltsammans började långt innan han var född, dock blir den aldrig rena påhitt, fantasier, han har aldrig dragits in i något fantasifullt tillrättaliggande (han har dessutom läst någonstans att Freud drogs till fantasin, men samtidigt fruktade den), det som förfäktas skulle mycket väl kunna ha hänt, om man inte är alltför noga med verifikationerna; detta blir sista re-

san tillbaka dit, om han inte till slut kan glömma detta måste han välja en för tidig död, i varje fall något för tidig, han har hursomhelst inte lång tid på sig; men rent lekamligt började det alltså för honom när han föddes i kammaren innanför köket i Kortspelarnas hus, nästan säkert spelade man poker ute i köket, man får dock hoppas att dörren var stängd, och en barnmorska lär ha tillkallats, så pass mycket kunde han lirka ur modern medan hon låg och dog, *det var som att ha hamnat i helvetet*; han förstår ju nu att de hamnat där för att fadern, Vincent, inte kunnat ordna någon annan bostad; huset stod - det står där fortfarande, han har gått förbi ett liv senare och känt kylan längs ryggraden - något avsides, i en socken som var en avkrok men då också ett centrum för skogsindustrin, en plats som förmodligen inte var sämre eller bättre eller mera egendomlig än något annat ställe, rätt vanlig, men för honom har den blivit något alldeles särskilt, även om han aldrig riktigt var där, i varje fall ville han inte vara där, och det barn som en gång sprang där kan till stora delar vara en efterkonstruktion, numera glömd för alla utom för honom själv, är

det dit han vill, till glömskan? från köksfönstret mot söder kunde han se månen vandra över vinterlandskapet, flytta skuggan från väster mot öster och förändra natten, de nätter då de andra sov tungt i olika rum och han visste att han inte ville ha dem, mörkrets hemliga tankar, länge trodde han att månen satt fast uppe i den högsta silverbjörken, men sedan såg han att den ju rörde sig, och förstod efter långa funderingar att den måste vara flera hundra mil bort, så dumt av honom; i de tidiga vintermorgnarna väcktes han för det mesta av snöskoveln, ett ihållande skrapande ute på gårdsplanen, ett ljud som fortfarande kan mala i hans mardrömmar, det är farfadern som är uppe tidigt, om möjligt före grannen, gubbarna tävlar om att vara först ute, att vara duktigast; han minns att han borrhade ner huvudet i kudden och försökte vara någon annanstans, ögonblick av påtaglig trivsel kan han inte minnas från det huset, han var hela tiden på spänn och ville ge sig av; möjligen kan julaftonen ha medfört någon stilla förväntan, modern försökte de första åren skapa litet trivsel, tills hon gav upp, tills kortspelarna dök upp för att *dra en stilla*

spader som farfadern uttryckte det, också på juldagen, ingen hade kraft att protestera. Senare firade de jularna i mormoderns stora hus, även om han inte ”firade” särskilt entusiastiskt där heller, han satt nog mest och tjurade, i hemlighet eller tillsammans med Walter, och ville bort också därifrån. Var fanns brodern? här minns han luckor, han hade Walter i stället för brodern, var brodern på *uppfostringsanstalten* fast han nu har glömt det? vi kommer tillbaka också till detta skriver han, fast det gör vi nog inte; här börjar alltså fullkomligt naturligt hans skräck för det egna hemmet, det kan han lätt konstatera nu i efterhand, och i och för sig borde det inte ha varit så svårt att förstå för barnet heller, det intelligenta barn som M senare ska påstå att han var, men barn hindras mycket effektivt från att förstå vad de utsätts för, all farlig insikt blockeras av den tidigt inlärd lojaliteten, dessutom dör man om man tror att ingen vill ha en; han ville inte gå hem efter skolans slut, inte ens under de kallaste och mörkaste vinterdagarna, han ville vara ute, i skidspåret eller på bandyplanen, vilket i och för sig blev en god övning för den blivande

soldaten; om man inte lär sig att ha ett hem så vill man aldrig ha något, när han tittat på lägenheter har han i dörren alltid mötts av samma vita ångestljus som han blev medveten om vid *sammanbrottet*, han har diskret dragit sig tillbaka, sagt adjö till fastighetsmäklaren men aldrig låtit någon se sin panik; dåligt möblerade andra-handslägenheter har varit hans favorittillhåll, om han inte haft råd med hotellrum.

Huvudpersonen i detta inledningsdrama, denna tristess i de fördömdas hus, var självklart farfadern - nu efteråt tänker han sig att denne förmodligen var en väluppfostrad psykopat, även om han inte vet exakt vad en psykopat är, mannen röt som Hitler, krigets röst i radion, och hade likadan mustasch. Vincent, *pappan våran* enligt modern, var en blek avbild av sin far, i själva verket flyter bilderna ihop, det var för pojken inte självklart vem som var pappa i det huset, men fadern drack nästan ingenting och deltog bara ytterst sällan i spelsessionerna, dessa två mäns samtal lät alltid som gräl; och bakom denne farfader, John, fanns länge bara en mycket tät

och mystisk tystnad, till slut föreföll den barnet nästan kuslig, nej, det är hans efterkonstruktion, barnet tänkte inte på det, allt var som det var, som det skulle vara, måste vara, det är först senare som den tomma kusligheten dök upp inom honom, när han fick anledning att titta tillbaka, av den malande sanningslidelsen tvingades att se sig om, för att försöka förstå var de kom ifrån, de olika aktörerna i denna dödsdans; farfadern dyker upp på scenen, den avkrok som samtidigt var ett centrum för skogsindustrin, 1918, som om han bara materialiserades ur tomma intet, ingenting, möjligen ur den isiga vintern bakom honom, men familjens bohag lär han kommit på *Bolagets* lastbil – han minns hur snökedjorna rasslade och slog mot dåtidens plogade grusvägar – på den tiden en ovanlig transport som blev länge omtalad i trakten, det har han förstått, och detta, ankomsten med detta moderna transportmedel, tyder på att farfadern redan då var en person av viss betydenhet, en man med framtid, kanske med utsikter till karriär, innan han slutgiltigt dekadade ner sig, *go native* som engelskan, hans reservspråk, uttrycker det; det han sent

omsider, mest med fasterns hjälp, letade fram var bara *ekon* efter katastrofen, samt några fotografier, drivved, vrakgods som sköljts upp på tidens strand, den kust där han nu sitter och försöker få fram minsta gemensamma nämnaren, samtidigt som han försöker besluta sig för om han ska dö eller inte; han minns inte vem som gav pojken ordet *katastrof* att fundera över, älta och vända, troligen fastern, och i denna katastrof ingår ett arvsskifte, för länge sedan, på 1800-talet, i Norge, och han kan ha hittat på, i varje fall färglagt, delar av denna katastrof själv - som en samlande beteckning för allt elände som måste ha funnits bakom den skenbara vanlighet som farfadern materialiserades ur, en tystnad som denne skyddade med sitt höga röstläge - samtalsämnet var förbjudet, i varje fall om farfadern hörde det och satte det i samband med sig själv, och det gjorde han; om man frågade John om hans barndom undvek han frågan, plötsligt likblek, och om någon vågade fråga efter hans mor började han vråla, rakt ut, som en däre, och det var kanske precis vad han var, ett skräckslaget barn som aldrig hittade hem; *det infantila* är en huvudingrediens i

denna smet antecknar han; vad som egentligen hände i den släkten långt borta på 1800-talet, i Norge, ligger utanför hans händelsehorisont, det finns inte ens några ekon kvar längre, men de ekon pojken hann få fatt i, genom farmodern och fastern, gällde troligen just ett arvsskifte, att farfadern lurats på sitt arv, eller rättare sagt att hans *farfar* blivit lurad, alla problem låg kvar och gnagde upp genom generationerna; det var likadant i moderns släkt, fast annorlunda eller tvärtom och närmare, där kunde de, han och Walter, ligga gömda i syrenhäcken utanför huset och avlyssna, direkt bevittna, den anemiska och livsodugliga men också bekväma handlingsförlamning som blivit dessa vuxnas sätt att leva efter morfaderns dö, troligen också ett självmord, sådant de inte skulle få veta, sådant som barn ändå alltid suger i sig. Vad som hänt farfaderns mor nämndes aldrig, men det var en av orsakerna till mannens dårhusmässiga raseri, inte heller vem hon var, kanske hade hon tvingats att prostituera sig när maken dog, för att få mat till barnen, såret i farfadern måste i varje fall ha skapats av någon händelse som hade den digniteten, kanske var det

bara den då på 1800-talet *vanliga* fattigdomen, eller också hade hon helt enkelt varit en elak mor som slog lille John, kanske hade han helt enkelt "bara" sett sin mor slita ut sig; när det gäller denna kvinna finns *inte en enda* uppslag-sände, inte ett foto, inte ens ett namn, och Johns barn hade lärt sig sin läxa, att aldrig nämna henne. Han gör en anteckning i sitt PM, att han borde göra en särskild utredning också här, hur ska han orka det? ännu en omtagning - nyckelpersonerna, hur de sammanträffade på orten, dessa alltid frånvarande livsodugliga som inte orkade intressera sig för barnen, och hur han, barnet i nästa generation, kom att hamna i denna nollpunkt, origo, eller snarare skärningspunkten mellan två olycksförlopp, han har en gång älskat de där matema-tiska begreppen, om det var kärlek, men sett ur hans synvinkel är det en mycket viktig punkt, om han i denna spegelvärld låter allt utgå från sig själv. Men tänk om han har fel, mumlar han mot spegelbilden, tänk om allt detta ångestens återsken har lurat honom, att det bara är han själv som är galen och inbillar sig alltsammans, tänk om det blå ångestskenet beror på dåliga gener eller

dold epilepsi, han har många gånger mer än snuddat vid tanken, till och med skrivit ner det, för galen är han, det vet han, men på ett annat sätt, det beror på ur vilken vinkel man betraktar lögnens tillblivelse och funktion, och den som vet att han eller hon är galen är ju inte galen, paradoxalt nog, när vet man det och när vet man det inte? Farfadern anlände till orten som flykting, i varje fall var han tredje generationen invandrare trots att länderna då hörde ihop i så kallad personalunion, men samtidigt en ganska välbeställd flykting som hade viss hjälp bakifrån och examen från en skogsskola i södra Sverige - släktens fattigkusin som fick en slant sänd med post eller bankavi då och då, vilket han envist förnekade in i det sista, ibland med spott i mungiporna, och han förblev en flykting, han kom aldrig fram, och dog ensam, med bara nödtoftig tillsyn, dock på ortens sjukstuga, förmodligen med en kortlek i handen. Den beteckning han själv gett åt farfadern kom också osökt— underofficersmänniskan, en till synes lugn person som i samma rum som sin före detta hustru utan märkbar övergång förvandlades till ett vrålande vidunder, men som också

kunde hantera skogsarbetarna, bolagskarlarna, *bolackarna*, om så erfordrades med handkraft, men karln var också snäll, påstod i varje fall modern, *det är så synd om farfar*, han slogs inte, han slog inte hustrun ens när hon kom hem från dårhuset, kanske på grund av att han fått viss uppfostran - var? pojken bryr sig inte längre - och kunde renhjärtat uttrycka sig som så att *större fähund finns inte den som slår sin kvinna*, fast alla tyckte det var konstigt att han inte slog henne, han kan knappast då ha sett henne som *sin kvinna, kärringdjäveln*, den galna som kom hem efter femton års helvete, delvis på *Stormen*, hon hade tydligen försökt ta sig därifrån, till lägenheten på övre våningen, hon hade ingen annanstans att ta vägen, och hon fick behålla de pengar hon trots allt hade kvar, den omyndigförklarade och säkert lurade, troligen den friskaste av dem, det har han börjat få klart för sig, det antecknar han en gång till för säkerhets skull, men den mest hetsade, *syndabocken*, och istället fick hundarna ett rapp då och då så att de tjöt, men det gör ju hundar, överdriver sin smärta och förnedring, det var aldrig frågan om något utdraget djurplågeri, men för-

stod pojken det? Farfadern var ett vilsekommet barn som när han inte spelade poker satt och ältade alltings jävlighet, som inte kunde förstå varför han alltid hade det värst, främst naturligtvis *katastrofen*, att hans egen vokabulär och röstläge i sig själva var övergrepp hade han ingen som helst tanke på eller aning om, Führern har alltid rätt. *Man ska inte bry sig om pappa, han är så barnslig* var fasterns ångestfulla upprepning inför var och en som ville lyssna - det var just ingen som ville - också inför honom, pojken som tvingades lyssna fast han inte heller ville, när de pulsade genom samhället under vinterns svaga gula gatlyktor, hand i hand, han kände hur hon krampaktigt kände efter att han fanns där, ända ner till Modemagasinet vid stationen, utflykter som modern senare kommenterade med *hon vågade inte ens gå ut på byn utan att ha dig vid handen*. Stackars faster Solveig skriver han, och kan inte minnas att de någonsin gick in i den där butiken, han borde ha bett mormodern om pengar till de handskar som fastern alltid tittade på, men hon kanske bara stod och stirrade tomt framför sig? vad han däremot tydligt minns är att han redan då

tänkte *hon vill inte heller gå hem*. Farfadern försökte alltså utplåna sitt förflutna, det råder det ingen tvekan om, men var det medvetet? han och systemen och brodern hade olika namn, lätta ändringar av det ursprungliga, och det norska namnet liknar ett som kanske redan fanns på den svenska sidan av gränsen - tog farfaderns far eller farfar det namnet för att dölja sig? en lätt frisering av verkligheten, bakgrunden, instinkten att fly, tendensen att utplåna spåren bakom sig; nödvändigheten av att förneka något i det förflutna, helst allt det förflutna, tycks alltså ha börjat tidigt i denna släkt, och de är symptom på något mycket allvarligt, antecknar han, något som han aldrig i detalj skulle kunna leta fram ens om han fick den erforderliga tiden - och barnet är i det längsta lojalt mot föräldrarnas miljö, det säger ingenting, det kan inte lämna ut de förtappade människorna inom hemmets väggar, säga vad som händer bakom spegelväggen, det är inte ens medvetet om vad man *skulle kunna* säga, rädslan projicerar det på omgivningen, ut på människorna i samhället, det är de som är de farliga. De som inte orkar fly, de som stannar hemma skapar så

nya versioner av vad som hänt, hur det hänt, om det alls hänt något, och när man, som han själv, långt senare återvänder för att "lösa gåtan" då får man skrapa bort lager efter lager, lögn efter lögn, ibland också en och annan sanning, halvsanning, om man vill få sin egen version att gå ihop någotsånär, och så står man där till slut med fragment som åtminstone har något av sanningens dystra efterglans; som den ryska babuschkadockan - man skruvar och skruvar och det kommer alltid fram en ny liten figur, kanske är det så "den sjukes" överdrivna associerande kommer igång, när man återvänder och försöker lista ut vad det var som egentligen hände, allt är nära och påträngande och plågsamt, man vill bort från det men kan inte ta sig ur malströmmen, förvirringen har många orsaker, och en av anledningarna är förmodligen att barnet alltför tidigt börjar leta efter sådant som ingen har definierat, på grund av att krigets och vanvettets dimma döljer den omgivande terrängen går det inte att peka ut något tydligt anfallsmål. Han var stark, också fysiskt, annars hade han inte överlevt, och en god hjälp på vägen var det faktum att han säkert

skyddades av mormoderns sociala ställning; dessutom minns han inga sadistiska lärare, varken i folkskolan eller på läroverket - enligt de flesta som misslyckats här i livet lär de ju finnas där, i varje fall i deras version - och bara en gång utsattes han för ett allvarligt anfall av skolans buse, förmodligen ville denne testa honom, han minns att han parerade slagen och slängde den andre över "krondiket", det slemmiga gula äckelvatten som rann förbi bakom skolan; den andre pojken ligger där på andra sidan och tittar ilsket upp på honom, medan flickorna springer bort mot lärarbostaden och skriker att pojkarna slåss nu igen, vad som sedan hände minns han inte, kanske tänkte han redan då att han nog en dag skulle kunna få användning för denna styrka; annars slogs de inte ofta, bara i *krigslaget*, byarnas olika små arméer som var efterapningar av det riktiga kriget långt bort, och han minns att han, eftersom han nästan alltid blev vald till kapten, såg till så att de inte slog dem som låg på marken, i varje fall inte om de blödde näsblod eller grät, *grinade*; fortfarande förundras han litet inför detta minne, var kom denna redbarhet ifrån?

Farfadern sa alltså nästan inte ett ord om sitt förflutna, utom när han röt att ingen fick fråga, särskilt inte om modern, de enda som han någon gång sa något om var brodern, hans storebror, *brorsan*, en hjälte i den mannens ögon, samt systemen, hon som blev skolfröken; han, Harry, vet inte om hon var en storasyster eller en lillasyster, men det var i varje fall hon som hade *läst i* farfadern realskolans räkning, modersmål och teckning så att han kom in på skogsskolan, fakta som så tydligt kan skiljas ut från den allmänna dystra bakgrundsbilden att man förstår att det funnits en viss sammanhållning i varje fall mellan dessa syskon, utan tvekan var det så att det var *brorsan* som sedan hade ordnat så att John fick sin utmärkta tjänst, han medgav det nästan, dock en postering långt där ute i avkroken, men med en hel bondgård som löneförmån, på lämpligt avstånd från det förflutna, det som alla dessa tre syskon flydde ifrån; man kan också tänka sig att det kanske inte var så många som sökte den tjänsten, att kommendera *bolackarna*, i varje fall tänker han sig det hela så nu, i detta hotellrum på slagfältet vid Maleme. Denne farfaderns storebror, *brorsan*, blev en

närmast mytologisk gestalt i deras liv, och han förblev sådan eftersom han bara dök upp i verkligheten en enda gång, innan han slutgiltigt försvann hem till sig, troligen för att dö – han hade ettårig skogsskola precis som farfadern, men dessutom också någon teknisk utbildning, systemet var helt annorlunda för mer än ett hundra år sedan och utbildning inte så vanlig, åter *pappas rika norska kusiner*, fasterns sätt att anspela på denna bakgrund, den släkt som trots allt hjälpt de fattiga kusinerna till utbildning efter några år i folkskolan; dessa två bröder hade arbetat tillsammans när inlandsbanan byggdes, farfadern hade varit assistent åt brodern som haft en chefsbefattning; och vid sitt enda besök stod denne man tyst ute på gårdsplanen och tittade på dem, det minns han mycket tydligt – en gestalt som inte var så reslig och bred över axlarna som farfadern, en farbror i mörk kostym och med en klockkedja i guld över den lätt välvda magen; pojken kunde inte förstå att denne föga imponerande figur kunde bestämma över farfadern. Denne man, en person som alltså gick förbi hans liv bara en enda gång, var en av dem som möjligen skulle ha kun-

nat rädda honom, kanske var det det som var meningen med besöket, men det blev aldrig av, det hade skjutits upp för länge, det var troligen ett avskedsbesök. Och mannen hade alltså ett annat namn än farfadern, ett namn som började som det norska familjenamnet, det mäktiga, men som hade fått en svensk ändelse, avslutning, en viktig detalj i den förvirring som drabbade det barn som inte hade någonstans att vända sig, fadern var redan krossad när denna förtappade familj kom flytande med bohaget på en lastbil, honom måste pojken ganska omgående ha räknat bort, skriver han, och den transporten var troligen, som allt annat i farfaderns liv, arrangerad av denne mytiske broder, en tydlig gengångare i minnenas ibland gäckande skuggspel, en man som också gjorde vad han kunde för att utplåna deras gemensamma förflutna, troligen, i varje fall förefaller det att vara så nu långt efteråt, och han minns att redan pojken funderade över detta att alla hade *olika namn!* både farfadern, dennes bror och syster, något som man inte fick fråga om, ytterligare en källa till förvirring när han, efter sitt sammanbrott, började leta sig bakåt

för att söka efter orsaken; han fann bara ett tomrum där dessa barns mor skulle ha funnits, alltså hans farfars mor, hade också hon satts in på dårhus? nu bryr han sig inte längre om det, tiden är snart slut, allt fullbordat. En viktig detalj i denna familj av främlingar, något som pojken tog fasta på, var *skränet*, det alltid pågående barnsliga grälet, han lade också märke till att fadern gjorde bara precis det som farfadern gav order om, när farfadern var död låg han mest på sängen, utsträckt i den eviga oföretagsamheten; det fullkomliga vanvettet bröt ut när dessa två skrikhalsar skulle deklarerera, det förvånar honom att inte redan pojken insåg det, ett gräl som på ett sätt kan verka förvånande, båda kunde räkna, och farfadern hade ändå varit kapabel att sköta sitt arbete, där en hel del pappersarbete ingick - det är först långt senare som han har förstått att farfadern kunde sköta arbetet fram till den tidiga pensioneringen vid fyrtiofyra års ålder, tjänstepensionering på grund av att företaget omorganiserades, därför att *brorsan* hade gett honom order om det; här har vi de första tecknen på den ibland så nyttiga disciplinen, underofficersvarianten.

Pojken visste att hans främsta plikt var att ta hand om lillebror, ingen hade sagt det till honom, det var bara så; årtionden senare sa modern *du skulle alltid ut och gå med honom, du gick med honom vid handen*, och då, när hon mer eller mindre medvetet lämnade ifrån sig denna upplysning, förstod han ju vad det handlade om, *flykten*, de första flyktförsöken. När lillebror sedan blev så stor att han på egen kunde ta sig bort från Kostspelarnas hus, då fann han vänner bland grannpojkena, de som något år senare blev hans skolkamrater, till slut flyttade han mer eller mindre hem till en av dem, en mycket otrevlig familj som senare blev känd i direkt brottsliga sammanhang; där förändrades brodern och blev en annan, och redan då började han, Harry, undvika honom, fast de utåt fortfarande var ett så *sött brödrapar*, den på sitt sätt naturligtvis galna fasterns ord. Han förstår nu att han tydligen började avsky brodern och dennes kumpaner, en händelse är manifest, och den skrämde honom redan då, när han fortfarande var barn; han minns hur han satt och dinglade med benen från kökssoffan, det var ovanligt tyst i huset, alla var ute, det måste ha varit

en sommar ... ja, huset är tomt och han njuter av tystnaden, ingen finns inom hörhåll och han kan släppa litten på kontrollen, bevakningen, anspänningen, han sitter i en cirkel av stillhet ... och hoppades förmodligen att alla skulle vara döda, han minns inte riktigt hur han tänkte ... då hör han hur de kommer skrikande ute på gården, brodern och dennes kumpaner, och sedan bullrar in i förstugan, dörren slits upp, han är oförberedd på sin egen plötsliga reaktion, han skriker rakt ut, ett egendomligt tjut som skrämmer honom själv mer än de andra; han minns hur de stannade till vid dörren och stirrade på honom, men han fann sig direkt och skratade, förmodligen rätt så ansträngt: Nu skrämde jag er allt. Denna händelse blev hans första manifesta minne av ett känsloutbrott, och den injagade fruktan i honom redan när den inträffade, denna korta sekund av hat - och fortfarande minns han inte var brodern fanns under långa perioder, kanske hos den där kamraten, eller var han möjligen "omhändertagen"? ordet *uppfostringsanstalten* ekar någonstans i minnet, avlägset, avklingande, eller var detta ord bara ett hot som mo-

dern i sin förtvivlan använde mot dem? de bröder mellan vilka det så tidigt uppstod en spricka; man kan tydligen förtränga vissa saker så totalt att de inte längre går att plocka fram, inte ens om man får ett helt liv av grubbel på sig, något som han finner värt att notera, att han på något sätt ändå har kunnat gå runt minnesluckorna, förträngningarna, och reducera sannolikheten till ett fåtal alternativ, men ute i denna tomma rymd är krafterna snart förbrukade, han vill inte mer även om han kanske skulle vilja.

Farfadern skulle i våra dagar med stor sannolikhet ha fått beteckningen "spelberoende", skriver han, men ingen i huset skulle ha vågat säga det högt; han funderar ett ögonblick över det ordet, den termen, beteckningen - när går ett intresse över i lidelse, och när blir det galenskap? hur som helst så hade han oturen att födas i kammaren innanför det kök där dessa kortoxar domderade (han blev ingen vän av kortspel), och han misstänker att farfadern inte gav upp helgens spelparti för något så trivialt som en barnafödelse, mannen var naturligtvis galen,

åtminstone delvis, och det förstod till slut pojken, dock utan att orka tänka det, formulera det i ord; psykopat skulle kanske ha varit lämplig beteckning på farfadern, han skulle alltid ha rätt, dock en psykopat med viss uppfostran i bagaget, han slogs inte men han röt, vrålade rakt ut, besinningslöst, i varje fall när hustrun efter femton års purgatorium på dårhuset kom hem till ett nytt; och dessutom hade han samma mustasch som Hitler, pojken hade möjlighet att göra direkta jämförelser, dels mellan diktatorns röst i radion och farfaderns, men också mellan bilderna i Dagens Nyheter, den löjliga mustaschen och de egendomliga ögonen. I kortspelarnas hus lärde han sig att avsky den svenska underklassen, dess vanor, supande och vokabulär, först långt senare har han förstått att det finns folk av olika kvaliteter i alla samhällsskikt, men skadan var redan skedd, eftersom denna avsky ingick som en delmängd i allt det som lade grunden till hans främlingskap inför människan. Pojken trodde ändå länge att han hade det bra, han tänkte helt enkelt inte så mycket på det, att det var något konstigt i det hus där han bodde, han fick det mesta av det han ville ha,

efter litet tjat gick det alltid att få fram pengar, i slutändan var det mormodern som betalade, det förstår han ju nu, cyklar och scouthatt och riktiga *fotbollsskor*, ovanligt på den tiden och orsak till gräl på fotbollsplanen; han intalades länge av fastern att han var *så* lycklig, *Solveigbarnet* (farmoderns uttryck), denna olycksaliga människa som kom "hem" från Stockholm sedan hon också slutat skolan utan examen, avbrutit sin utbildning på det fina Sophiahemmets sjuksköterskeskola, varefter hon bakom ryggen av elaka människor kallades *överläkarn*; han kan inte avgöra om det berodde på hennes eget skryt eller farfaderns; hon var snäll mot pojken men var inte en av dem som skulle ha kunnat rädda honom, hennes egen grundläggande livslögn måste väl betecknas som galenskap, skriver han, hon försvann snart ur huset och gifte sig med någon långt bort i världen någonstans; pojken mer eller mindre glömde henne, tills hon åter dök upp, när han var vuxen och upptagen av att dölja sitt inre sammanbrott, implosionen, hon fortsatte då envist, nästan som i trans, sitt malande om deras barndomslycka – som han fortfarande tvångsmässigt

måste låtsas dela, han försökte undvika henne - och om de *egentligen* inte hörde till *dom sämre* och att de alla fått en så bra start i livet, fast *pappa ska man inte bry sig om, han är så barnslig så*. Det veckoslut då *brorsan* fanns i huset kom det inga kortspelare.

De åt sällan några ordnade måltider, ser han att han har antecknat, han orkar inte utveckla temat - lunchen stod i värmeugnen, det var sedan modern gett upp, när hon och fastern resignerat inför det faktum att farfadern ockuperade köket, där han satt på sin särskilda stol och krävde plats att breda ut kortleken, han drev det så kallade hemmet, *kåken min*, ungefär som en skogsstation, men pojken hade alltid pengar på fickan och kunde äta smörgåsar på något kafé, de eftermiddagar efter skolan då vantrivseln blev honom övermäktig, de timmar i skymningen när han inte ville gå hem, men han minns inte att han *kände* någon vantrivsel, minnet av dessa eftermiddagar innehåller bara kall likgiltighet, han visste att det inte fanns någon i det huset som väntade på honom, i bästa fall var köket tomt och han kunde kasta i sig

maten snabbt, men ibland stod modern där och såg villrådig ut, han visste att hon också ville ge sig av, *det var som att hamna i helvetet*, och det går inte, inte ens på ett ungefär, att fastställa när han blev medveten om att han måste ha överlevt på hoppet om att snart kunna fly; när modern fanns i köket måste han äta snyggt, ty trots allt, trots sin frånvaro där hon ville bli lämnad i fred, trots ångesten efter att ha framfött dessa två söner, *pojkar*, gjorde modern länge vissa försök, det minns han, inte bara det att hon tog honom till det avlägsna lasarettet när lärarinnan och skolsköterskan sett att han var både närsynt och undernörd, lilla Agnes ensam, han minns resan och det stora stationshuset i länshuvudstaden, ingen av karlarna i huset torde ha gjort någon som helst ansats till att hjälpa till. Och mest minns han kanske pianolektionen, han skriver att här blev måhända moderns ambition som tydligast, den sista dröm hon hade om att förverkliga något, det minnet har han haft med sig hela livet, eftersom hon senare köpte ett nytt piano, det var när föräldrarna flyttat från mormoderns hus till det lilla hus där de skulle sitta och titta på varandra i drygt

trettio år, en liten villa som byggdes i anslutning till moderns barndomshem, lilla Agnes ville hem fast hon inte ville hem; han vet inte om föräldrarna ens pratade med varandra där i ensamheten, annat än när fadern, *pappan våran*, Vincent, alltså fick något av sina raseriutbrott - ekon efter *hans* far - och skulle skjuta sig, en väl dold hemlighet - nästan ett skämt, brodern sa vid något tillfälle *om han ändå hade gjort det, så slapp vi honom* - så väl dold att pojken länge inte var medveten om denna faderns utpressningstaktik för att få lugnt i huset; denne trodde att de hade krav på honom, också långt efter det att de alla insett att det var meningslöst att ställa några krav. Detta pianoköp skedde under stort motstånd från Vincent, inte helt oväntat, han gjorde motstånd mot allt, och han, Harry, minns inte att modern någon gång verkligen *spelade* på instrumentet, det kanske skulle stå där i hörnet för att påminna dem, honom, om deras gemensamma misslyckande, eller också hade hon helt enkelt glömt det lilla hon lärt sig som barn, i det hem där det fanns både en orgel och ett stort svart piano samt gitarr och fioler som hängde på väggarna, mest dekorationer

tydligt, han kan inte minnas att han och Walter någon gång ombads, inbjöds till, att lära sig spela på de där instrumenten, de kom senare bara att användas av yngsta mostern när hon spelade sina slagdängor, *pigvalser* enligt de hela livet lika elakt retsamma morbröderna; hon hade flytt till pigorna i köket och blivit en av dem. Och när han första gången såg det nya instrumentet mindes han att modern en gång, när han gick i folkskolan, hade skickat honom till en pianolektion, en enda, det blev bara en, det var hans lärare som då och då, mycket sällan, tog någon elev, att få komma in i hans tjänstebostad och blygt stiga in i den stora sal där han hade sitt piano, kanske var det rent av en flygel, var en förmån, en ynnest som inte beviljades många; de var två blivande elever, en klasskamrat, sonen till en företagare i timmerbranschen och så han själv – efteråt har han tänkt att han fick börja där därför att mormodern var hans mormor, kanske hade hon till och med ringt ner till läraren som också var kantor - de stod där i det stora rummet och väntade, kamraten och han, det var vår och ett fönster stod öppet, de kunde höra vad som försiggick

utanför, på ängen bortom skolan hade eftermiddagens första fotbollsmatch börjat, de tittade på varandra, valet var egentligen enkelt, kamraten var skolans bästa center och han själv troligen, trots sin tilltagande närsynthet, den bästa backen, vänsterback, *stopper* var ett av de första engelska ord han lärde sig, och pojken var verkligen en försvarare, kort och kraftig och fyrkantig sopade han rent framför målet, fällde motståndarnas center, på gränsen till ojust, med en aggression som måste ha varit allt det som fanns förträngt inom honom, nu förstår han det, utmärkt träning för en som ska bli stormpionjär, men det visste han inte då, och han kunde slå mycket hårda skott eftersom han var en av de få som hade riktiga fotbollsskor; de tittade på varandra en gång till och hoppade sedan ut genom det öppna fönstret. Kantorn sa aldrig ett ord om händelsen, men de förstod att det var både den första och den sista lektionen, pojken glömde alltsammans men när han ett årtionde senare stod och tittade på det piano som modern köpt trots motstånd från Vincent - fadern gjorde, precis som Walters far, motstånd mot all verksamhet, särskilt så-

dant som innebar ekonomiska utlägg – då mindes han, och nu, i detta hotellrum vid Maleme där han mer och mer krampaktigt försöker få skrivandet att fungera åtminstone som terapi, förstår han att modern trots allt också försökte, några sista år när han och brodern var små, innan hon till slut tystnade, resignerade och gav upp inför överjagets tyranni, den stränge fader som förstört alla dessa barns hopp, om hon någonsin haft något; han, sonen, märkte aldrig att hon direkt led inne i sin diskreta psykos, den som han har ärvt efter henne, bara några perioder av tilltagande oro och vantrivsel när hon bad honom följa henne till sjukhuset, då gällde det *huvudvärken*; inte ens på dödsbädden, där han satt hos henne i åtta år, kunde han märka någon ångest, bara vantrivsel och resignation, hon ville nog dö. Hur som helst, sina föräldrar kasserade han snabbt, de var knappt närvarande, fanns inte med i hans planering, de rörde inte vid varandra – bara ett kort handslag när han kom resande – han sökte ersättare i fantasin, först morfadern, den mäktige döde, återberättad, som de först knappt förstod att de var släkt med, han och Walter, sedan lä-

rare, och så äldre officerare i armén, men först troligen döda tyska generaler som han läste om, inga fantasi-produkter, förlagor som faktiskt en gång hade existerat, han hoppade över den outhärdliga verklighet som omgav honom och sökte sig till de döda, det är ju det han gör också här vid Maleme, han trivs på något sätt här på slagfältet. Modern ringde inte ens på hans femtioårsdag, och han förstod henne, redan då, det var en lättnad för dem båda att inte i onödan behöva tänka på den dag då hon framfödde honom i kammaren innanför det kök där kortspelet möjligen, troligen, pågick. Dessa människor var inte onda, de visste bara inte vad de skulle ta sig till, där föräldrarna skulle ha varit fanns bara ett tomrum, de tog inte i varandra, och farfaderns infantilitet gör att man inte kan säga att ens han var ond, underofficersmänniskan som kom från en så fin släkt, i varje fall enligt fastern, han hade också sidor som gjorde honom till den fryntlige Führern, ett barns rena hjärta, *större fähund finns inte än den som slår sin kvinna*, men skälla ut henne, det kunde han; det var naturligtvis inte nyttigt för pojken att stå utanför huset och höra detta;

farmoderns olycksöde skulle naturligtvis ha behövt en särskild utredning. Ändå är farfadern bara en bifigur i detta drama, dennes barnslighet skulle man inte bry sig om, det är morfadern - och Bismarck - som konstituerar överjaget i honom, men denne var död, det var svårt att hitta honom och få honom att ge sin version.

Men nu börjar svindeln, den heta anspänning som känns runt hela hjärnan, detta får han ge upp, han orkar inte med minnet av det hus där alla måste låtsas vara nöjda, för husfridens skull, vissa saker går tydligen inte att reda ut ordentligt, i grunden, sanningen om den tidigaste barn- domen skyddas av de strängaste vakterna, Censorn och dennes svartuniformerade anhang, tortyrspecialisterna, det är detta dårarna skriker om men som ingen förstår; han måste dock reda ut detta med brodern, att ha en bror är viktigt, särskilt en storebror som *brorsan*, det var hans roll, till att börja med, medan de var helt små - innan brodern flydde till den där grannfamiljen och blev en annan, en fullständig främling - det var hans uppgift i denna låtsaslyckliga familj, att vara den äldre och

förståndigare brodern, om han inte lyckats med det hade han nog blivit inlåst någonstans. Att förlora en bror och få tillbaka en främling, skriver han, nästan en psykopat, i varje fall övertog brodern deras farfars psykopatiska, likgiltiga, beteende när de någon gång skulle försöka samtala, alla dessa samtal blev högröstade och spårade ur, var det så eller har han hittat på? Nu efteråt förstår han ju hur brodern hatade allt som rörde moderns familj, han hade bytt samhällsklass och skulle nu vara arbetare, modern hade i hans föreställningar förvandlats till en äkta "arbetarkärring", detta är också en klyfta i släkten, att de tillhörde, eller i varje fall ville tillhöra, olika samhällsskikt; om brodern har han inte drömt särskilt mycket, nästan aldrig, förrän nu mot slutet, och efter dennes död, lille Eddy dog av cancer i bukspottkörteln, både i drömmen och verkligheten, men när han dog var han en helt annan. Då, i verkligheten, var kontakten definitivt bruten mellan dem, han försökte nå brodern per telefon men denne svarade inte, inte heller på brev; vid det sista telefonsamtalet fick han, Harry, veta att han var "ett jävla socialfall" och en "skitstövel" rent allmänt,

och att han skulle lära sig ”vara som folk”, det var det sista; han minns att han lade på telefonluren utan att egentligen vara berörd längre, de där orden var farfaderns, ekon, och han var nu i sin egenskap av storebror utsedd till syndabock. I drömmen däremot stod de tillsammans utanför mormors hus när Eddy berättade att han höll på att dö, precis vid utfarten till byvägen, där de stått femtio år tidigare när modern första gången skulle fara till det ökända dårhuset, frivilligt; han, Harry, skulle följa henne i taxi. Då, i drömmen, sa han något om att de borde gå in till mormor och få hjälp, men Eddy ville inte, han verkade nöjd med att få dö; kanske är detta hans egen efterkonstruktion för att få frid, för att få slippa också den skulden, att vara orsak till sin brors för tidiga död, men Eddy, brodern som blev en främling, har sällan kommit tillbaka i hans drömmar, denne broder som inte förstod någonting av undertexten i deras dystra släktskröna, denne broder som överlevde genom att fly till en grannfamilj och skapa sig en egen bakgrund, en annan version, en alternativ variant där också storebror hade en annan roll, den lyckade studenten som

blev lektor någonstans, oklart var. Men då för femtio år sedan, skriver han, när de stod där på byvägen och väntade på den taxi som skulle ta modern till sjukhuset, kanske in i en roll som liknade farmoderns, då grät brodern, den enda gången, och höll om sin storebror, den enda gång han kan minnas att sådan emotionalitet kom till synes; de tog inte i varandra, han minns att han tyckte att det var så konstigt att se föräldrar och barn omfamna varandra, han skakade bara hand med släktingarna när han kom resande. En gång, när Walter skjutit sig, dagen för begravningen, då höll han skyggt och kort om hans mor, den enda gången, sådana situationer skulle av alla ha uppfattats som ytterst pinsamma. Han hejdar sig och stirrar på sitt likbleka ansikte i spegeln, han orkar inte, tandvärken när han biter ihop käkarna plågar honom, en plomb har lossnat igen, han spottar ut den i papperskorgen ... och dessutom kan man inte få med allt - *Vad man icke kan tala om, därom måste man tiga*, det sa redan den store Wittgenstein, och man kan inte tala om för någon vad som faktiskt hände, det hände ju ingenting, man har slätat över också i sitt eget inre, om man vill

försöka måste man använda ett annat språk, annars blir man psykotisk, i varje fall straffad med någon sorts ohygglighet, han har själv känt den övertygande kraft som får en att säga något helt annat än det man avsåg - detta försök får räcka. Men någon hade sett något, att det fanns något otäckt bakom fasaden, den där kvinnliga socialtjänstemannen stod ju plötsligt på gården en sommar, han önskar att hon hade tagit honom därifrån, han tänker inte återvända dit mer, aldrig mera till barnomens falska sommar, möjligen kan han smyga in någon episod bara i förbigående på andra ställen i sin vinglande berättelse. *Det var som att hamna i helvetet* beskrev modern denna plats långt senare, åren när hon låg och dog, och så tittade hon på honom som om det var hans fel att de en gång hamnat där, de första åren, i den kammare där han blev född - men han inser nu att farfadern kanske fått för stor plats i dessa anteckningar, denne var bara inledningen, en försmak, en både hotfull och fryntlig gestalt som var så barnslig att man inte skulle bry sig om honom, i varje fall enligt den hysteriska fastern; bland det "roligaste" var när han beskrev hur Hitler borde

bestraffas – den tillfångatagne diktatorn skulle, sedan de allierade överlämnat honom, kedjas fast vid vägförvaltningens garage ett par hundra meter bort varefter farfadern med sin jaktstudsare, från ett fönster på övre våningen, skulle skjuta bort en bit av den långsamt döende mannens kropp varje morgon, armarna och benen, de olika riktpunkterna detaljredovisades, något som redan pojken insåg att han måste uppfatta som ett gott skämt, farfadern satte aldrig sina hotelser i verket; han, Harry, kan inte så här långt efteråt minnas om denna bestraffning skulle utföras efter kriget, eller kanske sedan tyskarna börjat backa på alla fronter, efter Stalingrad, och möjligen var det sig själv farfadern ville bestraffa, men nu är han på väg ut i kvasipsykologins sankmarker, han avbryter - det enda han egentligen lärde sig av detta bullrande barn var *det kontrollerade supandet*, återigen disciplinen, underofficersvarianten, att ta sig genom eftermiddagarnas tristess med svaga groggar på konjak och vatten, i hans eget fall senare några starköl, den självmedicinering som han aldrig blev till missbruk, vårt behov av tröst är oändligt brukar han trösta sig

med, och det straffande överjaget har alltid tillåtit detta måttliga intag, denna säkerhetsventil. Den han egentligen letade efter var den döde morfadern, den fadersgestalt han borde ha gjort upp med, den skräckfyllda skugga som vilar över moderns barndom, den fader som de där barnen älskade trots att han grymt krossade dem, uppbackad av Bismarck och assisterad av åtminstone en tysk husfru, *strafen, strafen*, han reste i Tyskland men talade dålig tyska, de skämtade om det, de flesta av dem hade tagit åtminstone realexamen, där tyskan då var det första främmande språket i läroplanen, *pappas tyska lät så konstig, vi skrattade bakom hans rygg*, det sa lilla Agnes sista gången när hon låg och dog, som ett skämt, hennes ansikte blev likblekt men hon fnissade som en liten flicka; de ville att *pappa* skulle bli en god fader trots allt, de fortsatte att hoppas långt bortom alla förhoppningar - var det kärlek? han vet inte. Så han letade sig bakåt, när han till slut förstod var han skulle leta, bland de döda, han har umgåtts mest med de döda, precis som nu på slagfältet vid Maleme - pojken flydde på sin lilla röda Rex, till den fortfarande mäktiga mormodern (ingen

socialtjänsteman letade efter några eventuella själamördare i det huset), till förhoppningen om en Mormor, eller i varje fall till den fysiska tryggheten runt henne, han minns inte längre hur hon tog emot honom, hon rörde aldrig vid honom, hon stod ett stycke bort och gav sina stillsamma order till alla i huset, han var nog mest till besvär; man fick saker, nya cyklar och skidor och fotbollsskor, om man bara sa till, julklapparna fick man beställa, det fanns ingen som orkade tänka efter vad ungen kunde behöva. Denna cykeltur längs leriga byvägar och uppför backen till mormoderns hus var den andra fasen i hans flykt, den avgörande, den strategiska reträtt in i moderns barndom som kunde ha blivit hans räddning, men som blev något helt annat, ur askan i elden, den första rymningen var när han försökte ta sig bort från Kortspelarnas hus med lillebror vid handen, det måste ha sett *gulligt* ut, åter ett av fasterns uttryck. Det finns tusen detaljer han kunde ta upp i denna berättelse, om hur man förnedrar ett barn, men de är bara hans egna, dessa detaljer har inte allmängiltighet, och dessutom orkar han inte fortsätta, så han lägger stilla

och behärskat undan dessa anteckningar, de som har rubriken Kortspelarnas hus - *spelkortarna* kallade lillebror denna skrämmande samling manspersoner - och går ut i badrummet och sätter sig på toalettstolen.

KÄRLEKEN TILL MATEMATIKEN, det är något han hellre minns, att han ofta var bäst i klassen i räkning, att detta var hans egentliga, ursprungliga, begåvning, och att det tydligen är möjligt att bli frisk, om vi väljer att använda oss av sådana termer som frisk och sjuk i detta sammanhang, att det plötsligt, i M:s rum, inte föreföll helt otänkbart att man skulle kunna ta sig ur isoleringscellen - en sannolikhet som dock åter skulle visa sig vara ett fåfängt hopp, det hade han lärt redan sig, det var kanske det första han lärde sig som barn, att det inte finns något hopp, ingen hjälp, ingen nåd, han borde nog glömma också matematiken, det finns förmodligen en stor sorg förborgad där, tomheten efter något som rade-

rades ut och blev till ett blekt minne av något vars detaljer han inte längre kan erinra sig, återkalla, men den tredje vintern hos M kom hans talang för matematik tillbaka, det var en egendomlig upplevelse, både att förlora denna talang och att få den tillbaka, att förlora en kärlek och sedan få den tillbaka; inte för att han visste vad kärlek är, och vet det väl knappast än, även om han anar - att förlora matematiken, det logiska tänkandet, var början till hans sönderfall, det var då han märkte det, första gången, skyggt, i förbifarten, till att börja med förnekade han det, och sedan blev denna förnekelse, eller logikens bortfall som sådant, kärnpunkten i det trista liv som de onda nornorna förberedde åt honom, det misslyckande som han själv så ivrigt arbetade på utan att förstå det, meningslösa försök som när han köpte nya matematikböcker, och en korrespondenskurs, och inbillade sig att han snart skulle kunna läsa in och tentera av dessa kurser. Det finns naturligtvis inga onda nornor, det vet han, de finns bara inne i oss, men man kan ju färga berättelsen med litet skrock och vidskepelse, det är inte helt ovanligt, det hör i själva verket till i miljöer

som den där han föddes, och vid vissa tidpunkter, och i andra kulturkretsar, har detta varit en av förklaringsmodellerna, man var till exempel besatt av djävulen, denne skulle drivas ut, och besatt är man, besatt av ett känsloliv som löper amok, ett känsloliv som är instängt, avstängt från medvetandet, det ger sig till känna bara indirekt, i form av fysiska "åkommor", psykosomatiskt. Redan den första vintern envisades M med att säga: Känn efter, försök att känna efter. Men det var just det han inte kunde, vågade, att lära känna sina känslor, de farliga svallvågorna efter stormar för länge sedan, oväder, barnsliga gräl som aldrig ledde till någonting, men det hade börjat hända något inne i honom, något som han först inte märkte eller förstod; hans känslor kommer, om de kommer, först långt efter den upplevelse de hör ihop med, och då mest som ångest och magplågor eller förakt. Hon tjatade också, mycket stillsamt men envist, om att han inte skulle "intellektualisera", inte använda termer som han kanske läst i någon bok; han påpekade att han ju knappt kunde läsa något annat än dagstidningen, Dagens Nyheter, farfaderns tid-

ning, det var tillåtet; han vet inte om hon riktigt trodde på det där, att depressionen eller vanvettet kan radera också läsförmågan, liksom matematiken, men han ville så gärna göra som hon sa, leta fram alla de förträngda känslorna och gå ut på gatan som en ny människa, även om han alltför väl visste att när han stod därnere i den kulna vinterdagen så skulle han åter vara "ingen". Är det så det känns, frågade hon. Han sa att han inte visste, att han inte vet hur det känns när det känns, bara ett par gånger har han verkligen känt någonting, upplevt känslolivets helande funktion, episoder som han mindes, han måste komma tillbaka också till detta, det positiva, även om det positiva inte kommer särskilt glatt och villigt till honom, det hör naturligtvis till förstämningen, den depression som är en delmängd i alla denna förvirring. Men jag *tycker* att jag inte är någon, minns han att han sa, jag står där ute och hör inte till någonstans, jag tar mig inte in till er, jag vill bara vara utomhus. Berätta om den där pojken som du var en gång, kunde hon också säga; och om han inte kunde berätta om honom som ett "jag" så skulle han beskriva honom utifrån, som om

pojken var en främling som han träffat för länge sedan. Har du drömt om honom? Jo, det hade han ju, det gjorde han ibland, då, inte numera, och då satt han instängd i potatiskällaren eller bakom det trådstängsel som, i drömmen, inhägnar den väg som går förbi det hus där han föddes, han är säker på att det inte fanns något stängsel där i verkligheten, och utanför står skurkar, busar med hårda nävar och kortlek i fickan, det är dem han är rädd för, fortfarande, men det mesta är påhittat, det vet han nu, och ingen hade stängt in honom i den där potatiskällaren, den kalla underjorden, dit ner gick han av egen fri vilja - när är viljan egen och fri? - för att få litet lugn och ro, även om han också minns att huset kunde vara mycket tyst under veckorna, en bedräglig tystnad, en skenbar frid som lagts som ett skynke över dem, en vibrerande stillhet som påtvingats dem av farfaderns hårda kommandoröst, den mannen var en fullblodsegoist, för att välja en beteckning bland många möjliga, sådant som pojken hörde skrikas ibland, han stryker under ordet, det är modig att ens våga tänka det, "hemma" skulle han inte våga, det är bara här nere i detta alltför

svala hotellrum som han vågar tänka, till och med skriva ner, sådana tankar; han vet att straffet kommer, den mekanismen finns inbyggd i honom, farfadern måste naturligtvis vila upp sig för att orka med lördagens pokerspel, familjeliv och barn existerade inte i hans värld, han drev huset som någon av de skogsstationer han tidigare fört befäl över. Ändå var farfadern den potentat som pojken var minst rädd för - mannen satte inte sina hotelser i verket, allt han röt blev munväder och tomma gester.

Dessa vintrar när en annan tillvaro kunde börja anas bortom glasväggen, hans isolering, de första åren när han gick i terapi hos M, bodde han på ett inackorderingshem som var anknutet till det stora psykiatriska sjukhuset söder om Stockholm, Långbro, det finns inte mer, man har dragit en slöja också över den skändligheten, som kanske inte var någon skändlighet då, perspektiven ändras, versionerna omtolkas, man visste inte bättre, en plats där han vet – han visste det redan då eftersom det hör ihop med kriget – att Göring hade

vårdats, honom kunde de ha vårdat vidare, men han själv var inte direkt intagen på sjukhuset, det var en kurator vid det så kallade Nackaprojektet som ordnat detta rum åt honom, sedan han kunnat redogöra någotsånär vettigt för sin kaotiska livssituation, han besökte bara en öppenvårdsmottagning för att få några piller som inte hade någon verkan alls, dock tog han emot denna ”medicin” för att också få en ask sobril att sova på, och för att den otrevliga kvinnliga läkaren skulle fortsätta att skriva på de papper som behövdes för sjukbidraget, tror han att det kallades då; hon var så säregen att hon borde få ha sitt namn i dessa anteckningar, denna berättelse som ofta tangerar verkligheten, rör sig mellan sanning och förmodanden, slutledningar, men hans inlärda artighet, eller rädsla, gör att han inte kan förmå sig att säga det - han glömmer inte namnet trots att han inte minns hennes ansikte, eftersom hennes föraktfulla attityd redan vid det första mötet var så egendomligt påtaglig att han blev alldeles ställd, hennes förakt föreföll att vara större än hans eget, men han blev inte rädd, i varje fall inte räddare än han redan var, han var redan så rädd att han

knappt reagerade på hennes otrevlighet där inne i det lilla mottagningsrummet bakom låsta dörrar, med ännu en tråkig vintereftermiddags kalla obönhörlighet rinnande nerför de höga fönsterrutorna, och med de jagande skuggorna alldeles bakom honom i skymningar för länge sedan - de där förföljarna har en helt annan dignitet vad gäller rädsla, då, när han besökte det sjukhuset, hade han dem alldeles i hälarna - men på något sätt orkade han också bli intresserad, det minns han, han förstod direkt att det inte var *hans eget* dolda förakt som spelade honom ännu ett spratt, och när hon frågade om han haft några psykoser kunde han inte låta bli att utnyttja tillfället för att pröva henne, tänja ut situationen för att se hur hon skulle reagera, frestelsen blev för stark, han visste redan ungefär hur hon skulle bete sig, han svarade: Bara några *mikropsykos*. Och precis som han kunde ha tänkt sig log hon litet försmädligt och himlade med ögonen mot den sköterska som också var närvarande i detta dystra rum dit han kommit med sin ångest; sköterskan log dock inte tillbaka, hon såg mest generad ut och visste inte vart hon skulle titta, men såg sedan

rakt på honom, han tror att han såg medlidande, och samtidigt bad hon om ursäkt för läkaren, som säkert inte var populär heller bland personalen, det tänkte han redan vid detta första otrevliga möte. Hennes, mental-skötarens, namn bör däremot få en hedersplats i denna utredning, hon är död, han har sett annonsen i tidningen, cancer - Elvan är hennes förnamn, ”jag är den elfte i kullen” - en person som förmodligen varit älskad i sin stora familj, vilket han redan första gången förutsatte att läkaren aldrig varit eller skulle bli; han kunde le in-värtes, mikropsykoser är sådant som dårarna hittar på, läser in om de kan läsa; han minns att han också sa något om att han inte ville in i vårdsvängen. Där är du redan, sa läkaren överlägset - och han förstod att det inte var någon idé att berätta om sin ensamma strid, och nu långt efteråt förstår han att det helt enkelt kunde ha varit riskabelt att påstå att han var psykotisk hela tiden, att han satt där framför dem insnärjd i moderns diskreta psykos, den insikten hade han inte då; de övriga på inacket hade ett helt annat perspektiv när det gällde vårdsvängen, enligt dem hade han inte varit med om

nånting. Han förstod att det var hon som skulle fastställa rutinerna, orden, diagnosen, men han fick sina sobril och löfte om förnyad sjukskrivning, tackade artig och väntade medan sköterskan låste upp dörren - ljudet av rasslande nycklar finns i pojkens enda minne från farmoderns dårhus - han förstod att det inte är så lätt att bli frisk om man blir inlåst tillsammans med den sortens hjälpare, läkaren var sådan, avskydd av alla, en person på en mycket olämplig plats i livet, och hon hade ju en viss position, stor makt gentemot dem som var närmast hjälplösa ute i verkligheten, de som hade henne till läkare försökte få någon annan, det pratade man om på inackorderingshemmet. Nog om henne, detta var det mest obehagliga möte han hade med psykiatrin, det var det närmaste han kom *dess* mörka hjärta (frånsett besöket hos farmodern); han fick i varje fall hennes namn på de papper han var i behov av, även om en av M:s kollegor, också läkare, kunde ha skrivit under dem, vilket han senare också gjorde, men då, den första tiden på inackorderingshemmet, orkade han, Harry, ta sig in till stan bara när han skulle besöka M; det var bekvämare

och ofarligare att smyga iväg ner till sjukhuset, alltid trist skymning och dimma mellan sjukhusparkens träd, en yttre iscensättning som passade alldeles utmärkt till den stämning han bar inom sig, skriver han. På detta inackorderingshem träffade han andra som anat upprinnelsen till gåtan, som långt inom sig börjat se en förklaring till varför de fått denna dystra diagnos, minnen som de skyggade inför och genast glömde bort, särskilt tänker han nu på Gus, kraftigt byggd och fysiskt frisk som han själv, denne anförtrodde sig åt honom: Mamma var för gammal när hon fick mig, hon orkade inte med mig, jag vill inte ha något hem. Stämmer, tänkte han utan att säga det, ty han hade då bara börjat ana orsakerna till sitt eget plötsliga sönderfall för länge sedan, sin implosion in i meningslösheten. Det fanns flera sådana exempel på detta hem, förtappade människor som räddhågat sa sådant som låg nära sanningen, de förstod det knappast själva, det är dock inte nödvändigtvis intelligensen det är fel på, det är inte där det sitter, även om han vid några tillfällen hörde personalen uttala sig om den bristande intelligensen hos vissa av de boende,

vårdobjekt, färdigvårdade som inte hade någonstans att ta vägen.

Från detta tillfälliga hem reste han så tre gånger i veckan med tunnelbanan in till M, som bodde på Kungsholmen, då passerade han det ställe som blivit ett centrum i hans liv, navet, Stockholms centralstation, den punkt som han alltid kommit tillbaka till och lämnat under sin ständigt pågående resa, flykten från barndomen; och den tredje vintern köpte han, i en bokhandel inne i centrum, en ny uppsättning matematikböcker, gymnasiets svåraste kurs och något inledande moment av en universitetskurs, han hade köpt sådana böcker tidigare, häften som gulnat i resväskorna och till slut kastats - men denna tredje vinter hos M började han plötsligt förstå det som fanns bakom alla siffror och figurer, det blev åtkomligt, nästan chockartat upptäckte han att han orkade hålla samman dessa begrepp, balansera en plötsligt växande kunskap och utnyttja den, och mer än så - det hände något inom honom, han sögs in i den vackra byggnad som matematiken utgör, han började minnas

att han hade läst det här tidigare, för länge sedan, i en annan värld, i en ungdom som vette mot verkligheten, det hade han i varje fall trott då; och han belönades, han fylldes av känslor som styrde och hjälpte honom och gav honom en hemlig upphetsning inför det faktum att han förstod mer och mer, han upptäckte att han utan vidare kunde lösa komplicerade ekvationer, beräkna integraler, till och med sådant som handlade om oscillerande kurvor, och vektorer, han kunde i huvudet nå fram till approximativa lösningar i tre plan, uträkningar som låg ganska nära det rätta svaret; sådana ord, approximativt och integraler, skulle ha gett honom magkramp och svindel bara några månader tidigare, och fortfarande minns han den förfärliga stunden när han under det muntliga förhöret i studentexamen stod som ett fån framför svarta tavlan och visste varken ut eller in, tills lektorn vänligt men bestämt bad honom att gå och sätta sig. Han började nu förstå hur känslor fungerar, hur de sköljer genom det inre systemet och rensar det från oro och besvikelser, samtidigt som det också belönar när man lyckas – helt nya strömmar av värme

inom honom, och glömska, att åtminstone någon stund få glömma alla fadäser och tillkortakommanden, att slippa höra de hånskratt som barnet lagrat inom sig (mest morbrödernas, de skrattar åt sina systrar); han hade aldrig belönats förut, utom kanske i armén, de första åren, han stryker under armén, eftersom den perioden i hans liv fordrar ett eget kapitel, hur han nu ska orka ordna upp all denna förvirring i välfungerande avsnitt eller kapitel, ordningens bataljoner. Han minns inte att han belönades eller fick beröm som barn heller, och inte upplevde han att han blev straffad, men nu blev han belönad, han lade inte tillbaka böckerna längst ner i byrålådan, det var helt enkelt roligt att fortsätta och han hade knappt tid att gå ut till gatuköket och äta en lunchkorv; han har aldrig kastat böckerna ut på golvet eller i väggen, han har kunnat behärska sig, och ingen har sett hans ursinne eftersom han kunnat dölja det bakom sitt kyliga sätt att vara, uppfostran eller disciplin, en smaksak eller samma sak. **M sa: Du börjar lära dig, du är på väg.**

I skolan, småskolan och folkskolan som det hette på den

tiden, fick pojken alltid guldstjärnor i räknehäftet, bara då och då silver, och vid de tillfällen då han fick nöja sig med den lägre valören dolda han irritationen mycket noga, så djupt inne i sig att han knappt var medveten om den själv, den frustrering och tandagnisslan som svaldes ner för att ge näring åt den magkramp som senare skulle börja äta upp honom inifrån, nu vet han det, och också i realskolan (han och Walter bodde tillsammans i ett inackorderingsrum, och de åkte bara sällan ”hem”) behöll han guldnivån, även om de inte fick några stjärnor där. Men så, sista året på realskolan, började betygen tappa den högsta glansen, även om han fortfarande hade så höga betyg att han utan vidare kom in på gymnasiet, och han var nöjd, betygen skulle räcka till också för artilleriet. Men sedan, andra året på gymnasiet - ett läroverk i en annan stad, ännu längre bort från den plats där han inte ville vara, snart skulle han vara medveten om det - började matematiken definitivt suddas ut, den rann ur honom som om någon skjutit ett hål i hans hink med kunskap, allt snabbare rann den ur honom, av bara farten också fysiken och kemin, ner i ett

bottenlöst tomrum som sög till sig allt det han i panik försökte hålla kvar, ett svart hål som glupskt svalde all hans energi, ett förlopp som han inte kunde styra med viljan - och ändå måste han en gång ha haft en järnvilja, det förstår han nu, annars skulle han inte ha överlevt, vilket han redan noterat - inom honom ekade en växande tomhet, han mindes efter en tid bara att där en gång hade funnits något som han måste ha glömt bort; matematikbetyget, ett slätstruket B, räckte dock fortfarande till för infanteriet, ingenting mer och ingenting mindre, i nåder blev han släppt genom nålsögat av den stränge men hyggliga matematiklektor som rättat hans svaga, nätt och jämnt godkända, skriftliga prov under läsåret.

Han kände sig alltså rentav litet duktig några månader där på inackorderingshemmet, ty nu *kände* han något, under dessa vårvintermånader, han var nästan lycklig, i varje fall lättad, och tog tunnelbanan in till M och berättade om vad som hände med honom, att hoppet hade återvänt, hoppet om *vad* hade han inte riktigt klart för

sig, kanske en förhoppning om att en gång få leva i självklarheten, möjligen kunde hon reda ut det, ville hon det? han retade sig ibland på hennes tillbakadragenhet. Han kände sig till slut så stark att han beslöt att göra ett besök hos föräldrarna, han hade inte tittat till dem på nästan tre år, så efter viss tvekan reste han, *ett allvarligt misstag* – det var pliktkänslan, anständigheten, som gjorde att han återvände till föräldrarna, han skulle ha återvänt för att ta hand om dem även om han inte tvingats av sin fattigdom, nödvändigheten av att låna litet pengar, är detta hans egen efterrationalisering, något han hittat på för att inför sig själv ha litet snyggare motiv? Två dagar senare, när han var tillbaka i Stockholm, berättade M att hans bästa vän, den ende han hade kvar, hade dött knall och fall i en hjärtattack; han och M var kusiner, det var han som ordnat så att de kunde träffas. Och förmodligen var det dessa två händelser, resan tillbaka samt vännens död, som gjorde att han sögs tillbaka in i den vanliga förlamningen, det han kallar början till sin katatoni, hjälplösheten; den sköra kontakten med M hade brutits och de onda nornorna hade bestämt att det

inte skulle bli mer matematik, ingen hemlig upphetsning över att han åter började kunna förstå dessa formler och tankebyggnader, katedraler av skönhet som med ett ljudlöst dån brakade samman inne i hans väl dolda förtvivlan - ty han dolde den också för M, litade han någonsin på henne? har han alls förmågan att lita på någon? alldeles stelfrusen satt han och tittade på de oscillerande kurvorna och visste att han nyss hade kunnat det där, men han kunde inte minnas hur och varför; nu var han åter "dum", han antar det är så samhällets experter ser på dem, antecknar han, när de sitter relativt tryggt där inne i sin egen värld och gör sina bedömningar, den värld där de duktiga och samhällsnyttiga lever, inte bara finns till, en tillvaro med trygghet och familjeporträtt på arbetsbordet och examina och titlar och ATP och tjänstepension och sommarhus på Gotland, hur tryggt kan det bli? han insåg att just sådana tankar kan vara början till den bitterhet han vill undslippa, så han lade stillsamt ner böckerna i en byrålåda och smög ut för att köpa några burkar starköl, en pålitlig men tyvärr tämligen tillfällig tröstare, en *självmedicinering* som dock var bättre än de

fullständigt verkningslösa piller som trugades på honom av välvilliga privatläkare på 50-talet; detta var slutet på matematiken. Denna terapi kunde alltså ha lyckats, skriver han, om föräldrarna varit döda, om han inte tvingats eller lurat sig själv till att återvända - *Lots hustru!* var får han alla dessa bibelassociationer ifrån? det måste vara rester från folkskolans indoktrinerande kristendoms-kunskap, en tung faktor när det gällde kollektivets uppfostran, fördumning och disciplinering, för länge sedan.

Och medan han genomförde denna kamp, en strid som utkämpades i det förflutna, ändrades världen utanför hans högst privata slagfält - ett nytt samhälle växte fram, och då får den som gett sig av tillbaka i tiden ännu färre replipunkter att falla tillbaka på, ännu färre koordinatpunkter i verkligheten att hitta fram till, främlingskapet får ännu en dimension; datorernas tid kom, och M rådde honom att köpa en, samt ett schackspel, *Chessmaster 10th Edition*, schack hör ihop med hans inte helt nedbrunna men nu lämnade kärlek till matemati-

ken, och han inbillade sig att han med detta invalidredskap, så såg han på apparaten, åtminstone skulle kunna lära sig att spela schack på nytt, han hade börjat en gång, det förvånar honom nu efteråt att han aldrig tycks kunna ge upp helt och hållet, det måste vara resterna av den militaristiska kraften inom honom, *stormpionjären*, hans grundutbildning, bara termen kan ge honom kalla kårar nu efteråt, en stormpionjär anfaller mot alla odds, men han trivdes i armén, så länge det varade; schack är ortogonala rutor, mönster som hör ihop med hans begåvning för kartor och koordinatsystem - fortfarande minns han teckningsläraren i realskolan som med ett lätt skratt sa att han inte skulle rita kartor, bilder uppifrån, när han fått till uppgift att teckna ett landskap – och han tänkte att detta skulle han lära sig att behärska, precis på samma sätt som de stod i raka ordnade led i armén; och det gick, till en viss gräns, men när han sedan skulle spela mot människor på ett kafé blev han påmind om att han ju inte tål människor; han kände svetten rinna längs ryggen och måste resa sig från bordet när rutmönstret flöt ihop framför ögonen på honom;

dessutom tålde det lilla barnet i honom inte att förlora, det hade det aldrig lärt sig, man måste vinna, man får inte bli sjuk, *det är bara mamma som får bli sjuk*, fast egentligen får inte heller hon bli sjuk, då ryter Hitler till ute i köket, radion eller farfadern, odiskutabla order - barnets största fasa måste ha varit att modern skulle tas till *dårhuset, som farmor*, den dystra resa ner längs järnvägen som länge fanns kvar i hans mardrömmar. Men helst ingen bitterhet, skriver han avslutningsvis, inte bitter som farmodern, den galna kvinnan på dårhuset (hon var dock inte bitter mot sjukhuset, det var familjen hon klandrade); ingen har ju gjort honom något, han bara råkade födas in i ett tomrum, det fanns ingen där, och inte heller det omgivande samhället har gjort honom något illa, han har knappt deltagit, bara i armén, där trivdes han en tid och där var han närmast verkligheten. Plötsligt överväldigas han, rusar ut i badrummet och hinner precis sätta sig, utan att förorena, och släppa ut den komprimerade skräcken - *nån gång måste man ge upp.*

ATT VAKNA UPP i Warszawa, minns han, det var året innan han hittade fram till M:s någotsånär trygga rum på Kungsholmen i Stockholm, då hade flyktpaniken tagit honom dit, till Warszawa, det var kanske där han för första gången började ana att det finns en annan tillvaro, han visste bara inte hur han skulle hantera upplevelsen, kanske bidrog den ändå till att han lyssnade när hans vän året därpå föreslog att han skulle ta kontakt med psykoanalytikerna, M, dock inte psykiatrin.

Alltså, Warszawa, 1979, medan Sovjetsystemet fortfarande var i sin fulla blomning, han kom dit med en bussresa från Malmö, hur han kommit till Malmö kan han inte erinra sig men han minns mycket väl att han köpte resan, sista minuten, billigt, och steg på bussen, flykten gick vidare, och allt blev lättare redan på bussen. Sedan satt han där mitt i storstadens puls, det stora hotellet ligger i korsningen av två huvudgator som han inte minns namnen på, språket ute på gatorna förblev obegripligt för honom, han kan inte ett ord polska, och tydligen var detta också en vila, att inte behöva säga någonting, inte

ta del, bara le litet försiktigt mot okända människor i trängseln på spårvagnar och bussar; och inte brydde han sig om det politiska, hur länge detta infama system möjligen skulle finnas kvar, överleva sig själv, fortsätta att plåga och förnedra människor, han hade annat att göra, ingen tänkte då att Sovjetunionen skulle falla samman tio år senare, det föreföll evigt, monolitiskt, det skulle alltid finnas där österut, både rumsligt och som ett begrepp, ett hot, dystert, lika dystert som den grådager han rest bort ifrån, även om han visste att den mest fanns inom honom, denna olustiga stämning, denna så kallade sjukdom som tycks förändras alltefter avståndet till barndomen, både i rummet och mentalt; och det var där, i den sommar som han plötsligt upplevde i Warszawa, som han insåg att han nu till slut måste systematisera sina anteckningar. Men han brydde sig inte om att skriva ner sina tankar om sovjetsystemet, det var dock inte av rädsla för de dystra män som följde efter honom några gånger, verklighetens övervakare i polisstaten, han förstod att de kontrollerade alla ensamma och företagsamma turister som gav sig ut i staden på egen hand; rädslan för

dessa män i skinnjackor var verklig, hade ett reellt skäl, var inte inbillad, om det var rädsla, den hade i varje fall inte samma dignitet som hans vanliga ångest, den som han nästan glömde i Warszawa. Han hade föregående år, i Berlin - hur kom han dit? - köpt en bunt anteckningsböcker i svartplastat A5-format, lätta att ta med sig, de ligger nu på bordet framför honom, och dem tänkte han reservera för verkligheten, tjocka häften som han trodde snart skulle innehålla sanningen, någon sorts sanning, i varje fall hans sanning, en sanning som kunde fungera, och det tänker han fortfarande när han sitter och putsar på sin motspänstiga berättelse här i detta hotellrum på Kreta, att det ju inte behöver vara den korrekta sanningen, den som etablissemanget vill ha, de duktiga där ute, *de som ska hjälpa oss*, skriver han, den lögn de behöver för att hålla *sitt* samvete lugnt; kanske är det elakt att inte godta de åtminstone utåt självsäkras recept, de som vet *vet* ju, de vet, eller *tror sig veta*, att de har ett litet piller som kan ge oss minnet av en annan barndom, en fungerande lögn, en dröm om ett liv som han själv och många med honom – man kan aldrig veta

exakt hur många - inte fick insupa med modersmjölken; han kan inte minnas att han fick någon modersmjölk alls, allt han minns är att modern i panik dolde några slangar och något som måste ha varit en bröstpump, eller var det kanske slangen till lavemangskannan? senare när den stackars lilla flickan (modern förblev denna flicka ända till den sista dagen) i sin förtvivlan fått för sig att hans avföring inte var tillräckligt regelbunden; detta kan också ha varit när brodern, lillebror, höll på att dö, på samma sätt som han själv hade varit nära att dö i barnvagnen, men det minns han inte, här får han lita helt till sin deduktionsmetod, sina olika härlednings- eller till och med slutledningsmetoder; stackars lilla Agnes och hennes förtvivlan, den finns redan med i hans anteckningar, den är en huvudingrediens, kanske skrev han det redan i Berlin. Men i Warszawa var det också något i den yttre miljön som berörde honom, som inte stämde med hans minnen av barnets föreställningar om kriget, något med hotellet, de dåligt upplysta korridorerna föreföll att vara från 1800-talet, gammalmodiga ljuskronor uppe i de höga taken, och detta stämde inte med den

bild han hade inom sig - hade inte Warszawa blivit illa åtgånget under kriget, sönderbombat, utsatt för den dåtida tyska kulturens *Stuka*-terapi, redan 1939, när polska armén först vägrade att kapitulera, och senare, 1944, när tyskarna slog ner det sista upproret medan Stalin passivt såg på, eller när SS-generalen Stroop likviderade det judiska gettot? staden måste ha varit en grushög efter alla dessa utlevelser. Gamla staden var återuppbyggd, rekonstruerad, kitsch, det kunde man tydligt se, och det stod i den turistbroschyr de fått på bussen (inte att det var kitsch) och folk sa det, på engelska, människor som försiktigt närmade sig honom när de såg att han bara var en turist som gick och tittade på de nya husen, de vågade säga några ord, kanske svartväxlare eller säkerhetstjänsten hade han tänkt och lett mot dem, men han var inte längre rädd, den vanliga paranoian hade släppt och han hade inte gjort någonting, bara svartväxlat, nere på hotelltoaletten, men det gjorde alla, det var inofficiellt tillåtet, svenskarna betraktades som valutasvin; och i bakhuvudet på honom fanns minnet av en melodi, från sommaren 1940 kanske, då var han

fem år, nu hör man den inte längre – *Sången om Warszawa*, en sorgsen sång om den förstörda staden, det minns han alldeles tydligt; redan tidigt i livet blev han alltså märkt av världskriget, det hemska som pågick långt bort, det som han trodde på något sätt också hörde ihop med föräldrarnas egendomlighet, ty det såg han tidigt även om han inte förstod det, att de inte var som andra, i varje fall trodde han det senare, i de drömmar som vette mot psykosen, som nästan blev psykosen; möjligen kan pojken ha trott att han också var den som var skyldig till kriget, han var ju släkt med en minihitler, den rytande farfadern – här i detta sista hotellrum nära Maleme vet han förvisso hur den vanvettiges tankar kan fara vart som helst, alla egentligen otänkbara tänkbarheter är fullt tänkbara i sådant feberhett tänkande, denna logik som bara är sin egen. Var hotellet en skenanläggning, ett återskapat minne precis som Gamla staden, eller hade det på något sätt överlevt de tjutande Stukaplanens dykningar? nej, han förstod att den nya betongbyggnaden hade fyllts invändigt med gamla paneler och ljuskronor och mattor; i de tysta korridorerna hade man

försökt återskapa det förflutna, minnen hos någon sedan länge död arkitekt, bilder från gamla ritningar; men några kvarter bort stod den nya tiden, det väldiga Kulturpalatset, en skyskrapa i klassisk stalinistisk monumentalstil, ett fult riktmärke mitt i staden, en gåva från det ryska folket sa den vackra kvinnliga guiden med de stålhårda ögonen, hon var missbelåten med honom för att han inte lydigt följde med på de inplanerade rundturerna i staden, men han vågade inte säga det till henne, att han inte trodde på hennes version av historieskrivningen, det ryska folket torde inte ha haft mycket att säga till om; och han tänkte inte mycket på sådant där, han grubblade inte alls längre, det hade börjat hända något nytt inom honom, det han anat redan i Berlin, lättnaden, och dessutom ska de här anteckningarna inte bli någon sorts turistguide; i sin ensamhet har han varit en turist av annat slag, på väg mot en annan sommar, den svala bris som skulle föra dem bort från barndomens sjö, det lilla innanhav där Walter och han seglade ut i någon av gårdens gamla svarttjärade flottarbåtar, där de riggat upp primitiva segel som i hård

blåst föll ner över dem, och trodde att de var på väg att lyckas med att ta sig undan in i verklighetens sommar, så tänker han sig detta nu långt efteråt när kusinen har varit död i mer än femtio år; han, Walter, säger ingenting, han finns knappast ens i drömmen, någon gång har hans bleka ansikte bara skymtat förbi, tyst - är det dit han syftar? att få kusinen att till slut också säga hur han ser på det som hände, det som inte hände och det som kanske hände, bekräfta det han själv nu sitter här och försöker filtrera fram; det var minnet av den sorgsna melodin som hade väckts i barnet inom honom, den lille krabat som tidigt började fly för sitt liv, han kan inte minnas att Walter sa något om *varför* de flydde, eller att han själv sa det, inte ens *att* de flydde, de hade inte kunnat definiera hotbilden, det var när Walter började omringas av detta ogripbara hot som han sköt sig. Redan sommaren förut, under resan till Berlin, hade han alltså upptäckt att det hände något inom honom när han lämnade det språk i vilket han är född, att han kunde uppleva stor lättnad i en främmande stad, nästan en inre frid, men först trodde han att det bara berodde på resan

i sig, det faktum att han kommit bort och kunde gå längs gatorna och känna sig lös och ledig; och han köpte de tjocka anteckningsböckerna med vaxdukspärmar för att kunna skriva ner sina tankar om detta, med titlar som ”Dagbok” och ”Anteckningar”, dessa *eftertankar* (han kan tydligen inte låta bli att leka med orden) som han nu snart måste sluta med, han kan inte fortsätta med det fåfänga hoppet om att detta skulle kunna bli en klargörande utredning om vansinnet, det slutgiltiga svaret, han får vara nöjd om det blir fragment, spegelbilder som hans kamrater i oturen kan känna igen sig i, det har i varje fall varit ett trettio år långt försök att få ordning på den förvirring han har inom sig, sådant som länge förblev obegripligt; de svarta blanka pärmarna ser mycket seriösa ut, de är snart fullskrivna, han har också tagit med sig spiralblock, han tänkte sig redan från början att det inte skulle bli något löst pladder i de svarta böckerna, inga ströanteckningar och urrivna blad, och utan att egentligen tänka på det började han skriva på tyska, rätt naturligt eftersom han befann sig i Berlin, en egen, förenklad, rotväliska utan korrekta ändelser och

böjningsformer, kanske för att än en gång dölja sig, men upptäckte att han inte var så bra på tyska, och att det dessutom fanns en broms någonstans inne i den vokabulären, den kommandoton som hör ihop med den skräckinjagande morfadern, den för barnen okände döde, *men pappa ville bara vårt bästa*, vilket var moderns och mostrarnas omkväde, något de dolde bakom bleka leenden - och nu vet han ju alltför väl att detta är hatkärleken till den kaisertyska militarismen, den som han förhoppningsvis har avbördat sig uppe vid begravningsplatsen, ambivalensen inför det faktum att han en gång älskade armén, det enda ställe där de ville ha honom; så i Warszawa gick han över till engelska, det språket kunde han bättre redan då, för mer än trettio år sedan, trots att det sett ur tysk synvinkel var fiendens språk under världskriget, där han på något sätt hade tagit Tysklands parti, i varje fall under första världskriget, samtidigt som både Walter och han höll på *RAF* och *Spitfire*, det brittiska flyget som då var hjältarnas värld, i nästa föreställning, repriserna, man fick tänka bort Hitler ur den bilden och sätta ihop verkligheten styckevis och delat så att den pas-

sade in i deras krigslekar, den dödsdans där vanvettet börjar, i varje fall för honom; egentligen var de två världskrigen ett och detsamma för det lilla barnet, och Hitler satt ju redan i köket i Kortspelarnas hus och röt, och honom kunde man inte stänga av lika lätt som rösten i radion, dem skulle man inte bry sig om, varken farfadern eller Hitler, de skulle tas som skämtsamheter, vilket var möjligt eftersom farfadern aldrig gick till handgripligheter eller satte sina hotelser i verket; med Hitler var det en annan sak, det förstod pojken ganska snart. Också tidigare, under resor till Spanien, Malaga, solkusten, hade han börjat förstå denna möjlighet till förändring, det mera kyliga och lugnt eftertänksamma betraktande som kan utvecklas när man vilar i ett annat språk, man blir mera "intellektuell" (han minns M: *intellektualisera inte*) när man är befriad från de emotionella stormar som en gång virvlades upp inne i barndomens ordvändningar, sådant som aldrig blev till det praktfulla familjegräl det borde ha blivit, utan istället svaldes - och eventuellt släpptes ut som brakande fjärtar - men då, i Spanien, hade han inte förstånd, eller insikt, till att ta

ned sådana tankar på papper, han märkte bara att han instinktivt höll sig undan från alla som talade svenska, han gick ensam på dagarna och talade engelska, samt någon spansk glosa till mannen i hotellbaren, till främlingar, någon kort replik till andra ensamma människor i Medelhavsnatten, det fanns många, på det sättet var han inte ensam om att sitta ensam; hans ensamhet är en annan, artegen, men då visste han inte riktigt hur, han mådde allt bättre och var inte så rädd som förut, till slut inte rädd alls, men glasväggen fanns kvar, dessa nattens främlingar fanns på andra sidan, han nådde inte fram till dem, han visste ju inte ens hur man gör för att komma fram till en annan människa, han drack litet för mycket, men tålde det, och avvisade också de prostituerade; och han ville inte åka "hem", ingen hemlängtan, något han kände igen från tidigare i livet, denna ständiga strävan att ge sig av *åt andra hållet*; denna längtan bort hade börjat redan i läroverket, han vet fortfarande inte riktigt vad ett hem är, det måste man lära sig som barn, att trivas hemma, han har förblivit den evige hotelliggaren. Det var först senare, i Warszawa, som han började ana

vad allt detta handlar om, att inte ha något hem därför att man inte vill ha något, och vad det beror på, detta främlingskap i ödsligheten, att resa som i en rymdkapsel genom tiden men ändå vinka åt människorna där ute och försöka se glad ut; så han började ta ner detta i de tjocka anteckningsböcker han köpt i Berlin, inte sina tankar om öststatsvärlden utanför, utan den ännu farligare berättelsen om en barndom sådan som hans, de första åren i en annan sorts ödeland, den mentala utmark där den icke definierbara ensamheten blir till, där själamorden sker.

Hans veckor i Warszawa blev i varje fall en vila, ett andningshål i den vanliga meningslösheten, men han visste ju att han skulle bli tvungen att återvända "hem" - just då en ytterst sparsamt möblerad etta i ett av Malmös mest otrevliga områden - när visumet gick ut, i varje fall när pengarna tog slut, hit till Warszawa hade han kommit därför att det var billigt, och denna billiga bussresa hade fört honom till detta rum, denna utsiktspunkt högt upp i en hotellbyggnad där han kunde överblicka sin

situation med alldeles klara ögon, se tillbaka från denna 70-talssommar och in i barndomens påstådda lycka, den felexponerade bilden av glädjen; nu såg han att allt i hans liv blivit alldeles fel, men tankarna orkade fortfarande inte riktigt värka fram de ord som formulerade ett *varför*, och som sedan eventuellt besvarade den frågan. Först nu långt efteråt, i detta hans med all sannolikhet sista hotellrum nära Maleme (men han vet så väl att han är lagd åt att ändra sig) förstår han äntligen den ohyggliga kraft som styr barnets lojalitet, och han vet fortfarande inte vad man kan göra åt detta, vad han själv skulle ha kunnat göra då, han borde ha gjort något när Walter dog men inte ens denna dramatiska plötslighet varnade honom, gjorde honom medveten om faran, och han kan fortfarande inte föreställa sig att någon skulle ha kunnat hjälpa honom, allra minst de där till synes självsäkra människorna som skriver ut piller mot barndomens ångest, kanske mest för att få det litet lugnare på avdelningarna. Samtidigt, den sommaren på 70-talet, *accepterade han också verkligheten*, om än motvilligt, och resignerade inför det faktum att han skulle bli

tvungen att återvända; i Warszawa kunde han dessutom erkänna att han var rädd, det är kanske det svåraste, i varje fall svårt nog, att erkänna inför sig själv. Här, i detta sista rum, vet han nu också *vad* han är rädd för, men då, i Warszawa, försökte han mest i minnet rekonstruera den pojke han måste ha varit, i varje fall nästan, och molnen över staden på det stora slättlandet liknade dem som finns i de fladdrande minnesbilderna från barnomens somrar i mormoderns hus, också ett slättland runt en by vid en stor sjö, allt det som han nu hoppas kunna glömma men inte kan släppa förrän han har rätt ur orsak och verkan; pojken måste ha väntat sig att Stukaplanen faktiskt skulle komma dykande, ett ljud som finns som bakgrund till rädslan för kriget, ett ondskefullt läte som han och Walter hörde på bio, rädslor som förtätades och blev omöjliga att särskilja - men då, i somrarna vid mormoderns hus, var han mindre rädd för kriget än för människorna runt omkring, nu förstår han det; det var här i Warszawa de där planen kom dykande, i en annan verklighet för länge sedan, men då, i den verklighet där han levde, den verklighet som han nu förstår

var överklig, trodde han att de skulle anfalla också honom, barnet - onda svarta fåglar, som den uppstoppade havsörnen i hallen en trappa upp i mormoderns hus, gula rovdjursögon som aldeles säkert blickade ned redan på modern när hon som liten irrade omkring genom de stora rummen med gråten i halsen - eller till och med gråtande; han har ju sett att hon kunde gråta någon gång ibland - i de vita juninätterna när hon letade efter en tröstare som inte fanns; i Warszawa förstod han det, att det var dit pojken försökt fly, mormoderns hus var den plats dit han försökte fly från Kortspelarnas hus, både för att rädda livet och för att byta samhällsklass, bara för att oturligt nog hamna i en ny problematik; galningen, den dåre han skulle bli, har aldrig någon tur, han gör hela tiden felval och förlorar, ty där, i det hus som aldrig blev färdigbyggt, var aversionen mellan modern och *hennes* syskon en nog så viktig ingrediens, det tog honom många år att lära sig att se detta, att man i det huset inte ville ha varandra eller ens se syskonens barn, och att mormodern var en galen liten flicka längst där inne bakom sin fasad av styrka och förfluten mäk-

tighet. *Det var frun i huset som förstörde dom här barnen,* en röst ur en avlägsen sommarnatt när gryningsljuset var på väg, en av Walters farbröder, ett av byns fyllon, de var ganska berusade och de gick ner mot stallet; han, Harry, skulle följa den andre på väg hem genom byn, och när han hörde de där orden, till synes omotiverade, ur tomma intet, ”filleprat”, då förstod han den inte, den djupare innebörden i denna mycket skarpsinniga kommentar, nu förstår han, också att det fanns åskådare, observatörer, ute i byn som såg att något var fel, mannen var ju dessutom släkt med Walter, en intelligent karl som det inte blev något av men som på nära håll kunde ana sprickorna i denna fasad; detta, att mormodern var galen, hon också, var omöjligt för barnen att se, det skulle ha varit outhärdligt, att förstå hur hon avskydde det hus som hon sades älska över allt annat, en kärlek till detta hus som är en viktig ingrediens i hans barndoms falska sommar, och framför allt i moderns, dessa somrar sammanfaller, överlappar varandra, detta är insikter som ett barn inte överlever, att själva grunden för tillvaron visar sig vara ett gungfly, men det visste han inte då, som

tur var. De tog aldrig i varandra i varandra, varken i moderns syskonskara, som av mormodern tilltalades i kollektiv pluralis, och han skakade alltid hand när han kom resande; modern log vänligt där hon satt i bilen vid järnvägsstationen och såg honom komma med sin slitna resväska; de var väluppfostrade och tog i hand. En enda gång höll han litet tafatt om henne, när Vincent hade avlidit, det var ett spel, de låtsades känna sorg - på samma sätt som han höll om Walters mor när denne hade skjuttit sig; han undrar fortfarande om mostern då faktiskt *kände* sin sorg, kanske var det mest en ritual, vid det tillfället anade han dock avståndet, den bottenlösa avgrund som fanns mellan dem, mellan dem alla i dessa två förtappade generationer - inte ens när modern låg och dog kunde han klappa henne på kinden, hon skulle heller inte ha velat det, men han satt hos henne i alla fall, i åtta outhärdliga år, och han härdade ut, man härdar ut eller dör, vissa nätter i det gamla huset önskade han att han hade varit död.

Hur som helst, han förstod att generaler, särskilt de tyska,

var starka människor, och han hamnade i armén, inte ovanligt eftersom man där får lyda order och hålla sig till ett strikt reglemente, man behöver inte tänka på något annat än tjänstens hårda och välgörande tristess, förvirringen radas upp på led och får en struktur, och i armén omfamnar man inte människor, man står två meter bort och ger order, det var det liv han passade för; han kommer alltid tillbaka till armén, där var han starkast, där hörde han till, där ville de ha honom, där tyckte de kanske till och med om honom, en tid, några år, innan ångestens bataljoner började marschera mot honom från någonstans utanför regementet, också där, inte ens där kunde han i längden finna skydd från de kalla vindilarna från barndomen. Ty den tyska militarismen stod ju att finna, osökt, i slakten, 1800-talsmodellen, det tyska från före Hitler, fanns lagrad i krigshistoriska böcker och i fraser som fladdrade förbi i moderns hem, egenomligt nog, att det tyska fanns där långt bort i avkroken, tycker han fortfarande, men man måste förstå det skrivna ordets kraft, och på den tiden var Tyskland föregångslandet; i varje fall hade barnet tillgång till sådana

böcker i mormoderns stora hus, nästan en herrgård, det växande slott som aldrig blev färdigbyggt, också ett outhärdligt minne eftersom modern, tydligen, han vet inte riktigt hur det gick till, också lade på honom uppdraget att bygga färdigt allt det som aldrig blivit klart (nu tänker han på Strindberg, *det växande slottet*, gardeskasernerna som byggdes på Gärdet, mitt emot hans bostad, en egendomlig koppling till det första regemente han kom till, också en förebild, men det högmodet har han aldrig plågats av, att han skulle bli den store författaren, han har aldrig velat bli författare, det är bara det att han har ett uppdrag).

Men i Warszawa aktade han sig noga för att skriva något om systemet, om kommunistvärlden utanför turisthotellets valutasvinaktiga värld; turistpolisen, eller vilka de var, kontrollerade honom flera gånger den första veckan, de trängde sig in bakom honom i en kö på en kaffeservering och sa något till honom, flickan bakom disken blev blek, de ville ta reda på om han talade polska, och samme man som serverat honom på ett kafé i

Lazienkowskiparken stod följande dag i hotellvestibulen och tittade på alla turister som passerade, dold bakom en tidning trodde han, dessutom hade de varit inne i hans rum och rotat runt i skrivbordslådorna, förmodligen sett att han skrev på engelska, skjutit igen lådorna så att allt kommit i oordning, kanske var det meningen att han skulle märka att de varit där, men whiskybuteljen på bordet hade de inte rört; han hade ställt den där, utan att öppna den, som en symbol, ett tecken på att han höll på att ta sig in i verkligheten, in i en tillvaro som fungerade, han behövde inte dricka om han inte ville, ty plötsligt ville han helt enkelt inte; det hade varit likadant i Berlin ett år tidigare, under veckan där hade han bara druckit ett glas öl eftersom man väl knappast kan besöka Tyskland utan att smaka på ölet; whiskybuteljen stod nu där på bordet, så att inte bara säkerhetspolisen utan också städerskorna kunde se den, den måste ha varit värd en förmögenhet för dem. Hur som helst, buteljen stod där orörd eftersom han inte behövde alkoholen, och han var inte rädd för polisen, han hade inte gjort något, hans ångest var borta, och han förstod nu alldeles

klart att det som generade denna ångest fanns "där hemma"; och detta med polisen var ingen paranoia, de kontrollerade säkert turister rent rutinmässigt, särskilt en kraftigt byggd man i sina bästa år som for omkring ensam på spårvagnarna i staden, och som dessutom skrev på engelska i tjocka svarta häften som de hade bläddrat i, så han var inte rädd, han hade inte gjort någonting, och han tog inte kontakt med polacker; verkligheten fanns där ute på gatorna, och det var ingen särskilt trevlig verklighet, men han bara reste genom den som en vanlig turist, fortfarande ensam, och nu *passade det* att vara turist i tillvaron, det stämde med verkligheten, som turist fick man vara ifred om man inte gjorde eller sa någonting olämpligt, eller tog kontakt med folk, om han blivit rädd då skulle detta ha varit en annan sorts rädsla, den verkliga rädslan när man någotsånär vet vad man är rädd för; att umgås med de prostituerade ansågs tydligen lämpligt, i varje fall tillåtet, och det var egentligen bara de som talade god engelska, de hade säkert varit tvungna att lära sig det för affärernas skull, han blev populär hos dem, trodde han, eftersom han gav dem

cigaretter ur den limpa han köpt på båten trots att han inte röker, och så ville han bara prata litet; efteråt har han tänkt att det kanske var de som tipsade säkerhetspolisen, att han var en konstig typ som inte ville ligga med dem; en äldre man från Borås blev rånad och satt skamsen och nykter vid matbordet de sista dagarna, han tog tacksamt emot några dollar, en liten förmögenhet på den platsen, och sa att han skulle skicka pengarna, men hörde aldrig av sig, vilket han, Harry, inte heller hade väntat sig. Turistguiden, en mycket vacker valkyria runt de trettio, ville honom någonting, något han inte förstod, sådant som han aldrig har förstått, vad folk egentligen menar, kanske tillhörde hon säkerhetspolisen, bara pikant tyckte han, han var inte rädd längre, eller också letade hon efter en svensk att gifta sig med, han såg kanske lämplig ut, etablerad, skötsam, han sprang inte efter horor, och kraftig och vältränad, ett årtionde innan hans ölfetma började bli påtaglig, skvalpande veck ovanför livremmen som senare ytterligare skulle fyllas ut av Mianserinet, ännu en äckelfaktor. Hon skulle bara veta, tänkte han, vem jag blir när jag kommer ”hem” – hon

talade utmärkt engelska, och därför växlade de ibland några ord, en nästan metallisk stämma, van att ge order, hon var säkert politruk av något slag, eller löjtnant i säkerhetstjänsten, i varje fall ville hon hålla reda på dem, denna skock av turister; han lekte med tanken att stanna kvar, att bli vän med den här kvinnan, hon skulle nog ha kunnat ordna så att han fick tillstånd att stanna en tid; någonstans där ute i staden, i något grått myndighetshus, hade hon säkert någon, en älskare eller en överordnad som beundrade henne, någon som kunde sätta en stämpel på ett grått papper så att han fick stanna, åtminstone några veckor till; han kunde säga att han skrev på en bok, en reseguide om Warszawa, att han behövde lugn och ro, det skulle förklara varför han ville stanna, men han frågade aldrig, han såg något i hennes ögon men vet fortfarande inte vad det var, kanske var det hat. Nedanför rummets öppna fönster fanns stadens sommar, och dess ljud, inte så många bilar här, mest gnisslet och slamret från spårvagnar, *tramvaj*, biljetten kostade några ören, en gammal kvinna sålde dem nere i hotellrestaurangens garderob, hon blev förfärad när han köpte

en hel remsa, tio papperslappar som skulle stickas in i en primitiv håltagningsmanick i spårvagnarna och bussarna, han såg ingen annan som gjorde det, bara han själv, noggrant, varken polisen eller säkerhetstjänsten skulle kunna komma på honom med något ohederligt, inte heller överjaget, men denna inre polis hade han nu nästan glömt bort.

Och dessa episoder, skriver han nu här i Maleme, med förföljare, skulle kunna vara typiska, nästan klassiska, om de varit inbillade - den paranoide som tror att han är förföljd; han har ju någon gång sett det korta läkarflinet när han försökt säga något om hur det är att förföljas av skuggor som bara finns inom en, det välvilliga överslätande, *bortförklarande*, leendet från dem som *vet*; men där och då var det faktiskt som det var, man kontrollerade, slumpmässigt, turister som rörde sig ensamma i staden, han förstod det och han var alldeles lugn; det är "där hemma" som han kontrolleras av en grymt påstridig censor, det är där han har en annan säkerhetstjänst att frukta, i Warszawa var den verklig och därför ofar-

lig, paradoxalt nog, eftersom han visste att han var betydlig och inte hade gjort något fel, och han befann sig i verkligheten, i varje fall ganska nära; vanvettets onda skuggor lämnade honom i fred, de tillhör den andra världen, den undre värld som han sugts ner i när han kommer ”hem”, och där, eller snarare inom honom, finns fortfarande de hjälplösa föräldrarna, trots att de är döda, värdelösa ur det lilla barnets synvinkel, liksom de övriga släktingarna, inte minst de retsamma morbröderna, alla de som inte ville ha det lilla barnet, och som barnet inte ville ha, dem som han inte vill träffa mer, helst inte ens tänka på, om de dyker upp i hans medvetande gör de med sina mumlande röster allt vad de kan för att förvirra begreppen, han fruktar att han aldrig kommer att bli kvitt dem, inte ens nu när de är döda, de kommer alltid att stå mellan honom och verkligheten, för att se till så att han misslyckas, i största välmening, låsta i sin egen galenskap, den som ingen ser, de tror att fel är rätt; för att stå ut måste man skapa något sorts skydd, det är lätt att förstå, ett försvar, till exempel bli författare och skriva om något helt annat än det outhärdliga, helst kan-

ske om en fiktiv barndom, den lyckliga varianten, andra föräldrar, det är dock ett alternativ som han aldrig har kunnat föreställa sig för egen del – men det var ju egentligen det han gjorde i verkligheten; pojken gjorde sig stark genom att hoppa över de föräldrar som han fann värdelösa, löjliga, och vände sig till de mäktiga döda i slakten, på moderns sida i förlängningen Bismarck. Han blev som en människa från 1800-talets Tyskland, eller kanske Norge om man följer det nästan utsuddade spår som ledde honom bort mot den nästan inte alls dokumenterade tomhet som farfadern materialiserades ur, knappast några dokument alls, mest bara fasterns omkväde *pappas rika kusiner* samt några brev och ett par bleknande fotografier, han vet inte riktigt vilka de var, de där kusinerna, den miljö som farfaderns far eller farfar flytt ifrån; flyktingskapet har helt naturligt blivit den dominerande undertexten i det han försöker skriva. I Warszawa började han förstå det här, men sidorna i de tjocka vaxdukshäftena förblev ändå nästan tomma, han visste att han snart måste börja men han kunde inte, han gick som katten runt het gröt, det blev bara litet

lösa noteringar, mest i dagboken, om hans strövtåg ute i staden; att skriva om det onda är som att bege sig tillbaka till platsen för brottet, det brott man utsattes för men ändå på något sätt är skyldig till, till psykets Auschwitz, vem återvänder frivilligt dit? det är farligt, man sugts tillbaka in i malströmmen, hur lätt som helst - och hur ska man kunna vara säker på att ta sig tillbaka därifrån, från barndomens ödeland? Så han for med spår-vagnarna, långt ut till ändhållplatserna, genom den stora stad där han funnit ett oväntat lugn, men där fortfarande ingen berörde honom, egentligen inte ens den vackra guiden, och han försökte intala sig att det kunde lyckas, detta skrivande, precis som han intalar sig det samma nu, att han kommer att kunna skriva om den där pojken som han var en gång, han måste hinna med det innan han dör; de där veckorna i Warszawa tyckte han att han stod mycket längre från döden än han gjort tjugofem år tidigare, då när allt brast för honom, han tänkte: nu börjar jag, det är bara att sätta pennan på papperet - men så enkelt var det naturligtvis inte, han fick inte skriva ner det, inte nu heller; Censorn och den

galna modern dyker alltid upp vid hans sida och säger att han inte får, ibland också fastern, vilkens halvt hysteriska *åh vilken lycklig barndom vi hade* han aldrig ska glömma, aldrig fadern, denne brydde sig inte om någonting, han dyker aldrig upp ens i drömmen, där finns bara ett tomrum, *jag tror att han knappt visste om att han hade er två pojkar*, en av moderns omedvetet uttalade sanningar långt senare när hon låg och dog, uttryck som han själv aldrig fick använda eller ens komma i närheten av, inte ens när han blivit vuxen; sådana ord verkar fortfarande i det fördolda, i galenskapens värld där allt till att börja med är fördolt innan det kokar över och blir synligt; om han är riktigt olydig står morfadern och Bismarck där i drömmen som arketyfiska bestraffare, de döda patriarker som han förmodligen försökte bli lik, deras nedsuddade avbild finns ju nu i spegeln framför honom, och en gång, i en av sina få *mikropsykoser*, såg han faktiskt morfadern, som en skugga av Gud uppe mellan molnen, ett ytterst obehagligt ögonblick, då var det nära, men han tog sig tillbaka. Bara att tänka på det, bakgrunden, då, på spårvagnarna i Warszawa, gjorde

att han kände *suget* i malströmmens utkanter, alldeles som vid forsen - detta evinnerliga ljud som också länge fanns i hans drömmar - ute i älven vid Kortspelarnas hus, pojken vet att man inte får simma för nära kanten av det svarta vattnet, där börjar *suget*, skräcken för det som kallas psykisk sjukdom, sinnessjukdom, galenskap, av dem som vet, de duktiga som söker den exakta diagnosen, en annan sorts dårskap - kalla kirurgögon som letar efter något att skära i, hjärnan, själen, nej, den tror han inte på, psyket då, ja, det får duga som namn på det till stora delar oförståeliga som vi bär inom oss; plågan, det de vill bota, avtar med kvadraten på avståndet till nollpunkten, det vantrivselns centrum som han kommer ifrån, kylan i potatiskällaren i de fördömdas hus, den bostad där de tvingades sova de första åren, det *näste* (farmoderns benämning när hon kom hem från dårhuset och började delge dem sina åsikter, utdela sina förbannelser) dit pojken inte ville gå hem ens när vinterkvällen började bli ordentligt kall - han försökte övertala, tvinga, kamraterna att fortsätta bandyspelandet trots att månen redan stod kall och blå över skogarna. Som en in-

stängd fågel, dess vingar slår mot glasrutan, den kommer inte ut, alldeles som galningen, han som om och om igen i förtvivlan upprepar samma meningslöshet men inte lär sig något av misstagen, men själv har han nu lärt sig det, att förstå orsaken till alla sina tillkortakommanden, även om det har varit långt till dessa svar som fanns nerfrysta i undervärlden, den källare där han satt ensam och funderade; i varje fall visste han det när han, i Warszawa, hade fått en tillfällig semester och for omkring på spårvagnarna genom verklighetens sommar, och det blev ändå till slut några anteckningar, nu gäller det bara att fortsätta. Warszawa, av alla platser, den stad mitt i de förflutna fasornas Europa där han kom ihåg vad det var han hade glömt.

Han sätter punkt och tittar upp, anar att rummets tomhet snart kommer att överväldiga honom, han kan inte längre fylla det med någon förhoppning, han kommer aldrig att ta sig ur sitt livs isoleringscell, resan är slut, detta måste bli det sista hotellet. Och han tycker nästan att han *hör* Censorns försmädliga röst: Du vågar inte.

Och moderns röst finns med som en viskning i bakgrunden: Du får absolut inte göra som Walter! Han lyssnar, var det röster? inte bara hans mest fördolda tankar; detta, att tankar blir röster, skulle då på något sätt besanna följdriktigheten, återställa logiken, den inre sanningen i galningens tänkande – fast man hörde naturligtvis rösterna först, inne i barnets magiska värld, även om man har glömt det. Han lägger pennan ifrån sig, det går inte att reda ut det här, i varje fall inte idag.

WALTER GICK ALDRIG in i Kortspelarnas hus, det minns han tydligt, hur kusinen stod och väntade borta vid postlådorna när de skulle gå på bio; nu förstår han ju varför. Och brodern flydde till en grannfamilj, det räddade honom, långa perioder bodde han tydligen inte alls i de fördömdas hus, och varför hade de aldrig sällskap till skolan? hade Eddy redan flyttat till den där skolkamraten, eller kan han ha varit bortskickad, till

uppfostringsanstalten? detta hotfulla ord, det får han, Harry, aldrig veta, och han vill egentligen inte; döden har lagt sin barmhärtiga slöja över alltsammans, de deltagande personerna i detta drama finns inte mer, inte ens han själv; den som nu skriver detta är en annan ... och nu börjar svindeln, han bör inte ens i tankarna gå tillbaka till det där huset ... men någon hade ju sett något, den där kvinnan, *socialfittan*, sökte faktiskt en gång upp honom också ute på skolgården; hon log troligen vänligt och sa, han minns det nästan: Vill du prata med mig, är du något du vill berätta för mig? Men han avvisade henne, det måste han ju ha gjort även om han inte minns hur; med föraktet naturligtvis, det förakt som han lärt in för att stöta bort människorna, både vän och fiende, han ser ingen skillnad på dem; och det var inte bara tanten ute på gården som var misstänksam, en dag fick han stanna i skolsalen, ensam med läraren sedan alla andra gått ut på rasten, denne satt i katedern och tittade ner på honom, inte ovänligt, snarast bekymrat eller undrande, men det har han möjligen lagt på efteråt när han rekonstruerat vad som sannolikt hände:

Spelar dom kort hemma hos er, på söndagarna? Något högg till i honom, ett kommando inifrån, han visste att han måste ljuga: Jaa, ibland, men ... fast inte på söndagarna - det var förbjudet att spela poker före högmässan, han tror att han minns det, i varje fall trodde pojken det. Är det bråkigt på nätterna? fortsatte läraren. Nej, svarade han försiktigt, dom hörs inte, dom sitter en trappa opp ... och så går dom hem tidigt. Hm ... Han vet inte om läraren trodde honom, eller vad som kom ut av detta samtal, säkert var det ett uppdrag som den stränge mannen i katedern fått av socialtanten; och vad skulle han göra? pojken hade mycket goda betyg och hans mormor var rik och bodde i ett herrgårdsliknande hus med många rum, dit kunde ju modern flytta om det blev för besvärligt - ingen utomstående kunde se moderns väl dolda galenskap, och hon hade status kvar efter sin far, den mytologiske morfadern - men broderns betyg hade börjat dala, minst sagt ... och han har en förnimmelse av att denne då och då försvann ur huset, att han suddas bort från de mer eller mindre "manifesta" minnesbilderna, möjligen var han på uppfostrings-

anstalten, detta ord som fortfarande kan eka till i hans inre, i hans drömmar om tortyren, eller också bodde han helt enkelt hos kamraten. Tre personer skulle kanske ha kunnat rädda honom undan denna barndom - socialtanten, hans småskolefröken eller läraren i folkskolan; kanske också farfaderns bror, men denne dök upp bara en gång, en kort inspektion innan han nästa dag tog tåget tillbaka söderut och försvann ur deras liv. Här borde han nu sätta punkt, han är för gammal, han måste tänka på blodtrycket, detta kapitel blir aldrig skrivet ... inte heller kapitlet om mormoderns hus, hur han cyklade genom regn och slask och sol på sin röda Rex till det stora hus där de inte heller ville ha honom ... på vintrarna tog han en genväg genom skogen, på skidor ... bara några stillbilder ur idyllen, korta klipp ur den mångfald han har att välja av ... morbröderna hade varit elaka retsamma och grymma mot sina systrar ... tiken Donna, den hund de älskade en tid (kunde dessa barn älska, han tvivlar, de kanske försökte, precis som de älskade den gulraggiga Islandshäst och den lilla vagn de körde omkring med, den såldes, troligen därför att de

tyckte för mycket om den), hur hunden födde nere i ladugården och hur Bill - den morbror som han sedan, efter att ha sett Tjechovs pjäs i TV, kom att kalla *Onkel Vanja*, den evige hemmasonen - tog valparna och kastade dem ner i avloppsbrunnen, *pissbrunnen*, trots att lilla Agnes stod och grät och bönade och bad; sista gången hon med resignerad röst berättade denna idylliska episod var bara några månader innan hon dog; till denna grymhet har han fortfarande inga kommentarer, det finns inget att tillägga ... moderns uppfostran torde dessutom rent allmänt kunna betecknas som psykisk tortyr, tysk militaristisk tortyr ... de hade också haft stränga hushållerskor, eller kökspigor, flera stycken ... och ett plötsligt raseriutbrott minns han, han och Walter hade kastat stenar ut genom de blyinfattade fönstren i lekstugan ... Alltså kommer han inte att kunna skriva utförligt om detta, mormoderns hus, bara några korta anteckningar till innan han slår ihop det häftet... där fanns också en husfru, flera som försvunnit i anonymiteten, en av dem möjligen tysk, i varje fall till sinne- laget, modern ville inte ge dem något namn, inte ens när

hon låg och dog, *dom var så många så, jag vill inte prata om det här*; dessa barn, modern och mostrarna, hade tydligen sökt sig till kökspersonalen för att få hjälp, tröst, vilket de knappast fick; däremot har han förstått att folkloristiska skrämselfigurer som *kärringen i sjön* emanerar från dessa pigor ... men det värsta var det han nu kallar *mormors timmar*, mormoderns dagliga depression då hon vid tretiden försvann in på sitt rum, en rytm som fortfarande sitter i hans kropp, eller var det sitter, ett minne som han fortfarande påtagligt bär med sig, döden på eftermiddagen, eftermiddagssyndromet (*fredagssyndromet* hör däremot ihop med Kortspelarnas hus, det var när pojken såg moderns bleka ansikte invänta helgens pokerutlevelse, *det var som att hamna i helvetet*) som han nu kallar det; denna mormoderns galenskap, om det var galenskap, han gör ett frågetecken, tog det honom ett liv att förstå, men tecknen hade funnits där, läkare från länshuvudstaden på besök, specialister - i vad? barnen visste att de inte fick fråga; hur som helst, de kom iväg till realskolan och det kunde ha räddat dem; han bläddrar tillbaka, Walter borde naturligtvis få ett

särskilt avsnitt i dessa anteckningar, men dit orkar han knappast heller en gång till, inte in i en detaljerad utredning av orsakerna till detta självmord, en gammal man måste tänka litet på sitt blodtryck; och det hände ju egentligen ingenting, om man ser det ur en mera trivial synvinkel, i förväg, när man inte vet vad som kommer att hända, vad de onda nornorna förbereder, nej, vad som var förberett åt dem av tidigare generationer - två landsortspojkar som fick chansen att gå på läroverk, och ingen kunde se, eller kunde ha sett, att de bar katastrofen med sig i sina billiga skolväskor, för billiga var väskorna, allt skulle vara billigt, de visste att mormodern måste vara miljonär, det stod timmer och växte ute i skogarna, men de skulle leva som fattiga, de vuxna orkade inte sköta tillgångarna, de orkade inte ens reagera när skog stals från avlägsna avverkningsplatser, men allt detta insåg han först långt senare, att de mitt i denna fattigdom hade levt kvar i resterna någon sorts sönderslagen, ofullbordad, överklasstillvaro; bara ett fåtal av de vuxna hade ordnade arbeten någon längre tid, de kunde ta sig ledigt utan att ha någon pension, som farfadern, denne

kortspelare som trivdes med sin dagdrivartillvaro och hårdnackat förnekade att han alls hade fått någon pension. Men i moderns barndomshem fanns mormodern alltså länge kvar; det har varit en gåta för honom varför hon inte ingrep tidigare, varför hon lät dottern bo kvar i Kortspelarnas hus; först nu, sent i livet, alldeles för sent (fast vad skulle han ha gjort om han insett det redan som ung? han gör ännu ett frågetecken), kan han förstå denne avlägsne mormoders handlingsförklaring, hon kom dem aldrig nära, rörde inte vid barnbarnen, han hälsade genom att ta henne i hand, och hon hade förblivit en hjälplös liten flicka som inte visste hur man ska hantera verkligheten när maken avled, sannolikt sköt sig i efterdyningarna av Kreugerkraschen; det värsta, som Walter och han upplevde det, var att hon gav bort det mäktiga familjenamnet till mycket avlägsna släktingar, länge sedan glömda kusiners barn, som kom och frågade om de fick ta det; det blev skandal, vilket pojkarna noga registrerade utan att riktigt förstå vad som hände; socknens prost kom i sin stora svarta bil och satt med mormodern vid kaffebordet i bersån och frågade om

det verkligen skulle vara så; det skulle det, och nu förstår han att hon hatade det hus dit hon kommit som ung flicka; hon ville utplåna dem, slakten, minnet av dem - och nu är de utplånade; halva socknen bär det där namnet som han inte längre vill tänka på; han och Walter tittade på varandra, *ska dom där skitarna heta som morfar*, flinade och sprang ut i barndomens falska sommar, vad angick det dem att fullständiga främlingar fick namnet? det skulle han förstå först långt senare när Walter var död, omfattningen av det sveket, att nu hade också mormodern svikit dem, men att hon var galen orkade han inte tänka förrän långt senare; detta var klimax, undfallenhetens kulmination, att ge bort namnet, en liten flicka som hämnades, hon var arton år när hon giftes bort, och hon födde sju barn, hon hade skäl att hämnas, hon hade fått nog, *åh, mamma älskade den här gården*, en version som han inte tror på, men han kan ju ha fel. Mormodern torde ha varit hans näst sista chans att nå ut i livet, om armén var den sista, och från hennes hus har han ett minne som han möjligen skulle kunna ta med sig – solljuset genom lövverket, han ligger en trappa

upp i mormoderns hus och läser, bakom ett stort fönster som vetter ut mot den stora parkliknande trädgård som nu har ruttnat ner, rummet innanför balkongen, hans fristad under somrarna, läsandet som flykt - krampaktiga spänningar som han kände först långt senare i livet, kroppen minns det, att han borde ha flytt på riktigt i stället för att ligga på rygg i sängen och balansera boken mot bröstet och smita in i fantasier, det mest verkliga handlade om kriget; han tvekar dock också inför denna bild, han stryker över.

ATT FÖRSVARA SIG, det blir sedan den viktigaste uppgiften, att inte släppa någon över vallgraven, in i fästningen; han skriver detta redan samma kväll, det börjar bli bråttom, han letar med ilningar av desperation i magtrakten efter ett slut på sin berättelse, i varje fall någon sorts avrundning, det ligger bortom det möjligas gräns, i varje fall för honom, att finna ett elegant avslut,

en berättelse av den här digniteten kan bara sluta med döden, den får mynna ut i tomhet, det får bli som det blir, minnet av barndomens å får rinna ut i ingenting, vad som hände under den stilla ytan kan han kanske aldrig reda ut i detalj, en faktor som han dock redan tagit med i sin kalkyl, men han skulle så gärna vilja komma fram till minsta gemensamma nämnaren, det allmängiltiga, inte bara det som är specifikt i just hans eget fall. För att stå ut måste man alltså försvara sig, och han antecknar att det har han verkligen gjort, både inåt och utåt, både mot de stränga rösterna - han vet att de finns där fast han bara *nästan* har hört dem - och mot den farliga omgivningen; kan man inte det då är allt snart slut och förbi, då blir bördan för tung och man sugts ner i malströmmen, rädslan urholkar själen tills där bara finns en svart avgrund att låta sig uppslukas av; man projicerar därför sin skräck, sina tillkortakommanden, allt farligt, på den bild av världen man bär med sig, människorna på andra sidan om glasväggen, ty förr eller senare upptäcker man den där barriären, om man lever tillräckligt länge gör man det, folk där utanför är

farliga, det är de som jagar dig, plågar dig och skrattar åt dina ambitiösa försök att åstadkomma någonting, att göra något av ditt liv; när man förlorat förståndet tror man på allt det där, att man är världens mittpunkt och utsatt för ständiga attacker, den psykiskt störde kan inte förstå världens vänliga likgiltighet; ofta kan ens attityder uppfattas som aggressiva, i varje fall kalla och avvisande, föraktfulla, och flykten är i sig själv naturligtvis ett försvar, man håller sig undan, man vill komma bort från det farliga, gömma sig, inte ha någon bestämd adress eller något telefonnummer, helst inte heller något fast arbete där de kan hitta en, man vill bort från ett hot som man inte kan klart definiera, men man kommer aldrig fram någonstans eftersom man, också om man tagit sig in i ett annat språk, inte självklart blir en av de andra, det fordras målmedvetna ansträngningar för att ta sig ur det amänskliga om man som barn inte självklart fick en tillhörighet; det tog honom nästan ett helt liv att inse, acceptera, att man inte kan leva utan någon form av hemvist, och ibland kan man hamna i olämpligt sällskap när man desperat letar efter någon, vem som helst

får duga – och när man till slut inte kan hålla emot längre då faller man in i psykosen, eller också kan man, om man är tillräckligt stark, hålla sig kvar i det han tidigare i dessa anteckningar kallat Förstadiet; det han själv hela tiden har flytt ifrån är naturligtvis Kortspelarnas hus, och det han flydde till var Mormors hus, men där ville de heller inte ha honom, man ville inte ha några barn, men mormodern blev ändå ett skydd, en tid, tills både Walter och han själv förstod att hon inte orkade med dem; svaren är hur enkla som helst när man äntligen kan börja se omständigheterna, hur det faktiskt förhöll sig, när man börjar ”få upp ögonen”, när man vågar börja försvara sig - om än bara i hemlighet, bakom en ridå av snäll undergivenhet - mot den terror man vant sig vid i barndomshemmet. När han flydde var det alltså ”bara” i Förstadiet han hamnade, han lyckades klamra mig fast vid kanten, han föll inte ner i den slutgiltiga katastrofen, så när det gäller upplevelsen av en lång och förödande psykos har han ingen erfarenhet, hans psykotiska upplevelser har varit korta, kanske bara sekunder, och dessa sekunder var verkligen något alldeles

säreget, de innehöll krigets stämningar, nattmaror i gryningen som man inte tar sig ur, en förtätning av Förstadiets vanliga grådaskighet, en tunnel som leder mot det okända - och då, när det ohyggliga har inneslutit en, börjar väggarna försvinna, både jagets gränser och de försvar man byggt upp, men också det fysiska rummets verklighet; man svävar ensam över tomma avgrunden, det stora svarta hål som man inte vill sugas ner i, man gör motstånd, och för att lyckas med detta motstånd måste man vara besatt av den erforderliga disciplinen, samma kraft som förstörde en kan bli en tillgång. För att förstå vansinnets innersta väsen måste man dessutom ha en förstahandsupplevelse av att inte känna någonting, att helt enkelt inte veta vad känslor är, allt annat kan inte bli mer än bleka redogörelser i efterhand; och bakom en finns hela tiden de manande eller retsamma rösterna, det är omvittnat, om det är röster, för sin egen del har han alltså bara upplevt det och minns det som ekon ur de egna tankarna; bara en gång *hörde* han verkligen en röst, det var för länge sedan när den döde morfadern gav honom order att bli officer, en epi-

sod som inträffade den andra hösten i skolstaden, den stad som också skulle bli hans regementsstad, den stad dit han kom i sitt sökande efter Fadern, den stad där morfadern avlidit på det ansedda träpatronhotellet (ett hotell som han, ett liv senare, till sin glädje i tidningen kunde läsa hade brunnit ner), troligen självmord, sådant som man kanske skulle kunna ta reda på i polisens gamla förundersökningsprotokoll, men vad skulle det tjäna till, han orkar inte gå tillbaka till den händelsen en gång till eftersom han redan vet det han behöver känna till, *följverkningarna* av morfaderns död, den katastrofstämning som lade sig som en förlamning över moderns släkt, en vanmakt som modern och hennes syskon aldrig tog sig ur, de försökte inte ens, inte heller mormodern; detta är den avgörande katastrofen i *moderns* släkt, sett ur hans och Walters synvinkel, en klart definierad och fullt urskiljbar händelse till skillnad från katastrofen i *farfaderns* släkt, säkert en lika hemsk tilldragelse, eller serie av omständigheter, men omöjlig för honom att få syn på då långt efteråt när han kom till insikt om att han haft otur att bli placerad i *origo*, den skärningspunkt där dessa

olyckliga människor, föräldrarna, hade träffats; vad som hänt i *Walters* faders på sitt sätt bisarra släkt har han aldrig brytt sig om att ta reda på, Walter var redan död när hans eget grubblande började, *factum est*, där fanns inget mer att göra trodde han, Walters död hade kommit som en blixtnedslag från klar himmel; de försvarande krafterna inom honom förvandlade också döden till en *tillfällighet*, på samma sätt som broderns självmordsförsök långt senare *glömdes bort*, hur långt kan självbedrägeri föra? Att höra den döde morfaders röst var en egenartad upplevelse som han alls inte förstod då, och som han också snabbt glömde bort; sådana röster, som ofta ger befallningar, är naturligtvis röster ur barnets förflutna, order som faktiskt gavs, gräl, tillsägelser, ovilja, retsamhet, men "den sjuke" upplever dem som röster utifrån eftersom han har förträngt de olustiga minnena och hoten; kort sagt, när man inte orkar längre då övervämmas man inifrån av barnets kaotiska upplevelser, då hör man röster och ser litet av varje. Redan tidigare, när relationen till modern blivit komplicerad, och förhållandet till verkligheten har börjat skeva, när man får

en hjälplös mor att ta hand om, sörja för, då kan det bli svårt att skiljas från henne, att skilja ut henne från sig själv, man kanske mer eller mindre övertar hennes sätt att se på livet; han kunde till slut göra det, förstå att han ser på livet genom moderns diskreta psykos, hennes noga kontrollerade hjälplöshet, hennes närsynthet, inte bara ögonens, den begränsade utblicken hos en liten förvirrad flicka som tittar ut i byn, skyddad av faderns makt, tills han dog, hon vill ingenstans, hon blir kvar inom faderns trollkrets också när han är borta; man kan ringa ut i världen på byns enda telefon, men att bege sig dit bort kommer hon sig inte för med, hon skickar den *duktige*, alltför duktige, sonen till att utföra alla de livets uppgifter som hon själv inte orkade slutföra, eller ens påbörja. Vissa psykoser tycks alltså gå att kontrollera (han hör experternas skratt; han och andra galningar ger säkert upphov till många lustiga berättelser bakom skål och vägg), han kan inte tyda sina anteckningar på annat sätt, om man inte ansätts alltför mycket av verkligheten, om man har vissa ekonomiska möjligheter så att man kan dra sig tillbaka från livet och mer eller mind-

re bara vegetera under långa perioder; han tänker sig denna "kontrollerade" psykos som ett något *snedställt* koordinatsystem (han blir aldrig riktigt kvitt denna olyckliga kärlek till matematiken) där fixpunkterna, linjernas skärningspunkter, överensstämmer med verklighetens ortogonala, *rätvinkliga*, koordinatsystem; man får därmed möjlighet att orientera sig fram genom livet, under förutsättning att det inte ställs alltför stora krav på en, man irrar fram mellan dessa fasta orienteringspunkter, platser där man kan få en kort vila, finna skydd undan förvirringens pinande blåst; han har i någon tidning sett att man numera har börjat tala om "den empiriske patienten", man har börjat förstå, i den mån man inte förstått det redan för länge sedan, en och annan har gjort det, han är inte först. Han blev tidigt sina föräldrars förälder, liksom han var lillebrors, tills denne flydde till en grannfamilj och gick förlorad för honom, men det räddade brodern in i ett annat liv, det faktum att han tog sig undan, ut ur Kortspelarnas hus, "spelkortarna" kallade han dessa veckoslutens marodörer, och de skrattade, också modern skrattade, de försökte skämta

om det, tills de inte skämtade alls, inte ens försökte; denne förlorade broder behandlade honom tidvis, särskilt mot slutet av sitt liv, på det hårdnackat skrikiga, halvt psykopatiska och envist enkelspåriga sätt som han lärt sig av farfadern, men han, storebror, fick inte låtsas om det; modern fordrade att han skulle tåla vad som helst, *du var så stark du och han var så svag, vi trodde att han skulle dö*, detta var ett av de ekon han skulle komma att förföljas av, ord uttalade för länge sedan som efterhand mognade till insikt, på samma sätt som *du skulle alltid gå omkring med honom, du tog honom i handen och gick bort längs vägen, javisst, det minns han*, och det förstår han ju nu, att han försökte rädda brodern, ta honom med sig när han gjorde sina flyktförsök, ansatser som måste avbrytas när de blev hungriga och han inte såg någon annan utväg än att gå "hem". Om han inte tålde vad som helst blev modern "sjuk", fick ont i huvudet eller gick till sängs och låg och stirrade blekt anklagande på honom; alla otrevliga gräl som ständigt låg och puttrade under ytan hos dessa hemmaneurotiker, eller möjligen hemmapsykopater, var hans fel, och det värsta

var att bli lik dem, bli en av dem, han avskydde dem tydligen och ville inte vara en av dem. Brodern har attackerat honom hela livet, ibland också rent fysiskt, men eftersom han själv var så stark kunde han parera de halvhjärtade utfallen; han knuffade undan brodern och gick ut ur huset; utom den sista gången, då denne i berusat tillstånd fick grepp om honom bakifrån och kunde ha knäckt nacken på honom, och det var precis vad han, Harry, trodde skulle ske, men det vanliga iskalla lugnet räddade honom; lillebror ville slåss mot något som han inte begrep, och det var storebror som bar skulden, storebror ville inte leva med i, acceptera, lillebrors version; först sent i livet har han, Harry, förstått de dolda aggressionernas betydelse, den illvilja och konkurrens som kan finnas gömd inne i den dåligt fungerande, helt enkelt totalt falska familjegemenskapen, något som började i syskonkretsar generationer tillbaka; det de, han själv och brodern och kusinerna, upplevde var efterdyningarna av länge sedan passerade oväder, och deras pappor var så svaga att man inte kunde göra uppror mot *dem*, som storebror fick han ta emot den revolt

som skulle ha riktats mot patriarkerna. Efter denna slutgiltiga händelse orkade han knappt prata mer med denne främling som en gång måste ha varit hans lillebror, trots att han visste att det inte var dennes fel, tystnaden är det sista man har kvar, kanske, att helt stilla bara resignera, vända sig bort från varje samtal, låtsas som om det regnar; han såg att brodern ångrade sig, men han orkade inte prata mer, de pratade aldrig mer, inte ens när alla, också brodern själv, visste att han skulle dö av cancer i bukspottkörteln, kanske en följd av tidvis hårt, men *kontrollerat* supande; han gör en anteckning här, han måste göra en särskild utredning om supandet i slakten, genom flera generationer, en självmedicinering som aldrig gick till några våldsamma ytterligheter, även om det säkert inte var bra för lever och bukspottkörtel, eller nästa generation barn som såg det. Den sista han talade med var modern, då när hon låg och dog, han vet inte om de övriga i slakten ens besökte henne den sista tiden på sjukhemmet, om man kan kalla det samtal, hans lugna röst när han sa till henne att allt var bra, innan det blev kväll och han gick ner till hotellet med förhoppningen

om att få en tom natt fri från drömmar, och att han snart skulle vara befriad från denna hennes sista tid, han skulle inte kunna återvända i all oändlighet. Till slut vågade han ändå börja försvara sig också i barndoms-miljön, i varje fall i drömmen, det var när modern var död, när hon äntligen hade glidit bort i den oändliga frid som hon förmodligen alltid hade längtat efter, utplåningen, frånvaron, att slippa fatta några beslut; hur långt dessa slagsmål för att försvara sig kunde ha gått i verkligheten vet han inte, han förstod vad det handlade om och gick undan - men i drömmen blev sättet att försvara sig, slagsmålen, den alldeles självklara avslutningen på samvaron med dessa släktingar; detta skulle också fordra en särskild utredning, eftersom han nu, här i detta tysta hotellrum nära Maleme, helt tydligt ser logiken i förloppet. Det var främst två drömmar, den vårvinter då han till slut vågade ta fram dessa anteckningar ur skrivbordslådan, när han insåg att detta måste göras nu, att man till slut måste skriva det som ska skrivas - trots att han då ännu inte hittat fram till detta relativt trygga rum, det rum där han dock nu då och då känner kylan

från intigheten och samtidigt kallsvetten längs ryggen om han inte fortsätter att skriva, eller om han *fortsätter* att skriva, han vet inte, det börjar bli sent på jorden för honom, snart *för* sent, dödens obönhörliga realitet har han alltid haft klar för sig, dessa två veckor räcker inte till, inte ens om han stannar hela vintern kommer han att kunna reda ut det här - och när han äntligen vågat släppa lös dessa onda krafter ur de svarta anteckningsböckerna blev de så starka att han i sömnen tog sig ur sängen, han fruktade, eller hoppades, att han till slut skulle bli sömngångare och hoppa från balkongen, nej, han hoppades inte men tanken fanns där, och han hoppade inte, tre våningar ner till marken är för kort sträcka för att man säkert ska dö, han vet att han enligt lagen om alltings jävelskap bara skulle bli svårt skadad och placeras i ännu en rullstol, en som då vore fullt synlig. I den första drömmen blev han anfallen av Stukaplanen, eller var det kanske örnar, den örn som skrämt redan modern i hennes faders hus, han tog skydd genom att kasta sig ner i ett dike - och vaknade på golvet bredvid sängen, med blåslagna knän och tår; i den andra dröm-

men slogs han mot brodern och en av kusinerna, den hemmavarande, den av dem som aldrig orkat göra ens en ansats till att lämna mamma, de skulle ta fast honom och tortera honom, han slog långa svingar mot dem men träffade bara tomma luften, han upptäckte att han var vaken och satt upp och slog in i den bokhylla som står vid sidan av sängen, vattenglasets på nattduksbordet hade hamnat på golvet; rena rama verkligheten tänkte han, lade en tidning över vattenpölen och sjönk tillbaka in i en orolig gryningslummer. Sådana drömmar återkom allt oftare, dock mera fragmentariska, inte så utförliga men tydliga, och han har många gånger vaknat med knogarna sönderslagna efter att ha boxats mot väggen, eller med tårna värkande sedan han försökt sparka sig bort från det farliga; allt detta stod så småningom fullt klart för honom, nästan övertydligt, och det bästa sättet att försvara sig har för honom varit flykten, man kan inte stanna och slåss när man inte vet vad eller vem det är man ska bekämpa, nu vet han det, att det handlar om gengångare, och under resans gång, denna ständiga flykt, blir man ännu fegare än vad man blev när mamma för-

bjöd en att försvara sig, när hon kastrerade en mentalt, gick till sängs om man inte skötte sig (i just hans fall utvecklades hennes huvudvärk med åren till en ”tumör”, ett hjärnspöke som han måste låtsas tro på, som han periodvis faktiskt trodde på); i varje fall kallas det feg om man håller sig till den terminologi som gäller i de duktigas värld, fast om man är förlamad av en bortträngd smärta är man helt enkelt oförmögen att försvara sig, man har inga val, man får stå där och flina fånigt och hoppas att situationen reder ut sig; det finns försvarsmetoder av allehanda slag, och man kommer förr eller senare fram till insikten om att man bör ha något att lägga mellan sig och det förflutna, de påträngande minnena, stämningar från till och med före barndomens falska sommar, och han kom på att han kanske, eftersom han inte kunde skriva, skulle kunna börja översätta, alltför sent kom han på det, vid ett besök i London när han märkte att han kunde engelskan bättre än han trott; först försökte han översätta skönlitteratur, ett kallsvettigt misslyckande, till det har han inte verktygen, också en översättare måste ha en lidelse inom sig,

vara något av en konstnär, kanske en misslyckad sådan – men han mindes plötsligt, medan han spelade ett krigsspel i datorn, *Close Combat*, att han ju en gång kunnat det där, att han en gång för länge sedan, 1955 i en annan värld, hade ryckt in som officersaspirant i en armé organiserad för andra världskriget, den miljö där han lyckats bäst, minnena av det militaristiska började vakna inom honom, detta måste vara ett bra försvarssystem att sätta upp mellan sig själv och skräcken, efterskalven av den barndom han hela tiden försöker undfly, att vara i en armé som liknar den tyska, men då, först, förstod han inte att det var den tyska militarismen han längtade till, nu ser han det, när han frenetiskt försöker ta sig genom den självbiografiska vallen, något som anses vara nödvändigt för varje författare, och författare av fiktiva berättelser är ju dessutom inte det han har strävat efter att bli, han söker orsaken, han skriver rena rama sanningen, sin egen version, den enda han har, vad nu den kan vara värd, tänk om han är så galen att han bara hittar på allt det här? tänk om också hans barndom var den episkt lyckliga tid med stora förhoppningar som

många anser sig ha upplevt – han tvivlar, av natur eller erfarenhet, troligen mest av erfarenhet, tycks han vara tämligen skeptisk, helt enkelt en rätt så krass typ; hur som helst, på andra sidan om denna vall lär friheten finnas, kanske till och med sanningen, författarens upp-diktade sanning som många gånger anses vara sannare än den vanliga sanningen, medan författaren samtidigt kan framstå som idiot på andra områden; kanske livet blir lättare om man finner sanningen, lägger han till, någon sorts sanning, eller tvärtom, man borde kanske inte alls rota i sådant här, men för sin personliga del har han inga alternativ, han drivs tydligen av någon sorts kylig sanningslidelse, han strävar tjurskalligt efter att nå fram till den obegripliga orsaken. I den förfrusna värld där han lever skulle det vara svårt att finna roman-karaktärer, i varje fall få dem att börja röra på sig, få dem att agera i berättelsen, att leva, han vet så litet om livet, det är döden han har erfarenhet av, han har bara umgåtts med de döda, gengångarna, det är därför han trivs så bra här på slagfältet vid Maleme, åtminstone trivdes han den första veckan, nu har det tomma rum-

met runt honom börjat bli ett hot, det kommer snart att fyllas av någonting, har han ett besök att vänta sig? han har, det förstår han nu, tvekat alltför länge inför tanken på att verkligen börja skriva, eller, han minns inte, var det inte så att han till slut varken kunde läsa eller skriva, utom under de perioder då han vaknade upp ur en nästan vegetativ sömn och kunde arbeta någon termin som extralärare, obegripligt. Så kom alltså datorerna, ett teknikens under som kanske räddade honom, som i varje fall gav honom ännu en tidsfrist, M sa att han skulle köpa en, vilket var möjligt eftersom han till slut hittat fram till en bostad där han visste att han skulle stanna till slutet, där han kom till insikt om att vidare flykt är meningslös, och när han spelade det där krigsspelet förstod han att detta kunde vara en väg att gå, om det inte ledde in i verkligheten och sinnesron så skulle han i varje fall ha något att göra, sin invalidmaskin kallade han först detta nya hjälpmedel, tills det blev en skrivmaskin - ett alternativ var att börja översätta något annat än engelsk skönlitteratur; han kan två saker i grunden, han vet hur man gör ungen galen utan att egentligen mena det,

och så kan han krigföring, andra världskrigets modell, terminologi, vapen och organisation, en kunskap som fungerar än bättre på tyska; dessutom återupptäckte han hur väl han kan det svenska språket, i grunden, han och Walter lärde sig att läsa ur alla böcker som fanns i mormoderns hus men som tydligen ingen annan läste särskilt mycket i, redan innan de började skolan, han minns så väl skolfrökens förvåning över att han utan vidare kunde läsa allt det där om att ”far rör och mor är rar”. Vad han tvekade inför, när han skulle börja översätta, var om han kunde engelskan tillräckligt bra, men han gjorde inte om misstaget att försöka sig på den ”rik-tiga” litteraturen, det fick bli krigshistoria; på biblioteket upptäckte han att klassikern *The Rommel Papers*, engelsk utgåva redigerad av B H Liddell Hart, inte fanns översatt till svenska, så han satte igång, tveksamt, osäkert, vissa dagar ytterst motvilligt, det var ändå över sju hundra sidor tät text - och till sin överraskning, eller för-tvivlan inför uppgiftens rutinbetonade tristess, upptäckte han att han klarade av det, han var, eller hade i varje fall varit, han kanske är det fortfarande, mentalt släkt

med denne hängivne soldat, Hitlers nyttige idiot, en man som med dagens måttstock väl knappast skulle betecknas som fullt normal, allt är relativt och inbäddat i sin tid och sin kulturkrets. Efter någon månad, när han blivit varm i kläderna och förstod att rutin och fasta vanor var precis vad han behövde, trivdes han med att översätta Rommels egen berättelse om hur han 1940 rycker fram mellan Frankrikes brinnande byar, finner sig väl tillrätta med sin uppgift och till och med kallblodigt låter skjuta en fransk officer som trilskas; han, Harry, kan inte helt frigöra sig från misstanken att han under vissa omständigheter skulle ha blivit en god nazist, dock knappast hängiven, fast någon nazist fanns inte i pojkens omgivning, även om farfadern nog hade tendenser åt det hållet, med mustasch och allt; han blir nog aldrig kvitt bilden av farfadern, Hitlermustaschen och vrålet, även om denne alltid högröstat förnekade att han ens nuddat vid tanken att ansluta sig till nationalsocialisterna, också fast ingen frågat honom, det var ingen som vågade; behovet av ordning, samt disciplinen, och inte minst rädslan, kan leda oss dit vi inte vill. Och sedan

alltså Rommels krig mot engelsmännen i Afrika, öknen, Afrikakåren, en galning skulle ha passat väl in i dessa sammanhang, han skulle själv troligen ha trivts där om det inte varit för lössen och det unkna dricksvatten som fördes fram i bensindunkar, Rommel var dessutom inte nazist, vilket var en lättnad, en hederlig karl formad av sin tid, en dårskapens ledargestalt omtyckt också av motståndarens soldater, kriget där nere i öknen måste ha varit det sista mellan gentleman skriver han, och inser hur tveksamt det låter, i varje fall nuförtiden, helt enkelt obegripligt. Det var alltså dessa två spår i hans hjärna som fortfarande tycktes fungera - svenska språket, som han förmodligen hatar fast han inte kan känna något hat, och så de gamla kunskaperna från armén, och till detta kan läggas den under allt resande uppövade engelskan, en hotellengelska som blev allt bättre när han upptäckte att han kunde läsa på engelska; det fungerade, han kunde översätta krigshistoria, han hade något att göra, han grävde ner sig i Rommels bok, *wir fragen nicht, wir marschieren*, han kunde lägga dessa krig mellan sig själv och det förflutna, uppföra detta försvarsverk mot

överfall bakifrån; men han inser naturligtvis att detta bara har varit en fördröjningsstrid, förr eller senare måste han välja, eller måste han det? han måste i varje fall ha något att göra för att inte överväldigas av dysterhet, Mianserinpillren räcker inte till för att ta fram livsglädjen, *men man brukar i varje fall sova på dem* som den läkare sa som skrev ut dem, datorn väntar på bordet i bostaden, men han ska ju inte åka ”hem”, eller ska han det i alla fall? Walter valde en annan flyktväg, den slutgiltiga, den oåterkalleliga, ett skott genom munnen ut genom bakhuvudet, om han valde, kanske visste han i det ögonblicket inte vad han gjorde, eller också visste han det mycket väl.

DEN ERFORDERLIGA DISCIPLINEN, skriver han och tittar upp – ljuset i rummet förändrades, inifrån, på grund av den allmänna bakgrundsrädslan? eller också var det bara en molnskugga som föll över balkongen –

för att orka överleva i Förstadiet behöver man en lång tid av förberedelse med lydnad ordning och disciplin, gärna Bismarcks tyska, eller rent allmänt ”den svarta pedagogiken”, kärt barn har många namn; hur de som överlevde Förintelsen faktiskt gjorde det kan han inte riktigt förstå, men det torde finnas likheter när det gäller den mentala överlevnaden; vad han däremot förstår är att den disciplin, tillskärpta uppfostran, som förstörde honom, och tidigare föräldrarna, också har varit den kraft som stöttat honom genom detta liv vid frontavsnittet mot vanvettet, orons slagfält, uppgiften har varje dag varit av samma karaktär som föregående dags, att ta sig genom natten och in i nästa dag, hela tiden delvis inne i en psykos, anfallsmålet dolt av krigets dimma, moderns diskreta vansinne, som alltså har varit möjlig att kontrollera just med denna disciplin. (Rent parentetiskt kan han också se en mer eller mindre tydlig linje från Bismarck och den tyska militarismen, via Österrike och Freud och det undermedvetna, till Hitler och hans anhang och Auschwitz). M gick med på att den lille pojken hade installerat sin galna moder inom sig, det

gör ett barn som måste ta hand om sin mamma, tar henne med sig så att det kan förutse denna minst sagt nyckfulla lilla flickas plötsliga behov. Den disciplin som förlamade fadern och gjorde honom oduglig till självständigt handlande var av annat slag, mera direkt påtaglig, det insåg han när han började vakna ur förnekelsens dröm, den inlärda vanan att förtränga verkligheten, han var ju med; det var farfaderns kommandon, på underofficersnivå, som kuvade fadern, men tydligen hade denne inte utsatts för fysiskt våld, farfadern slogs inte, och alltså heller inte fadern, så "underklassig" blev ingen av dem, ordet är farmoderns när hon kom "hem" från dårhuset, bytte från ett dårhus till ett annat, när hon med tokans rätt sa sanningar som ingen låtsades bry sig om, i varje fall var det ingen som kommenterade vad hon sa, utom fastern som förtvivlat försökte mildra, omtolka, de mest hätska utfallen; han har för länge sedan insett att det är farmoderns version som ligger närmast sanningen, i den mån släktskrönans olika versioner innehåller någon sanning alls. Hans eget behov av ordning och disciplin förde honom, osökt, in i armén,

hela hans barndom var en förberedelse för denna armé, det skulle dock helst ha varit den tyska men det låg utanför möjligheternas gräns, fast när gränserna börjar upplösas kan det mesta förefalla möjligt, i varje fall inte helt omöjligt, hans planläggning har dock aldrig antagit direkt maniska proportioner; han skulle komma tillbaka till garnisonsstaden många gånger och stå på järnvägsstationens yttertrapp, se in i det lätta snöfall som singlar ner över gatorna (de flesta fälttjänstövningarna ägde rum på vintern, vilket inte gjorde honom något, han trivdes i alla fall) och tänka att all denna problematik var något han hade inbillat sig, att det plågsamma nu var över, nu skulle han bli frisk, vilken illusion! men han var också rädd för denna sin skol- och regementsstad, där fanns till exempel flickor som han börjat träffa men sedan tvingats avvisa när de började tala om hem och familj, ord som lockade fram ångesten inom honom; de var unga kvinnor nu, och förmodligen gifta, men han ville inte träffa dem, han stod i regnet eller snöfallet om kvällarna och såg någon av dem gå in på den sena bio-föreställningen i sällskap med en man; något som kunde

ha blivit, men han kände inget vemod, han ville bara inte stöta ihop med dem - men samtidigt mindes han också, precis som nu i Maleme, alltför tydligt, att han stått i höstregnet bara några år tidigare och i ljusreflexerna över torget sett Walter snubbla ut från någon krog, kanske utkastad, och försvinna in på samma biograf; han förstår nu att han, omedvetet, svek kusinen, den han växt upp med, han gick inte fram till honom, de hade börjat undvika varandra, det var den termin då också Walter gick på läroverket, innan han reste "hem" utan att ta någon examen; det där var inte för dem, det förstod han senare, varken examina eller kvinnor eller familj och normalitet, detta är något för de duktiga, han gör en sidoanteckning - *misslyckas man för att man inte är duktig, eller bedöms man såsom icke duktig därför att man misslyckas?* i det moderna, terapeutiska, samhälle där "alla kan" är detta inte självklart - och den mentalt plågade uppfattar dessutom ofta de duktigas eventuella tröst som nedlåtenhet. Hur som helst så återvände han till denna stad, av flera orsaker, i den staden fanns länge hans hopp om att allt skulle ordna upp sig, han tänkte

först inte i termer av ”sjukt” eller ”friskt”, sådana funderingar kom senare, han kämpade bara för att hålla den inre förvirringen under kontroll, detta var länge hans stad av förhoppning, sedan ångest - i drömmen höstregnet över ett öde torg - också Walters sista stad, sista försök, men också den stad där morfadern dog; det var därför han, Harry, först kommit dit, den plats där han letade efter fadern, omedvetet, han minns inte att han ens haft morfadern i tankarna när han kom till stan för att börja på läroverket.

Till denna stad, till regementet, gjorde han alltså flyktartade reträtter; eftersom modern förbjudit honom att dö på samma sätt som Walter så blev det bäst fungerade försvaret att återvända till armén, den plats där han lyckats bäst och där han hade ett hem, sitt enda, så länge det varade, hans vitsord räckte till en befattning som reservofficer vid regementet i skolstaden; detta, att återvända till den staden, var dock ett allvarligt misstag eftersom han hade suttit av gymnasiet, tittat ut på äppelträden som blommade tre gånger utanför fönstret till hans lilla

rum, och hela tiden längtat därifrån - han var då ännu inte medveten om att han egentligen längtade till den tyska armén, eftersom han där och då skulle troligen skulle ha framstått som tämligen normal, också efter sitt sammanbrott - han var i händerna på okända krafter, ett tvångsmässigt behov av att misslyckas, men han skötte sin tjänst som plutonchef mer än utmärkt, trots stora brister i den teoretiska delen, eftersom han vissa timmar knappt kunde läsa; på hösten erbjöds han fullmakt på stat, som det hette då, trots att han inte gått Karlberg. Vi har den möjligheten, sa personalchefen, en major eller överstelöjtnant, för sådana som är särskilt lämpliga, kadetten kan få tala med chefen. Han tackade naturligtvis nej på stående fot, sa att han förberett för studier i Uppsala, och kände åter kallsvetten i nacken när han stod ute i kanslihusets ekande trappor, vad hade han nu gjort? någon annan inom honom hade åter fört hans talan, alldeles som när han på kadettskolan stod och nedvärderade sig själv inför lärarkollegiet, hade han dessutom förolämpat dem? men han inser nu, här vid Maleme, att en befattning på stat ändå inte skulle ha blivit hans rädd-

ning, han skulle bara ha fått en kort frist, hans inre sönderfall hade säkert inträffat i alla fall, något år senare. Vid regementet, under en fälttjänstövning, fick han också lära sig att det finns "positiva psykoser", termen är hans egen hemmagjorda beskrivning av vad han fick vara med om, en upplevelse som möjliggjordes just av disciplinen, den självbehärskning som då fanns stadigt cementerad inne i honom, den rigida stödkonstruktion som nu håller på att falla sönder. Vanligen föreställer man sig att "den sjuke" under psykosen tappar fattningen helt och hållet och beter sig på ett okontrollerat och till synes meningslöst sätt, kanske är farlig för sig själv eller sin omgivning, det trodde han också, tills han fick lära sig att det mentala tillståndet kan förändras åt det andra hållet, i "positiv" riktning; man fungerar några timmar, någon dag, eller natt, man blir den man skulle ha blivit, helt enkelt den man var på väg att bli en gång; han har nämligen ett manifest minne av den natt då han byggde en kavelbro över ett kärr, en omöjlig uppgift, man hade försökt i tjugo år fick han höra efteråt, han minns det så väl, samtidigt som han inte minns det alls, inte *hur*

det gick till den natten, han minns ingenting av vad som hände den natten, men det måste ju ha hänt, den avgörande natten, den natt då han måste ha varit rädd för att bli avslöjad, att de skulle se hur galen han var, men de sa efteråt vid stabsgenomgången att han hade gjort det, något som han fortfarande har svårt att riktigt tro på; han minns dock att han satt hopkurad i terrängfordonet, inkapslad i övningens malande tristess, kolonnen stannade, han tittade över förarens axel och såg att vägen, ett uppkört lerigt spår inne på regementets övningsområde, sluttade ner mot ett kärr, ett brett sankt område omgivet av trädstumpar som stack upp i skymningen, man hade fällt skog här tidigare, konstaterade han, vad hade de här att göra? det var övningens sista kväll, ingen trodde att något mer skulle hända, han hoppades kunna klara av det, stå ut, detta måste vara hans sista ”repövning”, han förstod att han inte skulle orka återvända till regementet mera, dessa omtagningar fungerade inte längre, denna kaserngård som en gång varit hans trygga plats - och just då, nära att bryta samman, den natten, fick han den omöjliga uppgiften att bygga

en kavelbro så att bataljonen med alla fordon skulle ta sig över kärrmarken; han minns att han hörde att man frågade efter honom, fältarbetsofficeren, och hur han hoppade ur fordonet trots att han bara ville gömma sig, där stod bataljonschefen. Vi ska över här, sa denne, det blir din uppgift, bataljonen ska klara det med egna resurser, ingenjörbataljonen har gått hem, dom är inte med i övningen längre, du får ett kompani som bär timmer ... sedan minns han inget mer, även om han minns att där finns en lucka i hans minne, det är det manifesta minnet, att han inte kan minnas vad som hände den natten, det är inte bara så att det saknas detaljer, minnet är tomt ... tills det plötsligt blev gryning, nästa dag, han stod på andra sidan om kärret och räknade fordonen som körde förbi, bakom honom låg en tydligen snabbt tilltygad kavelbro och flöt på det sankna underlaget. Då måste ingenjörerna ha kommit tillbaka, tänkte han, men var har jag sovit inatt? Pionjärplutonens mannar låg och sov längre upp i sluttningen där marken var torr, de verkade uttröttade, de hade arbetet under natten, han minde ingenting; någon som satt uppe på ett traktorsläp

ropade till honom: Bra gjort, så vi kommer hem idag. Senare, vid regementschefens genomgång, fick han beröm för det han inte mindes. Den där bockaofficeren, sa chefen och pekade med hela handen på honom (ingenjörerna kallades bockar), visade att det är möjligt att gå över ett sånt här kärr utan hjälp av ingenjörtrupp, vi har försökt i tjugo år men ingen har lyckats, nu gick det, en nyttig erfarenhet. Bra gjort, sa också flera av bataljonens officerare efteråt när de gick ner till matsalen, men han förstod det inte, det gör han fortfarande inte här i detta utkylda rum nära Maleme, han skriver dock ner det så gott han kan, som han minns det, det som han inte minns, och kan bara förstå det så att han den natten gick in i en psykos, en ”positiv” sådan, där han blev den han en gång skulle ha blivit, en ytterst duglig stormpionjärofficer, eller väg- och vatteningenjör, vilket han också senare hade försökt bli efter misslyckandet i armén, men helst i tyska armén, rena galenskapen inser han, både att sträva efter att ta sig in i den tyska armé som fanns för länge sedan och samtidigt envist försöka genomföra ordnade studier, i hans tillstånd,

hela tiden slå ut meningslösa anfall, *den tyska arméns doktrin är offensiv*, och det är ju, som han redan noterat i dessa alltmer motspänstiga anteckningar, just det han skriver om, vanvettet; det skulle i varje fall ha betraktats så nu, den mentalitet som rådde under andra världskriget, i alla arméer, inte bara den tyska, han kan inte finna någon exakt definition på galenskap, han kan bara utgå från sina egna erfarenheter, men galenskap måste det ju vara när man mer eller mindre medvetet arrangerar så att allt går fel, när man tvångsmässigt pressas till val som efteråt, när det är för sent att rätta till, framstår som fullständigt idiotiska, galna, även om också dåraktiga beslut kan visa sig ha en egen inre logik, det gäller "bara" att se denna logik - och komik; om man inte är alltför trött kan man också se det komiska i vissa situationer. Han stirrar in i spegeln och ser den snart döde, eller redan döde, man som sitter där, den bilden saknar komik, hans offensivkraft är uttömd.

I vilket fall som helst tycks han ju från första början ha förberetts för ett liv som soldat – friluftslivet, scouter-

na, vandringarna ute i skogarna, ensamman strövtåg när Walter var död, retrospektiva spaningsuppdrag när han letade efter orsaken till dennes våldsamma slut; och på teckningslektionerna ritade han med förtjusning kartor, han såg terrängen uppifrån, han minns den där teckningsläraren på realskolan, en obetydlig fjant som han inte tålde, som sa, lutad över hans bänk: Du måste vara litet mera konstnärlig när du tecknar - någonting i den stilen, han minns inte exakt, men han minns att han tittade upp i mannens bleka ansikte och tänkte, troligen: konstnärlig, vad är det? han antog att det hade att göra med *känslor*, men visste också att man inte kunde fråga om det, vad känslor är, det hörde mera ihop med flickorna, att gråta och så där, en sådan fråga skulle ha uppfattats som rena tokerierna, att inte veta vad känslor är, eller kanske bara som näsvishet; läraren tog upp hans teckning, studerade den under tystnad en lång stund innan han sa: Uppgiften var ett landskap, du har ritat en karta, det här ser litet fyrkantigt ut. Jag vet det, minns han att han svarade, det är en karta, i fågelperspektiv, järnvägen här utanför ... vägarna söderut, mot friheten

någon annanstans, men det sista sa han inte, han tänkte det inte ens, det är något han har lagt på efteråt. Läraren fortsatte: Du är nog den matematiska typen, du ska kanske bli ingenjör, jag ska ge dig AB för dina skisser och kartor, perspektivskisserna är riktigt bra, men mer kan det knappast bli. Fanns det förakt i lärarens röst, eller är det också något han har lagt på efteråt? hur som helst, kartor läste han hur lätt som helst under de första åren i armén, tills också kartorna ibland suddades bort, av förvirring och dimsyn (ett ord som han senare träffade på i någon bok), men han skyllde på att han hade fel glasögon på sig, han gav motorcykelordonnansen order att läsa själv på kartan, finna bästa vägen till den punkt på kartan dit de skulle. Farfadern skröt också om att både han själv och äldste sonsonen var den matematiska typen: *Pojken kan räkna, han tar efter mig* - det var något som han tog fasta på trots att han egentligen ville inte ta efter farfadern; dock smög han ibland upp om nätterna och tog fram virkestabellerna, "lathundarna" och logaritmtabellerna, också den vita räknestickan, lät den glida fram och tillbaka, tänk om han bröt av den,

vilken högröstad tillrättavisning han då hade att vänta sig, men han skulle inte få stryk, det visste han, de fick inte stryk, farfadern hade *fått uppfostran*, fasterns ord; han, pojken, förstod först bara inte var denna mytiska uppfostran ägt rum, nu förstår han att det var hos *pappas rika norska kusiner*, den måste dock vara ofullbordad, minst sagt. Han lade alltsammans tillbaka på sina rätta platser i lådorna, noggrant, men farfadern kontrollerade inte, han litade på att ingen vågade röra hans saker; han, Harry, kan inte minnas att han som pojke var fysiskt rädd för farfadern, även om smockan på något sätt, mer eller mindre, nästan alltid hängde i luften, eller var det rösterna, tonläget, det barnsligt tjatiga grälet? den ovädersstämning som alltid rådde i huset, den vantrivsel man inte fick visa utåt, inför grannarna, och absolut inte inför socialtanten, då tog pojken utan vidare, tvångsmässigt, farfaderns parti; det var något annat han var rädd för, han minns inte nu om han faktiskt var rädd, pojken kände ingenting såvitt han nu kan erinra sig, men rädslan måste ha funnits där, den hörde säkert ihop med ensamheten när han vaknade i de tysta

vinternätterna och smög fram till fönstret och tittade ut på månen som satt uppe i den högsta björken, innan han tog fram farfaderns tabeller - men han lärde sig inte karta och kompass av farfadern, han upptäckte så småningom att denne inte kunde läsa kartor, det minns han, pojken tyckte det var konstigt att inte kunna en så enkel sak, det måste man kunna om man är chef; farfadern såg terrängen från nere på marken - man gick, enligt denne, nordväst ut, längs ett visst stråk, i två timmar och kom då exempelvis till ”påle tjugofem”, det var en tvådimensionell värld, farfadern utgick från fixpunkter på det rutnät där de olika skogsskiftena var uppritade (exakta punkter som på granatkastarnas eldledningskartor, en hanterlig och behaglig värld där allt går att beräkna, men det kommer senare i hans utbildning för att döda, på kadettskolan), men vanliga terrängkartor lade han alltid från sig på bordet, försiktigt, osäkert, han hade också ”fel glasögon” på sig, pojken fann detta märkligt. Men farfadern hade varit chef, det var det ingen tvekan om, han var en av dem som vågat, en av de få som kunnat, kommendera *bolackar-*

na, han skulle därför ha dugt som underofficer av högsta graden, förvaltare, mer än *Feldwebel*; hans barnsliga pladder, det som pojken skämdes mest för, skulle ha avslöjat honom bland folk med högre utbildning, och det gjorde det också - men detta dög inte åt pojken, att bara nå de lägre befälsgraderna, han skulle bli officer, han anade att modern fordrade detta, han skulle in i samma samhällsklass som morfadern och farfaderns släktingar i Norge för länge sedan, lantpatronklassen, chefsklassen, *kaptenerna*, kanske till och med generalerna; när han senare skulle skapa sitt "falska själv" hade han verkliga förebilder att ta av, mäktiga förfäder, han behövde inte inbilla sig att han var Jesus eller Hitler eller överläkaren på något sjukhus, där han för övrigt aldrig blev intagen - även om han nog måste ha varit mycket nära att identifiera sig med de fältherrar han läste om; han upptäckte att han var mentalt släkt med Rommel men han trodde aldrig att han *var* Rommel; han sätter ett stort frågetecken, hur nära kan han ha varit att faktiskt tro att han verkligen var någon av de där mäktiga historiska gestalterna? och han vet ju inte med säkerhet

om något av detta med betydande släktingar kan ha varit påhittat, men det var det nog inte, den fortfarande befallande mormodern levde ju i deras värld, hon var verklig, hon fanns bakom ett avstånd, hon tog inte heller i dem, barnen eller barnbarnen, hon dolde sin svaghet och depression bakom just detta avstånd - och när det gällde faderns familj så ljög inte fastern på det sättet, inte om fakta, hon skapade livslögner åt sig själv men hon hade ingen läggning åt det mytomana, och för övrigt så kom det ju penningförsändelser med årslånga mellanrum, och pojken hörde det där tjetet om att de *egentligen* var av så fin släkt, fast inte adlig, till fasterns stora sorg; och farmodern konstaterade rakt på sak, när hon omsider kom hem från sjukhuset, att de nu hade blivit "slödder", att de hörde till "dom sämre", kvinnoprattighet som också utlöste farfaderns dånande raseri om de var så dumma så att de lät honom höra det, *förbannade helvetes norrbaggar, dom skulle ha haft på käften 1905*, även om han efter någon dag i egen hög person, högre med rak rygg, cyklade ner till posten, genom hela samhället ända bort till stationen, eller till

banken, och tog ut pengarna, det förstod alla även om man inte fick prata om dessa postavier, de pengar som spelades bort under pokernätterna. I Kortspelarnas hus lärde han sig framför allt två saker, *föraktet* och att *stå ut*, ångesten kommer senare, efter "sammanbrottet" vid tjugofyra års ålder, det som aldrig blev något totalt, synligt, sönderfall men som ändå gjorde honom till livsinvalid, dessförinnan kände han tydligen ingenting, och nu, så här långt efteråt, kan han fortfarande inte avgöra vad som, fränsett ljugandet, var det för barnet mest skadliga i detta hus - att det fanns en kvardröjande invandrarproblematik i den förnekade bakgrundsmiljö som skapat farfadern, inkapslad tillsammans med allt annat som blivit oförlöst, ett väl underbyggt främlingskap, det har han klart för sig nu långt efteråt, att farfadern aldrig kom hem, inte han heller, även om han efter sin tidiga pensionering byggde en ganska stor villa, ett efter tidens förhållanden rejält hus där en normal familj skulle ha kunnat trivas, men som han sedan drev ungefär som en skogsstation, traktens ökända spelhåla, ett *tillhåll* - och det löjliga var att farfadern inte själv förstod detta,

han trodde att han skötte spelandet med största diskretion, trots socialtantens besök. Han tänker fortfarande inte på farfadern som "gubbfan", det var nästan omöjligt att ständigt gå omkring och tycka illa om karln, han var för barnslig, när han inte hade något av sina kole-riska utbrott kunde man ana en nästan renhjärtad oskuld bakom det barska ansiktsuttrycket, i varje fall förefaller det så nu efteråt när minnesbilderna börjar blekna och bli svåråtkomliga, en klen tröst - vad gjorde dom med *det* barnet när han var liten? det skulle han inte orka ta reda på även om det vore möjligt, det intresserar honom inte längre, om en vecka kommer han att vara klar med dessa anteckningar och då ska han glömma alltsammans. Trodde du ja, lägger han till. Och, var det det skamliga eller det farliga som var det mest skadliga? och faran är en variabel konstant, ibland är den imaginär, han bryr sig inte längre, han sysslar bara med resultatet, fast å andra sidan - han söker ju samtidigt *orsaken*, den minsta gemensamma nämnaren, det minimum som behövs för att åstadkomma allt detta, denna förvirring och detta sönderfall, det är den han måste komma fram till här i

detta hotellrum där tiden rinner ut för honom; det är den groteska disciplinen som hållit honom gående, och framåtandan, *stormpionjären*, kombinerad med robust fysisk hälsa, det hypotetiska tjafset om gener tror han inte på.

Efter det omtalade brobygget, den natt som han inte kan minnas, fick han erbjudande om en arvodestjänst som regementets fältarbetsofficer, den ordinarie befattningshavaren skulle gå en årslång kurs; han funderade faktiskt ett ögonblick på att återvända till fältarbetsbaracken ute på den del av övningsfältet som kallades Lilla fältet, ett utmärkt gömställe, detta kunde ge råg i ryggen, och han hade kanske kvar någon liten förhoppning om att kunna börja om, och dessa tankar var inte, skulle under andra förhållanden inte ha varit, helt orealistiska eftersom han så väl hade klart för sig att denna plats, regementet, var det ställe han trivts bäst på, tills han började förakta också det och på något egendomligt hemligt introvert, censurerat, sätt, halvt i drömmen, insåg att han längtade till tyska armén, militarismens och den mili-

tära skicklighetens höjdpunkt i världen, vanvettets kulmination, det är ju därför han trivs så bra här på slagfältet vid Maleme - men han vågade naturligtvis inte tacka ja nu heller, lika litet som då när personalofficeren erbjöd honom befattning på stat trots att han inte gått Karlberg, krigsskolan, det tillfälle som gått honom förbi årtionden tidigare; han visste, nu som då, att otillräcklighetens röster snart skulle börja viska till honom att han nog helst borde misslyckas och återvända "hem" för att ta hand om lilla mamma; Agnes förvirring skulle ta över, han förstår ju nu att den oreda hon alltid skapat i hans huvud har en mening, en alldeles egen logik som är svår att se, att han ska misslyckas ute i världen så att han tvingas återvända till alltings begynnelse och ta hand om henne, alltid tillbaka på ruta ett, nej, ruta noll, platsen fanns till slut bara i deras sinnen, utanför verkligheten. Som alltid lämnade han regementet med en aning om förlust, tankar om att han hade förlorat något, att han åter gjort ett felaktigt val; han kan inte minnas att han *kände* något annat än ångest, överjaget skulle ha straffat honom vare sig han haft

oförskämdheten att lyckas eller fullbordat det vanliga misslyckandet; straffet för att lyckas har för honom framstått som nästan värre än straffet för att misslyckas; och denna bro kom långt senare, årtionden efteråt, tillbaka i drömmen, en positiv och konstruktiv dröm, som ofta när han var halvvägs inne i psykosen, när han behövde hjälp och vägledning - den där kavelbron som han en gång lär ha byggt över ett kärr fram till fast mark, en dröm där han glömt det mesta men där inledningen och avslutningen är manifesta; bron i drömmen är halvfärdig, och där står Walter och ger honom uppmuntrande råd, och en flicka vinkar från andra sidan; som ofta en närmast övertydlig symbolik. Den *ohyggliga* disciplinen, densamma som förstörde dem, flera generationer, förvandlades när så krävdes till den *erforderliga* disciplinen, det var den som bar honom när han envist, in absurdum, med den desperates vanvettiga kraftutveckling kombinerad med nedärvd styrka, segade sig fram genom åren, en tillvaro som nu efteråt förefaller honom till stora delar obegriplig, ett sätt att finnas till som trotsar all beskrivning, en vegeterande existens där man på

något sätt vet om att man håller på att utplånas, strykas ur *rullan*, registret - en dröm dock avbruten av perioder närmare verkligheten, men all denna kraftutveckling ledde honom till slut fel, varje val blev en feltagning, nu ser han det, att det snart är dags att sätta punkt. - När han reser sig märker han att han tittar in i verkligheten, rummet har fått ett annat djup och mera mättade färger, som ofta när skrivandet har fungerat åtminstone terapeutiskt, men det varar inte - det är det tillfrisknandet handlar om, att bli kvar i verkligheten, även om också denna verklighet tycks honom vara en variabel. Han kommer inte längre än hit till Maleme.

WALTERS DÖD FICK en indirekt, eller direkt, effekt, skriver han motvilligt, det är kanske Walters exempel som gjort att han själv inte tagit livet av sig, och Walter borde naturligtvis ha haft ett eget kapitel i dessa anteckningar, men det orkar han inte längre prestera, trots att kusinen tar stor plats, utredningen av dennes död borde

helt enkelt göras inom särskilda svarta vaxdukspärmar, det är den bok som skulle ha haft titeln *Själv mordets estetik*; han, Walter, ville alltså aldrig gå in i Kortspelarnas hus; när de skulle gå på bio stod han borta vid brevlådorna och väntade, efter att ha cyklat de tre kilometrarna från mormoderns hus, den annexbyggnad till Mormors hus där han bodde med föräldrarna, också ett tillfälligt boende som blev för evigt, i varje fall för honom. Walter stod där borta vid brevlådorna och inte ens tittade mot huset, en tydlig minnesbild, kanske hade föräldrarna förbjudit honom att gå in där, något som han, Harry, inte förstod då; kortspelarna skulle uppfattas som roliga gubbar, det var bara mamma som fick gråta och ha ont i huvudet, det illamående han själv så småningom blev medveten om måste väl nästan vara undertryckt hat. Direkt efter Walters begravning gav modern honom en sträng order om att absolut inte göra likadant, han fick absolut inte ta livet av sig, och nu, ett liv senare, har han funderat över om det är just det, hennes order, som är skälet till att han inte gjort det, men nu är hon död, och då gäller kanske inte hennes order ...

NU ÅTERSTÅR BARA den bistra verkligheten, skriver han nästa dag i dagboken, här på stranden vid Maleme, ja, det ser faktiskt så ut, att verkligheten för honom är detsamma som intigheten, men han vet hur svårt han har att bestämma sig; han bläddrar tillbaka - den tredje dagen, onsdag förra veckan, i gryningen drömde han om de svarta flygplanen, onda fåglar som påminner honom om den uppstoppade havsörnen i hallen i mormoderns hus, den plats där de heller inte ville ha honom, det var det värsta, värre än att tvingas bo i Kortspelarnas hus; han förstod, i drömmen, att när han drömmer om dem nästa gång då kommer de för att hämta honom, oåterkalleligt; mot slutet av denna dröm dök också Walters ansikte upp, det har han noggrant noterat eftersom denne nästan aldrig har visat sig i hans drömmar, men den dödes bleka anlete sa honom ingenting nytt, ett leende stelnat i marmor, det urskuldande leende han hade mot slutet, där fanns en antydning om vad som skulle komma att hända, naturligtvis en efterhandskonstruktion, och han förstår ju så väl att all denna symbolik, det tyska och flygplanen och havsörnens gula ögon

och Walters ansikte, samt kriget, gränsar till barnets magiska tänkande; vad är ”sanning” inom honom, vad var det som egentligen hände, och vad är barnets skräckslagna, överdrivna, upplevelse?

Den tredje dagen hade han egentligen redan uträttat sitt ärende, han hade besökt den tyska begravningsplatsen och gjort upp med militarismen, har han verkligen det? om han inte får använda denna stödkorsett har han ingenting, och om han inte vågar ro ut på havet för att försvinna så skulle han lika gärna kunna åka ”hem”, han hinner inte få någon riktig ordning på dessa anteckningar under den här korta tiden i alla fall, och dessutom vet han att han kommer att vara förvirrad av rädsla under de sista dagarna före hemresan. Den sista veckan sitter han mest på East of Eden; detta är en bra plats, skriver han, här kan han sitta i det tysta oktoberlandet, lika väl som någon annanstans, och titta ut över havet som bara skvalpar mot stranden, medan han läppjar på kaffet; kvinnan vill ofta prata litet, kanske för att öva på sina få engelska ord, eller för att han är

säsongens sista gäst; han frågade en dag vad den utstickande halvön heter, Sfaka, ja, det visste han redan, han har kartan både i fickan och i huvudet, men han låtsades att han inte visste, för att få prata en stund. Sedan brukar han gå den vanliga rutten, halvvägs in till Maleme, till de fastgjutna bänkarna, skuggan flyttar sig snabbt och man sitter snart mitt i solen, men om han kommer tillräckligt tidigt kan han vila där en stund. Innan han går tillbaka till hotellet gör han alltid ett försök att tömma blåsan bakom en buske, för säkerhets skull, ibland går det, ibland inte, ålderdomen innehåller förutom mycket annat också komik; dessa invärtes kramper påverkas av hans mentala tillstånd, musklerna knyter sig och påverkar trycket i denna känsliga region, det är lätt att förstå, men troligen fel enligt dem som vet.

Den andra veckans noteringar i dagboken blir därför kortfattade, han sitter på bänken vid den på något sätt övergivna kuststräckan och har dagboken i knäet, och han inser att han förmodligen skulle ha trivts tillsammans med de där männen som föll mot seger och död,

av ensamhet kan man söka sig till de mest egendomliga sällskap, i varje fall kan han föreställa sig det, men verklighetens bleka gryning ser för det mesta något annorlunda ut. Kaféet har stängt nu, men efter en stund brukar han ändå gå dit eftersom han då kan lägga dagboken på bordet, det är lättare; han är på något sätt snopen över att han ännu inte tagit livet av sig, att han faktiskt sitter här, att han inte simmat ut och låtit sig sugas med av någon av de lömska underströmmarna utanför kusten, faror som mannen med båtarna har varnat honom för, denne håller också på att stänga för säsongen men har öppet några timmar mitt på dagen, om man vill hyra en båt måste det ske då. Där "hemma" återstår bara Sobrilen och Mianserinet, en medicin med måttliga biverkningar enligt den psykiatriker som skrev ut det, och tillade att man i varje fall brukar sova på den, vilket stämmer. Skräcken för det egna hemmet är nog det som de någotsånär normala har svårast att förstå, skriver han, att man inte kan ha något hem när man inte fick lära sig vad ett hem är, när man inte trivdes i barndomshemmet, när man spelade bandy långt in i

kvällningen för att slippa gå hem efter skolan (läxorna lärde man sig under lektionerna), han har aldrig lärt sig hur det känns när man har funnit sig tillrätta och trivs; han inser att han i denna livets kamp har fört en defensivstrid under svåra förhållanden, med dåliga underhållslinjer och bristande samband både uppåt och nedåt, en reträtt där han tillämpat den brända jordens taktik, även om han ofta inbillat sig att han legat på offensiven, *den tyska arméns doktrin är offensiv*; det logiska nu vore naturligtvis självmordet. Men, skriver han sedan för att än en gång försöka övertyga sig själv, han ju har den här boken att skriva, något vill han lämna efter sig, självmordet bör inte bli det sista kapitlet, även om det torde vara helt följdriktigt efter ett liv som hans, men han antar att han är för feg; dessutom har han en vag idé om att skriva ännu en bok, kanske den med titeln *Självmordets estetik*, bra arbetstitel i varje fall, han har insett att han är rädd för att komma till slutet, om man inte har något annat att göra än att skriva bör man nog helst ana ännu en text bortom den man håller på med. Några av oss – de i grunden starka, otroligt starka, de som kal-

las svaga – kan överleva under de mest säregna omständigheter, utan hopp, men det livet är knappast värt att leva; han vidhåller därför att självmordet kan vara en barmhärtig lösning, men han vill inte rekommendera det - det kommer alltid en ny dag, och hoppet är det sista som överger oss, eller är det kanske aptiten, han vet inte; självmordet är meningslöst också ur en annan aspekt, ur varje annan aspekt än när det gäller att avsluta ett lidande - det här livet är det enda vi har och det finns ingenting bortom döden, vi får alltså inte, om vi rör ut och kastar oss ned i det svarta djupet, uppleva den lättnad vi eftersträvat; troende människor har säkert en annan uppfattning, men han har under sitt sökande efter den undflyende sanningen aldrig övervägt så långtgående livslögner som att tro på mer eller mindre goda gudar, Gud sägs ju ha flytt från Auschwitz, han stod inte ut, någon lär ha sett honom i ett specialtåg ute på de polska slätterna, kanske hamnade han på något av 40-talets dårhus. Han tänker: och nu är vi till slut glömda, vilket är vad vi har strävat efter, mormor gav till och med bort det mäktiga namnet, ingen sköter mer våra

gravar, alltsammans är utplånat av tiden, vi har nått den slutliga ron, den absoluta jämvikten, katatonin; han minns hur han följde modern till hennes fars grav när hon absolut måste vattna de blommor som slokade i hetan under ännu en hopplöshets sommar; tvångsmässigt sörjde hon för de döda, men de barn hon fött visste hon inte riktigt vad hon skulle ta sig till med; han bar fram en vattenkanna till hennes fars grav och stod där sedan tyst bakom henne, likgiltig, denna ceremoni angick honom inte, och knappast heller modern, hon bara måste; det var under de somrar som han kallar sina psykosomrar, för länge sedan, dit vill han aldrig mera återvända, inte ens i tanken - men bortom "vill" eller "skulle vilja" finns mäktiga krafter som "tvingar" - de för länge sedan förträngda känslorna, om de tar över då är man hjälplös. Det gäller inte att komma hem, han har aldrig haft något; det handlar om att hitta ett hem, han kommer aldrig att hitta det, hans öde är att bli kvar i *das Unheimliche*, det kusliga. Jag hoppas på ingenting, skriver han och tänker på Kazantzakis, men jag är lika rädd, jag är alltså inte fri. Om han tar flyget tillbaka till de-

pressionen, kanske psykosen, då måste han, för att stå ut, ta på sig denna avskyvärda stödkorsett igen, den gamla tyska arméns disciplin, den värld som han kanske skulle ha älskat en gång, även om han inte riktigt vet vad kärlek är.

Men vad är då *den minsta gemensamma nämnaren*? det måste han fastställa innan han ror ut i intigheten här vid Maleme, vad är det som gör att man hamnar i Första-diet, och sedan eventuellt får diagnosen schizofreni? det är ju för att reda ut detta som han håller på med sitt antecknande, denna dagbok, dessa romanförsök, nu måste han lägga fast detta tänkande i en matematiskt begriplig formel, det som han vill lämna efter sig; det tycks vara två faktorer som är grundläggande, avgörande - att barnet "av någon anledning" inte tas in i den mänskliga gemenskapen, och så isoleringen, att livet i den egendomligt fungerande familjen kan pågå utan insyn - sett från den andra sidan av fasaden, utifrån verkligheten, ser det mesta tämligen normalt ut, i varje fall inte så egendomligt att myndigheterna finner anledning att in-

gripa, och sedan är variationsmöjligheterna oändliga, liksom det tragiska förloppet. Detta, att man inte kan se genom generationerna, evolutionen, konstituerar det gåtfulla med denna "sjukdom"; han inser att han bör ändra sitt formella tänkande, det är inte den minsta gemensamma *nämaren* han söker, inte faktorn *under* bråkstrecket i den formel han tänker sig, det är i stället den svårbestämda faktor i täljaren som han nu tvingas ge den något svävande beteckningen "av någon anledning". Hans enda redskap har varit språket, det är med detta för honom motvilliga verktyg som han har försökt skrapa fram de rester av sanningen som möjligen kan ligga kvar under generationers efterlämnade avskräde - men om man kunde sammanfatta denna problematik i en formel som åtminstone i någon mån liknar matematik då skulle alltsammans bli begripligare, åtminstone för honom själv, och dessutom ser det snyggare och mera lättöverskådligt ut, så innan han stoppar pennan i fickan skriver han ner den enkla formel som han tänkt sig som sitt bidrag till diskussionen, det enda han har att lämna efter sig till sina vilsna olyckskamrater där ute

någonstans, enslingar som vandrar genom snålblåsten i Dödsskuggans dal:

[(”av någon anledning”**) x (isolering)] / tur = risk för **”in-sjuknande”****

Det är första faktorn i täljaren som är det viktiga, det är den storheten han söker, inte **”minsta gemensamma nämnaren” – **”av någon anledning”** multiplicerad med isolering, hela denna produkt sedan dividerad med **”tur”**, det är det svar han hela livet har letat efter, och svaret anger risken för att insjukna i denna sjukdom som inte finns; om man ökar någon av faktorerna i täljaren då ökar risken för att bli **”sjuk”**; om däremot nämnaren, turen, görs större då blir denna risk mindre, om turen görs oändligt stor då närmar sig risken noll. Isolering är en variabel som lätt går att fastställa om man vill, egentligen vill han inte, medan däremot **”av någon anledning”** är en imaginär, i varje fall tills vidare inte helt fastställd och vetenskapligt accepterad, storhet. Om man har tur, till exempel tidigt i barndomen tas om hand av**

någon ställföreträdande förälder, får en mentor och lär sig en bättre väg in i livet, då minskar risken att bli "sjuk". Frågan gäller detta "av någon anledning", där kan mycket dölja sig, en oduglig mor eller någon defekt hos det nyfödda barnet, han kan för sin del bara berätta om det han varit med om, sina egna erfarenheter, vilka i vissa vårdsammanhang helt säkert skulle kunna förklaras som "felaktiga", så var det absolut inte. Han kommer alltså inte längre, när han skalat av det privata i dessa anteckningar står det allmängiltiga fram, borde det stå fram, han kan inte förkorta denna ekvation längre, någon exakthet kan han inte längre hoppas på, det går inte att pressa blod ur en sten, och det är farligt att trotsa de förstörelsens krafter som splittrar hans sinne. Slutsats, skriver han: vissa människor bör inte skaffa barn.

HAN GÖR DE sista anteckningarna, det är lördag morgon och han har åter drömt om Walter, att de seglade i

någon av de gamla flottarbåtarna på barndomens sjö, dit vill han inte mer; Walters bleka leende sa honom fortfarande ingenting, och långt norrut hörde han ljudet av de annalkande flygplanen, en vink så god som någon skriver han; väskan står packad på golvet, i fickan har han tre askar Sobril och i en kasse på bordet ligger en butelj skotsk whisky, Ballantines, han är klar; nu gäller det bara att mannen med båtarna finns på plats, vilket inte alls är att lita på här nere i Grekland, i morgon är denne säkert inte där - i så fall får han simma dit ut där underströmmarna finns. Rummet ser snyggt ut, så vill han ha det, han ska lämna nyckeln i receptionen som vanligt och sedan gå och säga adjö till de unga kvinnorna i den butik där han varit kund dessa två veckor, de talar också gärna engelska, han tror nästan att de har tyckt om honom, men sådant kan han aldrig vara säker på, han förstår inte att någon skulle kunna bry sig om honom. Han skriver livshelvetet fullbordat, fyller i texten så att den blir tjock och tydlig, slår ihop dagboken, går ut på balkongen och står där en stund, dagen kommer att bli sval; han tvekar i den bleka höstsolen och vet varken

ut eller in, än finns det tid att ändra sig, hur han än gör kommer han att vilja ändra sig, varje beslut han fattar kommer att bli fel, men om han fattar det slutgiltiga felaktiga beslutet då kommer han inte att kunna vilja ändra sig - så han bestämmer sig, tror han, han ska gå till Maleme, men vet alltså att han på vägen, *unterwegs*, mycket väl kan ändra sig.

SOM DIMVÄSEN

går vi genom dröm efter dröm

sjunker genom

murar av sjufärgat glas -

Men till sist färglös, ordlös

dödens element

i evighetens kristallskål

avskalad alla hemligheters nattvingar ...

Nelly Sachs

**En pappersupplaga av denna bok kan
beställas från: books-on-demand, Visby.**

LÄS EN BOK 2012

www.las-en-bok.com

© Lars Thoris